

Årbok

F O R S Y K K Y L V E N 2 0 1 1

Sykkylven Sogenemnd

rsdag Fredag 1 8 15 22 29
7 14 21 28
25 26 27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31

Innhald

	Forord	3
Vigdis Knardal:	Perler frå ei anna tid	4
Kai Løseth:	Ei rettssak for 350 år sidan	9
Per Fauske:	Ikornnes mannskor	11
Mariam Umaña:	En kjærlioghetshistorie	12
Peder Elias Myrseth:	På rypejakt i Sykkylven	14
Nils Einar Rye	Inn i alt det kvite	20
Arild Bergstrøm:	Krigshelten Harald Svindseth	22
Karstein Oddmund Vik:	Lys over land - Dikt	27
Kjell Løseth:	Klokker og kniplingar	30
Kai Løseth:	Forliset ved Alnes	35
Grethe Østerhus Røyr:	Eit liv i møbel	38
Jostein Nysæter:	Ein familielagnad på Nysætra	41
Eldar Høidal:	Sporveskatt til inga nytte	42
Karl Johan Stadsnes:	Sjeldne plantar i Sykkylven	46
Jarle Tusvik:	Dannebrogmannen Sivert Olsen Hatlemark	48
Per Fauske:	Til Kiperviktorget med bær i 1939	51
Kjetil Tandstad:	Revyglimt frå sentrumskrinsen	52
Solbjørg Eikemo:	Telefonstasjonen og damene der	56
Eldar Høidal:	Rapport frå Sykkylven sogenemnd	62

Sogenemnda 2011

Eldar Høidal (leiar), Edel Pernille Ystenes (nestleiar), Astrid Aure, Stein Arne Fauske, Thor Willy Strømme, Heidi Heggem og Invill Kjærstein.

Årbokredaksjonen 2011

Kjetil Tandstad (redaktør, telefon 70 25 29 29/90 20 12 31 - kjetil.tandstad@online.no), Eldar Høidal, Thor Willy Strømme, Manuel Navarro, Jarle Tusvik og Kjell Løseth.

Utgjevar: Sykkylven Sogenemnd

Skrift på tekst er Frutiger 11 pt. Titlar er sette med Frutiger Bold.
Utforming/Produksjon: EldArt Grafisk. Prent: Nordberg Trykk AS.

ISBN 978-82-92269-18-3

ISSN 0804-2225

Forsidebilete

Illustrasjon: Jarle Slyngstad

Forord

Nytt år og ny årbok: Det kan vere på sin plass å reflektere over den sterke posisjonen som lokal-miljøet og lokalhistoria har for den jamne sykkyllving.

Tilgangen på stoff til Årbok for Sykkylven er god. Interesserte medarbeidarar legg ned eit stort arbeid i sine artiklar og leverer sine bidrag år etter år. Slik legg dei stadig nye sider til den veksande lokalhistoriske litteraturen om Sykkylven. Årboka blir for tida trykt i 1350 eksemplar. Det er ei husstanddekning vi er svært nøgde med. Vi veit også at mange eksemplar hamnar under juletre i andre delar av landet eller i utlandet og hjelper til med å knyte banda heimover for utflytte sykkyllvingar.

Sykkylven sogenemnd fortel ein annan stad i årboka om aktiviteten sin i året som gjekk. Men det skjer meir her: Velledalen sogelag har sidan 1999 hatt sin eigen aktivitet med imponerende aktivitet og populære historiekveldar.

Sykkylven har ikkje mindre enn to museum i god drift. Sykkylven Naturhistoriske Museum let skule-elevar og turistar sjå fuglar og dyr på nært hald. Dette er skapningar vi, om vi er heldige, berre får sjå snurten av i levande live.

Norsk Møbelfaglig Senter er eit møbelindustriemuseum som i desse dagar arbeider med å finansiere og planleggje ei ny og moderne utbygging. Det er liten tvil om at Sykkylven er den rette staden for museet som skal ta vare på møbelhistoria her i landet. Drifta er sikra gjennom Stiftinga Sunnmøre Museum. Under mottoet at "det ikkje er berre produsentane som har tent pengar på møbelindustrien", går museet no breitt ut til organisasjonar og næringsliv og prøver å samle inn minst ein million kroner.

Pengane skal brukast til ei ny fast utstilling over 200 kvadratmeter. Her skal ein ikkje berre

vise møblar frå ulike tidsepokar. Ved å bruke elektroniske visingsmedia vil publikum kunne møte ei meir spennande og dynamisk utstilling. Det blir også ei utstilling der kvar gjest kan velje i eit stort materiale av tekst, fotografi, film og det blir enkelt å fornye og utvide utstillingstilbodet. Om alt går etter planen, kan museet i løpet av neste år opne dørene for ei ny fast utstilling som er stor nok og spennande nok til at ein framleis vil vere nysgjerrig på innhaldet etter første og andre gongs besøk.

Arbeidet for å synleggjere dei arkeologiske funna på Auremarka er vonleg også når dette blir lese kome inn i eit nytt og meir fruktbart spor. Dei arkeologiske funna, som viser ei utvikling frå steinalder, via jernalder og fram til i dag, er ikkje berre viktig for å vise at Sykkylven har ei lang historie. Ei synleggjering er også viktig for sentrumsutviklinga og kan bli ein viktig del av den kompakte og trivelege landsbyen mange ønskjer seg som sentrum i kommunen.

Då har vi ikkje ein gong vore innoom alle historiske aktivitetane knytt til skular og barnehagar, Frivilligsentralen og Fønix og eit breitt spekter av organisasjonar og lag. Men ting skjer. Sykkylven har eit stort spekter av kulturaktivitetar. Her er mange dyktige menneske som er villige til å slå eit slag for nærmiljøet. Her er planar og engasjement. Det er faktisk ein langt viktigare faktor for utviklinga i kommunen vår enn nokre tital millionar i minus på kommunebudsjettet.

Kjetil Tandstad
redaktør

Vigdis Knardal, fødd 1946, kjem opphavleg frå Sætre i Sykkylven, og har budd på Rovde i Vanylven sidan 1969. Ho har vore lærar på Rovde og ved Myklebust barne- og ungdomsskule i Syvde. I denne artikkelen fortel ho historier som vart fortalt i heimen der ho voks opp og som i dag er "perler som skin mot meg, dogga av smil og tårer, frå ei fara tid".

Perler frå ei anna tid

Av Vigdis Knardal

Tredje juledag 2011 er det 100 år sidan oldefar min Bernt Larsen Straume frå Jogarden på Straume døydde. Bernt og kona Marie Karoline tok seinare namnet Sætre etter staden dei flytta til. Eg sit her med ei gamal stilbok, truleg frå 1913, og den gamle boka gir oss eit møte med nettopp Bernt Larsen Straume. I unge år har far min, Johan B. Sætre, skrive stil om sin bestefar:

Bestefar

"Bestefar var bondeson, ein stillfarande og smålåten mann i all si ferd. Han var fødd på Straume i Sykkylven den fjorde mai i 1844. Foreldra hans var Else og Lars Straume. Else var frå Andestad, dotter til Pe Pederson Andestad som var ætta frå Frøysa i Sunnylvn. Lars var odelsgut til garden.

Bestefar var den sjuande av ti sysken, sju gutar og tre jenter. Foreldra sat i tronge kår, so Bestefar måtte tidleg or heimen. I barnedagarne var han gjætargut, og kunne soleis fortelje om møte med både bjørnen og skrubben. Til sine tider kunne bjørnen slå ned i saud- og gjeitflokken og gjera stort hæverk.

Seinare var Bestefar gardsdreng, og so dreiv han fiske om vinteren. Ei tid var dei seks brør på same båt. 27 år gammal gifte han seg og fekk eit lite urudt jordstykke. Fyrste året fødde dei ein saud. Dei streva og bala i tronge kår med jordbryting og ofte i arbeid hjå grannen, og etter kvart såg det ljosare ut.

Men so ein dag var ulukka ute. Stovehuset brann ned og alt dei eigde strauk med. Det var ei vonlaus tid for Bestemor og Bestefar. Men vonløysa måtte or tankane, og dei byrja på nytt. Det var for det meste sjøen å lita på, men ofte vart det skralt med forteneasta. Det var berre opne båtar dei hadde den gongen, med årer og segl.

Bernt Larsen Straume, kona Marie Karoline og dottera Olave Bastianne Thomasine.

Ofte sat eg på fanget til Bestefar og fekk han til å fortelje om gamle dagar. Korleis dei siglde i storm og uveir, og ofte kravde havet sitt offer. Kameratbåten siglde seg i kavet, og alle man kom burt. Då kunne Bestefar bli so still og tagal, og hørde liksom ikkje kva eg masa og spurde om. Det bivra i munnvikane. Nevane knytte seg so knokane kvitna. Eg trur han sat ved styrevolen då, Bestefar. Kan hende siglde han om kapp med Draugen som ofte i sin halve båt kom siglande opp på sida og liksom vilde tvinga dei til å falla av mot eit

Bnr. 3 Lillegjerde.
(Foto: Johan B. Sætre
1932).

skjer. Greidde han det, gapskratta han og for sin veg. Han var hevnfus, draugen.

Eg hugsar so godt kvar sundag, då sat Bestefar med brillerne fremst på nasetippen, og heldt den store Huspostillen sin med begge hender og las. Og so song han den kjende songen sin "Glad i mitt sind."

Men so hende det som eg alltid hev tykt var so urimelegt. Bestefar døydde so brått. Det var tredje Joledag i 1911. Det vart so audt og tomt i stova etter den dag. Alle gjekk stille og tagalle. Berre den gamle veggklokka tikka sine jamne "Tikk takk, tikk takk." Bestefar låg på likstrå. Bestemor var liksom ikkje seg sjølv lik etter den dag. Sorga var for tung for henne, og vel eit år etter døydde ho, og deira longe og slitsame arbeidsdag var til ende."

Så langt stilen til far.

I min barndomsheim hadde vi ofte vitjing av ei eldre kone, ho Olave Utgård. Dei vaksne kalla henne Olave-faste, medan vi borna sa Ola-faste. Ho var eit fredens menneske, og ikkje av desse som bykste på bandet. Då ho tok til å kome høgt opp i alderdommen, sa vi til henne: "Du må verte 100 år." "Ja, eg får prøve det," svara ho på sin lune måte. Og like etter 100-årsdagen gjekk ho inn til kvila.

Ola-faste hugsar mangt frå gammalt, og var såleis ei god kjelde å ause or. Ein gong spurde eg henne: "Var det sant dette, Ola-faste?" "Ja, so mi sann, e det sant. Å jau, morr. Det he vøre so mångt framagjøna. Eg hugsar endå korleis bru-

da gret. Ho sat der i høgsæta i sin finaste skrud, medan tårene rann over bleike kinn." Ho mintest bryllaupet til bror sin:

Olave Bastianne Thomasine og Ole Bastian Thomas

På Kurset kom ein liten gut til verda som vart heitande Ole Bastian Thomas. Eit par år seinare, i 1871, fekk ei lita jente kristnanamn i gamle sykkylvskyrkja: Olave Bastianne Thomasine.

Olave var dotter til Bernt Larsen Straume og kona Marie som flytta til Sætre, og tok til med eit nyrydningsbruk. Bruket sitt kalla dei Lillegjerdet.

Då han Ole Bastian Thomas og ho Olave Bastianne Thomasine vaks til, møttest dei i gjætarmarka og på stølen, og dei hermde etter Olave at "ho tykte guten var så morosame." Desse to ungdommane vart etter kvart samde om å dele livet i lag, og slå pjaltrane sine i hop.

Alt frå ung alder synte Olave stor interesse for husflid, og foreldra kjøpte symaskin til henne. Ho fekk opplæring i mange ulike slags handarbeid. No var det brudeutstyret som skulle lagast i stand. Bryllaupet skulle stå sommaren 1892 i heimen hennar Olave, og der skulle dei to slå seg ned og ta over garden, for Olave hadde ikkje sysken.

Ein kald, stjerneklar vinterkveld den 23. januar 1892, var det basar på skulen. Bernt og kona og den 20 år gamle dottera emna seg av garde.

Soga seier at Marie tok ei fille og tørka framfor grua. Slik brukte ho å gjere for å sikre seg mot brann, og så stakk ho tvoga inn mellom steinane i muren.

Olave Utgård f. Kurseth (1881 - 1981)

Kjekt var det nok å samlast til basar i lag med hine ei ykt i kvardagsstrevet. Ei stund seinare skunda folket seg heim att, og søkte kvar si trygge krå, i mørke kvelden. Då var det eit uhyggeleg syn, som møtte Bernt og huslyden hans. Stovehuset stod i brann, berre eldhavet lyste ut i kalde natta. Den 23. januar, same datoen som byen brann, men eit anna årstal, vart seinare rekna som ein branndag heime. Mange eldre mintest mangt som hadde gått opp til inkjes den dagen.

Bryllaupet vart no lagt til Kursetgarden ein dag ut i juli. Store slekter skulle bedast i gjestebod. Det måtte høve for alle, og både spelemenn og bryllaupskokkar skulle skaffast. Alt vart nøye planlagt på lang sikt.

Ole Bastian var i eksisen inne på Åndalsnes denne sommaren, og bryllaupet var fastsett straks etter at verneplikta var over. Ein kar som heitte Aurdal skulle og heim frå eksisen og stå brudgom, og desse to gutane skulle halde fylgje. Dei hadde fått løyve til å kome seg heim til bryllaupet.

Skyss over Ørskogfjellet var tinga, for dei gjekk ikkje lausreipa, men bar tunge sekkar. Avtalar med rorskarar var gjorde. Dei skulle sitje og vente

i nausta, der fjordane skulle kryssast. Brudgommane var ventandes heimatt laurdagen, på bryllaupsaftan.

Men på heimvegen, møtte dei mykje motbør. Det hadde nok høyrte annleis ut om karane fekk fortelje sjølv. Men eg hugsar det vart nemnt at ørskogbygdaren, som hadde lova dei skyss, hadde drukke seg så full at han var ikkje tilsnakkandes. No var gode råd dyre og karane tok seg fram til fots mil etter mil. Folk heldt på med slåttene for harde livet, og det var ikkje reipe radt å skaffe seg ny skyss i ei hand vending.

I bryllaupsgarden tok folk til å samle seg laurdagskvelden, dei venta han Ole Bastian heim. Men han kom ikkje. Søndagsmorgonen rann, og endå meir folk kom til gards. Både ho Petrina og ho Tømsina var kyrkjeclare i bestestasen.

Preikesøndag og bryllaup. Var han ikkje komen? Høyrte slikt! Han hadde vel ikkje gjort seg trav-alj! Dei kjende både atteletet og bringeverken, medan dei stirte utover Kursetlandet. Forbindelsane og kommunikasjonane var det ikkje så stritt med, men eg trur dei prøvde å etterrøkje han.

Folket var ferdaklart til å ro eller sigle frå Kurset til sykkylvskyrkja, men dei kunne ikkje fare i brudeferd utan brudgom. Snart leid det over middag, og preiketida var over.

Inne på kjøkkenet hadde dei koka og bræst. Folket måtte ha mat. Eine broren til brudgommen sat i omnskråa og passa på kokkane. Dei var så plaga med salpeterkokkarar i den tida. Kokkane hadde salpeter i kjøtet for at det skulle verte fortare møyrte. Det hadde berre den leie fylgje at folk fekk slik magesjau. Dette hadde hendt før, og var rekna som ei stor skam når folk forsvann oppetter alle skogar. Dessutan var det ikkje så mykje skog på Kurset, trur eg.

Langborda stod duka og sosakjøtlukta pirra naseborane, og la seg tung over Kursetgarden. Folk læst vere unselege, og vart nærast dregne til bords, slik det skulle vere. Bruda måtte sitje åleine i høgenden, heile tida ventande på at brudgommen skulle dukke opp. Eller tenk om der kom eit sørgjebod.

Men bryllaupet måtte på eit vis berre gå sin gong. Det skulle dansast, og då gjekk bruda ut i kammeret og sat der og gret. Skikken var at folk gav att i skåla som bryllaupsgåve. Fem kroner var visst

Ole Bastian Thomas Kurseth (1869 - 1936)

det lengste dei strekte det til den tida.

Søndagen gjekk og brudgommane gjekk, heile Ørskogfjellet, heile vegen. Ein stad sat dei på ei kjerre eit lite stykke. Seint om kvelden fekk dei seg båtskyss og kom over til Søvikdalen, og kom traskande ned til Aure der kyrkja stod. No var han Aurdal på heimegrunn.

Det var høgste natta, og han Ole Bastian prøvde å få tak i ein skysskar til å ro han over til Hundeidvik, men folk sov sin beste søvn. Rorskaren hadde venta alt for lenge til fånyttes.

Han Ole-Bastian tok til på den lange ferda rundt fjorden. Vegen gjekk i krokar innom alle gardane, bakke ned og bakke opp. Ein trakka ikkje ned grasstråa til folk den gongen, ikkje ein gong nat-tetider.

Presten budde på Ørskog, og hadde venta i Sykkylven heile dagen. Han fekk greie på at Aurdal var komen, og tidleg måndagsmorgonen, vart Aurdal og bruda hans vigde i kyrkja, før enn presten vart skyssa inn att til Ørskog. Slik har det vorte meg fortalt.

Måndagsmorgonen då sola rann over Kursetfludene, kom brudgommen til gards. Sårbeint vil eg tru, og venteleg var han både vengeskoten

Olave Bastianne Thomasine Sætre (1871 - 1947)

og hugskoten. Stilla låg over heimebøen, men eg innbillar meg at borte frå låven høyrdest ein einsleg feletone og nokre ungdommar dreiv og tryste endå. Eg kjenner tårene i augekroken, når eg ser for meg denne ungdommen på knapt 23 år.

Kanskje runda han stabburnova, tok steintrappa i eit einaste siste byks, og skunda seg inn på brudekammerset. No vart det ein omsnunad. Han som vanda ute i verda var komen heim.

Ei tid seinare, den 30. juli vart brurfolket vigde, og det vart halde eit lite lag for dei. Om dei då også hadde sosakjøt, det veit eg ikkje.

Ein gong i min barndom, medan eg sat og gni-ka og pussa på ein fin sølvoppsats med inskripsjon, fekk eg høyre om sølvbryllaupet til bestefor-eldra mine i 1917, og korleis slekt og bygdafolk gjorde ære på dei.

Ho Olave fekk kistene sine fulle. Si store interesse hadde ho i det ho laga av alt slags handarbeid og husflid, og vakre, heimevovne senger av plante fargar vart skapte frå Olave si hand. Ho gledde seg over blomar og bær og urter, og alt som vaks og grodde. Han Ole Bastian vart heitande Bastian no, sidan eine grannen heitte Ole og den andre

Gravferda til Bastian K. Sætre, 11. mars 1936. Biletet syner berre ein del av det store gravfylgjet, mellom andre frå venstre. Karl Johan og Alfred Stave, Karl B. Sætre (ved kista), Nils Stave, Johan O. Sætre, Jens E. Ekornes, Olave, Berte, Oddbjørg og Olivia Sætre, (truleg) Jakob Fredriksen og prost Rude. Bernt og Petter O. Sætre. Prost Rude tala i heimen og la ned kransar og stod føre jordfestinga. (Foto: Johan B. Sætre.)

Thomas. Bastian miste ikkje motet, sjølv om vanskane tårna seg opp for han på sjølve bryllaupsdagen.

Korleis var han bestefar? spør eg mi gamle mor som er i sitt 99. år.

Det var slik ruff i han, seier ho om svigerfar sin. Han var nøyaktig og full av pågangsmot, og likte å få saker og ting i gjennom. Han var ein ivrig venstremann, slik skikkelege folk var den gongen, og vald inn i heradstyret i om lag 20 år.

Og når han skulle tale Venstre si sak, gjekk han gjerne på Gjæveneset. Folk no til dags har ikkje peiling på korleis det var å ta seg fram i gamle dagar. Sende ein bod til einkvan, kunne det ta lang tid før bodet kom fram. Ein gjekk ikkje med telefonen i lomma, den gongen. Heldigvis fekk Olave og Bastian mange gode dagar og år i lag.

Krasljing med mata

På same vis som små ord, hendingar og talemåtar kan leve i over 100 år og inn i framtida, slik har ferdavegane over sætrane vore brukte og haldne i hevd gjennom generasjonar.

På kistebotnen glimtar ei lita historie om den gongen gamlekaren frå Kurset kom på vitjing til Sætre.

Stor var forundringa då han såg Marie, kona til Bernt, lage kjeks av brøddeigen og steike dei på vedakomfyren. Orda fall slik: "Du vil ikkje seie det Mæria, at du he tekje tei å kraslje med mata". Men då han fekk smake kjeks med ripsbærsylte på eit lite tefat, seier soga at han slikka tefatet. Dei var ikkje overfora med sukker i dei dagar.

Eg sydde meg ny bestekjole til jul, og eg var 16 år. Kor heldig eg var, for i ei skuffe fann eg slikt eit fint belte av svarte perler. Det svinga eg lett rundt hoftene, og festa det like godt rett på kjolen. Då hugsar eg far sa: "Ja, dette er brudebeltet til bestemor di." Ikkje visste unge Olave i 1892, då ho gret inne på brudekammerset i uvisse om lukka og lagnaden, at i 2010 skulle brudebeltet hennar vere med meg på husflidsutstilling i Vanylven.

Det blenkjer i perlene etter dei som vandra før oss. Perler som skin mot meg, dogga av smil og tårer, frå ei fara tid. Eit vitnemål om sjølve livet og kjærleiken.

Kai Løseth, fødd 1945, er oppvaksen på Løset i Ramstaddal. Han bur i Ålesund og er pensjonert overlege ved Ålesund sjukehus. Han er svært interessert i lokalhistoria og naturen i heimbygda.

Ei rettssak for 350 år sidan

Av Kai Løseth

I år er det akkurat 350 år sidan ei rettsak mellom to personar frå Ramstaddal var oppe på Tinget i Valde skipreide, nemleg 12. oktober 1661. Vi kan lese om det i tingboka for Sunnmøre sorenskriveri:

Oluff Melset var stemna av Ingeborg Lukkedal. Oluff Melset er same mann som i Gardssoga bd 4 er kalla Ole Olsen, fødd ca. 1616 på bruk D på Melset. Saka er nemnd i bygdeboka. Ingeborg, fødd ca. 1600, var gift med Nils Lukkedal, og dei

var brukarar av garden Lukkedal, nabogard med Melset.

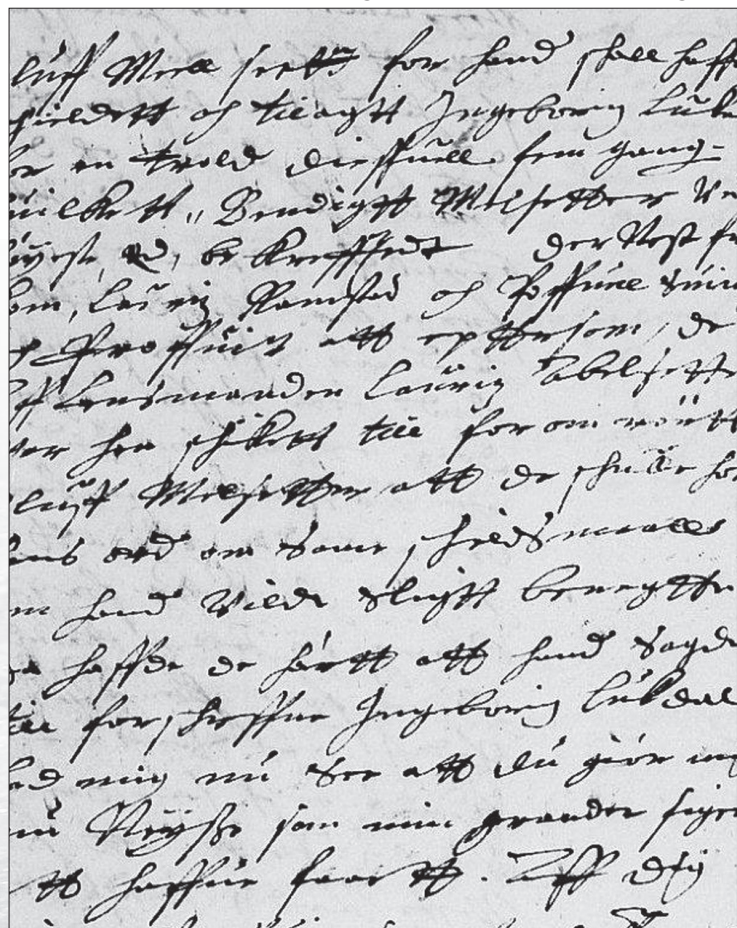
Lukkedal ligg i lia sørvest for Melset, 250 m.o.h. Teksten i tingboka er prega av stivt dansknorsk kansellispråk. Eg har skrive det bokstavrett over til latinske bokstavar:

Oluff Meellsett for hand schall haffue schieldet og tilagtt Ingeborig Lukedal for en trolddieffuel fem gang – huilkett Bendigtt Melsetter Ved høyeste Eed bekræftedt. Der Nest fremkom Lauriz Ramstad og Poffuell Suinsett og Proffuitt att eptter som de Aff Lensmanden Lauriz Abelsetter var hen schikett till for om rørtte Oluff Melsetter att de schulle høre hans ord om same schieldsmaall, om hand vilde sligtt benegtte. Da haffde de hørtt att hand sagde till forskreffne Ingeborig Lukedal lad mig nu see att du gjør mig nu Neyse som mine grander siger att haffue faaett Aff dig.

Videre Proffuit samme forskreffne mend Naffnlig Poffuell Suinsett, Lauriz Ramstad og Jettmund Melsett att som de haffde ord og spørmaal til Oluff Melsett. Da fremkom Bendigtt Melsett og sagde til same qvinde att hun haffde schremptt baade hest og Koe for hanem. Oluff Melsett bleff aff foegden till spurtt hvad dett ord Neyse schulle betyde Eftterdi hand sagde i forsh. mends Neruerelse att Ingeborig haffde loffuitt hans grande Neyse hvor til hand suaritt Att hand icke haffde sagtt dett ord, och Indt Viste hand med same quinde Andit end Erre och gaatt, huis hand tilforne haffuee sagtt, er gjort udi ubesindighed. Foegden affsonit Kong Maytt. Sag derudi _ 4 Rdl.

Innhaldet er kanskje ikkje så lett å forstå med ein gong, og derfor nokre forklaringar:

Poffuell Suinsett ~ Povel (Paul) Svinset
var hen schikett ~ var hensikket ~ var sendt

Her er byrjinga av saka i tingboka. Skrifta er gotisk handskrift, sikkert skrive med fjørpenn.

till för om rørtte ~ til før omrørte ~ til før omtala/ nemnde

sagde i forsh. mends Neruerelse ~ sa i forskjellige menns nærvær

same quinde Andit end Erre och gaatt, huis hand tilforne haffuee ~ same kvinne anna enn ære og godt, viss han tidlegare har...

Neysse/Neyse. Dette er eit 'mystisk' ord, og det ser ut som fogden heller ikkje forstår det. Eg har prøvd å finne tydinga på det, men det er ikkje lett å vere sikker.

I Ordbog over det Danske Sprog finn vi Nys/Nysen:

antydning, hemmelig eller kort meddelelse, tilfældig opdagelse, erkendelse, der lader en faa indblik i, kendskab til eller anelse om noget.

I Ivar Aasens 'Norsk Ordbog' finn vi ordet Nyss med tyding *en løs ytring, et dunkelt rygte.*

Kanskje kan det i dette tilfelle vere meint at ho skulle vere vere synsk, ha evne til å "sjå" ting an-

dre ikkje såg - til dømes kvar det var fisk å få eller finne dyr i utmarka?

Eller kunne det vere eit Trolldomsord?

Dette var i den tida dei trudde på trolldom, og folk, mest kvinner, vart anklaga for å vere trollkjer- ringar og hekser. Ei av dei var Sva-Maska, Marit Rasmusdotter Bjørdal frå Sunnylvn. På tinget på Langlo på Stranda 28. mars 1664 vart ho anklaga for heksekunstar og dømd til halshogging og der- etter brenning på bålet. Ho vart avretta ute på neset på Stordalsholmen, like ved der det i dag står eit fyr.

Når ein les saka frå Ramstaddal kan ein lure på om nokre av mennene prøvde å antyde at Inge- borg kunne fare med trollskap og hekseri? Eg veit ikkje svaret, ein kan berre filosofere....

Resultatet av saka vart likevel at Oluff (Ole) Mel- set måtte bøte 4 Riksdalar til kongen. Det var ein ganske stor sum, ei ku kosta den tida om lag 3 Riksdalar.

Kjelde: *Sunnmøre sorenskriveri, Tingbok 4, 1657-1661.*

Ikornnes Mannskor

Er det nokon som hugsar Ikornnes Mannskor i dag, undrar Jarle Tusvik som kjem med bilde og namn på deltakarane i dette koret som var aktivt frå 1944 og til eit stykke opp på femtitalet.

Per Fauske er ein av dei som var med i koret. Han var med til i 1953 då han reiste bort, og så vidt han minnest var koret i drift ei tid etter dette. Han hugsar det var svært mange innflyttarar frå Romsdal og Nordmøre i koret. Det kom så mange til Ikornnes og fekk seg arbeid her i desse åra. Eldste mann var fødd i 1891 og yngstemann i 1934, seier han.

- Det var eit triveleg kor å vere med i. Vi var med på mange songarstemne. Blant anna så song

vi i samband med 100-årsjubileet for Ålesund by i 1948. Eg hugsar også den minnerike turen vi hadde til Hellesylt ein sommar, eg trur det var i 1946. Vi reiste med Tynes-skuta, ei frakteskute som til vanleg transporterte møblar frå Tynes Møbelfabrikk til Åndalsnes. Det var Harald Ekor-nes og Petter Sætre som hadde denne skuta. Ho gjekk berre med fem mils fart. Eg trur vi brukte åtte - ni timar inn til Hellesylt. Det var eit strålende vêr, så det var ein fin tur. På Hellesylt hadde vi blant anna konsert i kyrkja. Vi overnatta privat. Det var ganske grisgrendt i bygda den gongen og om kvelden måtte eg gå fem kilometer til Tryg-gestad for å finne huset eg var innkvartert i, fortel han.

1. Karl O. Erstad (Myreteg), 2. Emil Sætre, 3. Kjell Eidsvik, 4. Peder Hofseth, 5. Bjarne Sandnes, 6. Alfred Eikrem, 7. Bjarne Furland, 8. John Finvik, 9. Severin Erstad, 10. John Løkvik, 11. Thomas Strandabø, 12. Ottar Erstad, 13. Jonas Lekanger, 14. Per Fauske, 15. Jakob Rochmann Eliassen, 16. Petter Riksheim, 17. Knut Skarberg, 18. Karl Klausen, 19. Paul Kvenseth, 20. Gudmund Furland, 21. Knut Riksheim, 22. John Åsen, 23. Asbjørn(?) Bratseth, 24. Lars Jarnes og 25. dirigenten John Sætre.

Mariam Umaña, født 1982, er fra Costa Rica. I blomsterbutikken på andre sida av gata for barndomshjemmet møtte hun mannen i sitt liv. Det førte henne til Sykkylven, der hun studerer norsk og jobber på Ekornes.

En kjærlighetshistorie

Av Mariam Umaña

Å stikke over gata for å kjøpe en blomsterbukett for mor kan få store følger. For Mariam førte det til at hun måtte flytte fra sol og varme til Sykkylven, der hun har det som plommen i egget.

Mitt navn er Mariam Umaña. Jeg er en kvinne på 29 år. Jeg ble født en sommerdag i 1982, i Naranjo i Costa Rica. Der vokste jeg opp med mine foreldre og tre søsken. Men i Limon, en by seks timer fra Naranjo, ble en gutt født seks år før meg. Han ble adoptert til Norge i 1979 hvor han vokste opp på Sunnmøre, nærmere bestemt i Sykkylven kommune sammen med to adoptivsøsken. Lite visste jeg da at skjebnen skulle føre oss sammen en sommerdag i 2005, 23 år seinere.

En sommerdag

i 2005: Jeg satt og leste til eksamen da mamma kom og spurte om jeg kunne gå til blomsterbutikken rett over gaten for der vi bor for å kjøpe noen blomster til henne. Hvorfor maser du sånn, jeg må lese til eksamen, sa jeg. Bare gå du, sa mamma og det gjorde jeg.

Blomsterbutikken

Jeg gikk i pyjamasen over veien til Lizbeth Floristeria, som er navnet til blomsterbutikken. Da jeg kom inn, så jeg den peneste mannen med de vakreste tennene jeg noen gang hadde sett.

Lizbeth presentere ham for meg: Tommy Luis heter han og han er min bror, sa hun. Og jeg som ikke visste at hun hadde en bror en gang! Jeg spurte hva han syntes om Naranjo, hvor han bodde og slike ting. Han kunne ikke noe særlig spansk, så Lizbeth måtte oversette.

Jeg fikk etter hvert vite at han var adoptert til Norge, at han het Tommy Luis Bjørkavåg og at han nå var i Costa Rica og besøkte sine søsken. Lizbeth spurte om jeg ville være så snill å be han med ut en kveld, siden hun kunne så lite engelsk. Han kunne så lite spansk. Jeg kunne både engelsk og spansk. Selvfølgelig, svarte jeg, naturligvis.

Kvelden etterpå spurte jeg Tommy om han ville bli med ut på byen en tur. Han var glad for tilbudet. Den ene turen på byen ble til flere de

Mariam Umaña fra Costa Rica giftet seg med Tommy Luis Bjørkavåg. (Foto: Privat)

Pappa ventet til desember før jeg fikk reise. Han trodde jeg ville savne sol, sommer og badestrand. Men der tok pappa feil, sier Mariam Umaña fra Costa Rica som trives godt i Sykkylven sammen med sin norske ektemann Tommy Luis Bjørkavåg. (Foto: Privat)

neste månedene før han skulle reise hjem. 17. mai, to måneder etter at vi møttes for første gang, kom han til universitetet og hentet meg etter skoletid. På parkeringsplassen spurte han om jeg ville bli kjæresten hans. Vi reiste hjem til familien min og fortalte den store nyheten. Reaksjonen var at dette aldri ville gå. Avstanden mellom Costa Rica og Norge var for stor. Vi ville aldri bli skikkelig kjent med hverandre, sa de. Vi derimot, følte at skjebnen ville at det skulle bli oss to. Vi tenkte at dette skulle vi klare. Vi skulle vise dem!

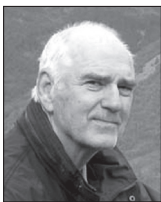
Påpasset

Det ble slik at Tommy reiste en del til Costa Rica og besøkte meg og min familie det neste året. Etter at det første året var omme, fikk jeg endelig lov av pappa å reise til Norge og besøke Tommy. Men fordi familien min er katolsk, måtte jeg ta med min storebror som skulle passe på meg. Pappa bestemte også at jeg ikke fikk reise før i desember. Da var det vinter i Norge, og han trodde at lengselen etter sol, sommer og badestrand

skulle bli for stor. Han trodde jeg kom til å hate kulden og snøen. Men der tok pappa feil.

Etter den reisen til Norge, snakket vi mye om hva vi ville og kom fram til at å satse på forholdet, var veien å gå. Vi kunne ikke ha vært mere lykkelige. Sommeren kom igjen og det gjorde Tommy også enda en gang. Men denne gangen forandret livet mitt seg. Han spurte nemlig om jeg ville bli kona hans for alltid og gifte meg med ham. Selvfølgelig var svaret JAAA. Der og da gjorde han meg til verdens lykkeligste kvinne.

Året etter stod bryllupet i Costa Rica, og vi fikk den store dagen vi drømte om. Skjebnen ville det sånn. Nå er det fem år siden vi giftet oss, og jeg er fortsatt verdens lykkeligste. Vi bor i Sykkylven. Jeg studerer norsk, jobber på Ekornes og vi har det som plommen i egget. Ekte kjærlighet kalles det visst.

Peder Elias Myrstad er fødd 1941 i Spjelkavik. Han er utdanna sivilingeniør fra maskinlina ved Norges Tekniske Høgskole før han flytta heimover og slo seg ned i Sykkylven. Han har blant anna vore bedriftsrådgivar og styreleiar innan industrien på Nordvestlandet og har hatt sitt eige konsulentfirma. Privat har han vore oppteken av naturen og han er ein pasjonert rypejeger i sykkylvsfjella.

På rypejakt i Sykkylven

Av Peder Elias Myrstad

På andre sida av elva kom jaktkameraten mot meg. Bak han og rundt han sprang små rypeflokker fra kratt til kratt gjennom snøslapset. Han måtte da se rypene og skyte! Jeg pekte og pekte intenst gjennom larmen fra elva, men Arne bare løftet geværet mot rypene og ropte. Han skjød ikke!

Plutselig begynte Arne å peke mot meg! Jeg snudde meg og så at også der sprang små flokker av ryper fra kratt til kratt. Jeg brente av hagla og skaut to av rypene. Mens jeg sto med de to nyskutte rypene i handa, hadde Arne kommet helt fram til den andre siden av den strie og larmende elva. Nå hørte jeg hva han ropte; han ropte " Bom! Bom!" Vi var på jakt, her sprang rypene fram og tilbake rundt han, og han sto der

ere. Først må vi komme inn på de ulike former for rypejakt som er vanlig Sykkylven.

Dagen da alt klaffet. I 1987, tidlig i jaktseasonen, gikk jeg en tur fra Drabløsstølen og oppover mot Myrdalsfjellet. I dette terrenget kan en støte på liryper hele veien. Jeg gikk i retning av det elvefaret som går forbi det gamle landemerket Furå. Ovenfor Furå fortsetter det typiske lirypeterrenget med småbjørk, kratt og åpne grasområder langt oppover og mot begge sider. Det finnes slike terreng mange steder i Sykkylven, men dette terrenget er blant de større. Det strekker seg langt forbi Fetkollen mot Blåfjellet og Fausaområdet på venstre side, opp til Kleivdalsfjellet rett fram og bort til Myrdalsfjellet på høyre side.

Jeg gikk oppover på venstre side av det dype elvefaret som skjærer seg ned i terrenget fra flatene nedenfor Kleivdalsbenkane og krysset i sikksakk mellom bjørkekrattene og kanten av elvefaret. Litt innover i terrenget, så bort til kanten av elvefaret igjen. Jeg regnet med at det ville være ryper her, men ville jeg være beredt når de lettet?

Går du med fuglehund, får du et varsel om at nå er det ryper foran deg. Den som går uten hund, får ingen forvarsel. Jeg hadde vært en sving vekk fra elveleiet, nå snudde jeg i et åpent område for å gå tilbake mot elva igjen. Plutselig lettet ryper fra et kratt skrått bak meg. En stor flokk liryper fløy lavt bak krattene ut på tvers av elveleiet. Før jeg fikk sikt til å skyte, hadde rypeflokken kommet et godt stykke unna. Jeg slengte av et skudd av rent instinkt, men traff ikke.

Rypene fløy videre, men ikke langt. Flokken svevde over elvekløfta og satte seg i et kratt på andre siden av elva. Jeg så nøyaktig hvor flokken landet. Og det var mange, antakelig to kull liryper. Nå var fordelene på min side. Jeg kunne nærme meg krattet i mitt eget tempo.

Storevatnet innenfor Brunstadheane. Sætreinden og Dalmannshorn bak. I botnen innenfor vatnet jakes det. (Foto: Privat)

og viftet med hagla og bare ropte. Hadde mannen blitt gal!

Dette skjedde på en jakttur i Velleseterdalen tidlig på 1980-tallet. Den fulle historien skal du få sein-

Utlekket lirypereir på Auskaret 2009. (Foto: Privat)

Krattet som rypene hadde slått seg ned i, lå åpent til som ei øy på den myrlendte grassletta. Jeg kom på godt skuddhold før rypene lettet. Pang! Ei rype datt. Pang! Rype nummer to datt. Resten av rypeflokken satte kursen bortover langs fjellsiden i retning Velledalen. Ei av rypene skar imidlertid ut og satte seg under ei fjellbjørk rett bortenfor meg. De andre fløy noe lenger, men ikke langt. Også denne gangen kunne jeg tydelig se hvilket kratt de slo seg ned i. Etter å ha puttet de to skutte rypene i sekken, inntullet i hver sin side av Sunnmørsposten, satte jeg kursen mot den enslige rypa. Den lettet ikke før jeg var på kloss hold. Rypa fløy opp fint på skrå og ble truffet av første skuddet. Tre ryper på fire skudd!

Egentlig var jakt dagen reddet, men den skulle bli bedre! Utover dagen tok jeg opp lirypeflokkene, antagelig den samme, flere ganger. Fortsatt hadde jeg flaks. Da jeg endelig ga meg inne ved Kleivdalsvatnet, hadde jeg skutt ti liryper og det på bare 11 skudd. Jeg har aldri maktet å gjenta slik skyting seinere.

Var dette en typisk jakttur i Sykkylven? Både ja og nei. Ja, fordi lirypejakt foregår på denne måten i Sykkylven, der en stort sett ikke har anledning til å bruke hund. Ja, fordi lirypene gjerne oppfører seg på denne måten. Nei, fordi det var en uvanlig vellykket tur et år med mer liryper enn vanlig. Og tja, fordi rypejakt i Sykkylven vel så ofte er jakt etter fjellrype.

Fjellrypejakt

Vi må derfor komme inn på fjellrypejakta i Sykkylven. De mest brukte jaktterrengene etter fjellrype er trolig på Langfjella, Auskaret og Aurdalsnibba, men fjellrypeterreng er det på omtrent alle fjell i kommunen.

Jakt etter fjellrype er en annen type jakt enn jakt

Fjellrype – vaktpost. (Foto: Privat)

på lirype. Mens lirypa som oftest trykker seg ned i terrenget, ligger helt stille og stoler på kamufleringen sin, sitter derimot fjellrypa ofte ganske synlig og følger med. Mellom steinene i urene og oppe på de bare fjellryggene kan du få øye på fjellrypehalsene som strekker seg og følger deg med øynene. En vaktpost sitter gjerne klart synlig oppe på en stein eller knaus og varsler når du kommer. Min måte å jakte fjellryper på, i alle fall i starten av sesongen, er derfor å gå rolig og sakte i steinurene og høgfjellet. Jeg går litt, ser meg rundt, setter meg gjerne ned med kikkert for å studere terrenget foran meg, og går så litt igjen. Det å vite at du hele tiden kan være nær en rypeflokk, du har bare ikke oppdaget den ennå, oppleves svært spennende. Når du sveiper over steinura foran deg med kikkerten, ser du med ett rett på rypene som sitter helt stille og følger med deg. Du tar ned kikkerten og stirrer på stedet. Men nei, rypene går for mye i ett med steinene til at du makter å se de uten kikkert. Opp med kikkerten igjen, finn et merke i steinura. Så ned med kikkerten igjen. Der var de sannelig. Så nær! Så gjenstår bare skuddet og felling av rypa. Skuddøyeblikket er selvfølgelig en viktig del av jakta, men for de fleste jegere er nok den egentlige jaktopplevelsen alt som skjer før og etter selve skuddet.

Det jeg har beskrevet gjelder under den tidlige septemberjakta etter fjellrype. Det hele endrer seg brått når det blir oktober og fjellrypene begynner å skifte farge og flokke seg. Rypeflokkene øker da gjerne til flokker på først 30, så 50. I gode år er flokker på 100 ryper ikke uvanlig. Nå er det ikke snakk om å komme nær innpå. Vaktpostene varsler med rapende varselrop allerede når du er langt unna. Som oftest letter de lenge før du er på skuddhold. Jaktframferden må derfor legges

helt om i forhold til den tidlige jakta i september. Utover i oktober blir det om å gjøre å snike seg fram over knauser eller rygger i terrenget for å komme overraskende på flokkene. Eller du kan sitte i skjul i steinura og la rypeflokkene komme til deg.

Hvem som blir mest overrasket i akkurat det siste tilfellet, kan diskuteres. Med ett kan jegeren befinne seg i sentrum av et virvar med flaksende vinger. Da har en rypeflokk i stillhet kommet seilende og begynt å sette seg rundt deg. En spesiell opplevelse som absolutt fører til høg puls.

Snøkantjakta

Oktober måned er som nevnt den perioden da rypene begynner å få hvite fjær. I overgangsperioden til hvit fjærdrakt, leter både liryper og fjellryper etter kamuflasje. Et tidlig snøfall som delvis smelter bort igjen, slik at det blir en skarp overgangskant med snø opp i fjellsiden, gir akkurat det rypene vil ha. Lirypene er halvkvite, fjellryper er halvkvite og terrenget er halvkvitt. Både liryper og fjellryper søker nå til denne snøkanten. I denne perioden kan du oppleve å gå midt inn i en rypeflokk uten å oppdage rypene. Rypene vet nok om sin kamuflasje, for de kan sitte helt stille og bare vente. En gang under slike forhold tok jeg en hvilepause på en liten knaus. Jeg satt

altså ei rype. Jeg løftet geværet, siktet og skaut. 15-20 andre snøklatter lettet og fløy bort. Men den jeg siktet på, ble liggende.

En dag i oktober rundt 1985 var det slike forhold med skarp snøkant oppe i fjellet. En kamerat av meg gikk jevnlig tur rundt Fetkollen med hund. Har du sett noe særlig med ryper i år? spurte jeg. Om jeg har sett ryper! Reine hønsegården oppi der, mann! var svaret. Jeg la turen opp på innsiden av Fetkollen og fulgte elva opp til botnen bak første Blådalsvatnet, som ligger på vel 740 meter. Noen meter høyere låg snøkanten. På toppen av tuer og steiner var snøen smeltet bort, men i alle dumper låg det fortsatt snø. Perfekte forhold for ryper som er halvveis kvite.

Etter få minutter tok jeg opp den første lirypeflokk, den fløy oppover mot høyre og satte seg i snøkanten halvveis opp mot Kleivdalsbenkene. Terrenget rett under Kleivdalsbenkene er ganske bratt. På oppsiden er det rein steinur, på nedsiden er det små stup nedover mot bratte grasbakker og busker. Nederst flater det hele ut mot myrslettene bak Fetkollen. Her oppe som jeg gikk, var det en slags avsats mellom steinura ovenfor og brattlandet under. Terrenget foran meg var et lappeteppes av gras- og mosetuer, krekebærlyng, oppstikkende stein og ikke minst, - tett i tett med snøflekker.

Uten forvarsel kom en flokk liryper opp fra en dump noen meter foran meg. Etter få sekunder var rypene ute forbi kanten av stupet i retning Fetkollen. Jeg fyrte av ett skudd og traff. Ei av rypene seilte gjennom lufta nedover og jeg konsentrerte meg om å følge med hvor den ville treffe bakken langt der nede i stedet for å skyte skudd nummer to. Der rypa landet ble det en stor dunfleck på bakken. Etter å ha klatret ned fant jeg selve rypa inne mellom kratt og bregner. Men det var langt opp igjen. Sannelig ville det bli slit-somt med en slik klatretur for hver rype, om jeg da skulle være så heldig å gå meg på flere langs dette bratthenget.

Bare noen meter lenger borte skjedde akkurat det. Ny flokk med liryper opp fra snøfleckene rett foran meg. Det skulle ikke være mulig! Siden forrige flokk ble tatt opp, hadde jeg gått sakte og nistirret på terrenget foran meg for å oppdage rypene før de lettet. Men nei! Fullstendig overraskelse igjen! Denne gangen var det imidlertid ei rype som satte kursen oppover langs steinura.

Ti liryper på elleve skudd. (Foto: Privat)

og så ut over sletta med lyng og gras rett foran meg. Hvite snøklatter dekket halve området. Rett bortenfor meg reiste med ett en av snøklattene seg og gikk noen meter før den stoppet. Det var

*Snøkantterreng med Aurdalsnibba i bakgrunnen.
(Foto: Privat)*

Jeg konsentrerte meg om den og traff. Idet skudene gikk av, så jeg samtidig at en ny flokk, denne gang fjellryper, flyttet på seg i ura rett ovenfor. Etter å ha hentet lirypa jeg skaut, bestemte jeg meg derfor å fortsette oppover etter fjellrypene. Jeg behøvde ikke gå langt, oppe på den første ryggen med steinur som kom i silhuett, satt det flere fjellryper. Det var greit skuddhold og ingen kunst å skyte ei av dem.

Slik fortsatte jakturen bortover i underkant av Kleivdalsbenkane. Jakturen ble typisk for snøkantjakt i oktober. Både liryper og fjellryper var samlet i et glissent snøbelte på et par hundre meters bredde. Gikk jeg oppover i steinura, fant jeg fjellryper, holdt jeg meg langs kanten under ura, fant jeg liryper. Da jeg var kommet så lang at jeg kunne svinge inn mot Kleivdalsvatnet hadde jeg ni ryper i sekken samt ei lirype liggende igjen i terrenget. Den maktet jeg ikke å finne igjen.

Ekstremterrenget

Et fjerde type jaktterreng er det noen kanskje vil kalle ekstremterreng. Dette terrenget er preget av brattlende med stup, flåberg og krevende steinurer. Slikt terreng finner vi på baksida av Auskaret, i Blådalen eller i området under Ystevasshorn og Holetindane, i botnen innenfor Storevatnet på Brunstad, langs øverste sidene i Vellesesterdalen, bak Aurdalsnibba, rundt Riksheimdalen og flere andre steder i Sykkylvsfjella.

I Sykkylven er det mye slikt terreng. Hva gjør så en rypejeger oppe i disse nesten utilgjengelige fjellsidene? Jo, senhøstes når fjellrypene har flokket seg og blitt så godt som kvite, søker de trygghet i slike vanskelig tilgjengelige områder. Skikkelig store flokker av ryper er vanlig. Selv satt jeg på avstand og talte 180 ryper i en flokk før de beg-

Rype i oktoberdrakt. (Foto: Privat)

ynte å røre på seg og jeg ikke kunne telle mer. Det var mange flere.

Nå er ikke terrenget så farlig som det kan se ut på avstand. Mellom de farlige og bratte partiene, stupene og glattflogene finnes avsatter og hyller. Noen steder er det sågar små oaser med mose, bærlyng, gresstuer og blåklokker. På de stedene der folk jakter, er hyllene knyttet sammen med "ganger". Noen av gangene er brede og lett-gådde, andre steder er gangene mellom stupene smale som fortau og krever forsiktighet. Et felles trekk for disse "ekstremjaktområdene" er imidlertid at de er nøye kartlagt av flere generasjoner jegere. Selv ble jeg introdusert til slike terreng av jaktkamerater som igjen hadde blitt lært opp av eldre folk. Bortover der bruker vi ikke å gå, ble det sagt, der er det utrygt.

Etter hvert ble jeg lommekjent i mange fjellpartier. Så lenge en ikke begynner å eksperimentere med å gå utenfor de avklarte og tradisjonelle gangrutene, kan en føle seg trygg. Når isen skyter opp fra bakken, bør en imidlertid holde seg unna.

Som nevnt er det ingen overraskelse at jegere fra gammelt av har søkt hit for å komme på skuddhold av de store rypeflokkene. Å oppdage flokkene er lett. Helt kvite ryper synes godt mot mørk fjellgrunn. Å bevege seg rolig langs de "sikre" gangrutene og skyte noen ryper, går også ganske greit. Å få tak i de rypene du har skutt, er i noen tilfeller slett ikke greit. Hovedregelen er å jakte og skyte oppover. Da kommer rypa ramlende ned til deg. Til tider sitter imidlertid rypene på kanten av stupene nedenfor deg. Situasjonen blir fort risikofylt når du går for å hente ei rype du har skutt nedenfor deg. I bratt terreng kan rypene rulle langt nedover steinur og fjellflog. Ofte ligger

det igjen et tydelig spor av dun fra rypa som viser hvor den har tatt veien. I enden av sporet kan selve rypa ligge, men rett ofte forsvinner sporet ut av syne ved kanten av brattlendet.

Når du blir fristet til å våge deg ned for å se etter en rype som har ramlet ut av syne, da blir det hele skummelt. Jeg jaktet mye alene og fant det riktig å sikre med tau i slike situasjoner. Langt tau pluss tauender til feste har hatt plass i ryggsekken min. Fra sikringsfestet legger jeg ikke ut mer tau enn at jeg akkurat kommer ned til kanten der rypa kan ligge, da skal tauet være stramt. Festet i tauet, kan jeg så gå ned. Ser det ille ut, lar jeg rypa være.

Er det et begrenset stup med ny steinur nedenfor, kan jeg kaste et oransje markeringsbånd ut over kanten der dunsporet slutter. Båndet er festet til en liten plastboks med en stein i. Deretter er det å gå den sikre vegen rundt stupet og ned til steinura under. Finner jeg det lett synlige markeringsbåndet, så er selve rypa neppe langt unna. Er dette rypejakt? Det foregår i alle fall i betydelig omfang i Sykkylven. Og har gjort det i flere generasjoner. Fascinerende, spennende og utfordrende er det. Enten en får med seg rypene hjem eller ikke. Har vi nå vært innom de ulike sidene ved rypejakta i Sykkylven gjennom sesongen? Nei, ikke helt. Vi har ikke kommet inn på vinterjakta på ski og truger eller til fots på hardt skareføre. Det må imidlertid vente til en annen gang.

Rypebestanden

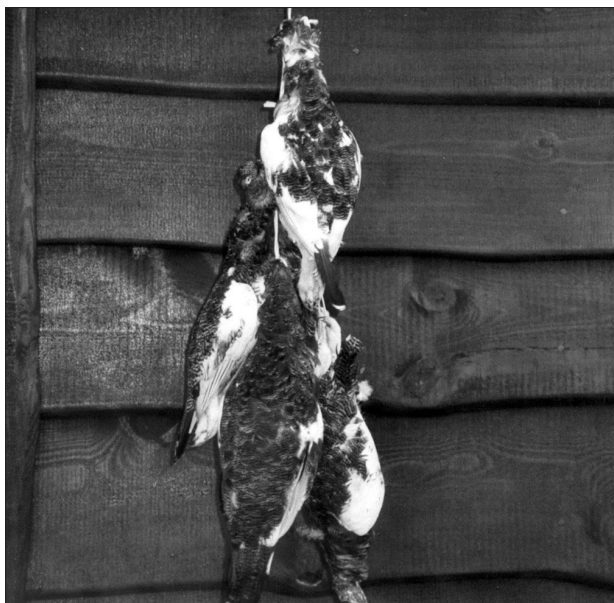
Vi må komme litt inn på selve rypebestanden, for den har forandret seg mye over de 30 årene jeg har jaktet i Sykkylven. Går en tilbake til 1980-åra, så var det årlig jevnt godt med ryper. Da var 30-40 ryper vanlig jaktresultat i sesongen. De første åra på 90-tallet jaktet jeg ikke, men på slutten av 90-åra hadde det blitt mindre ryper. 15 - 20 ryper totalt var da bra resultat. Etter år 2000 ble det en klar forverring, særlig for liryper. I 2001 hadde jeg kun seks ryper, alle fjellryper, og i noen av årene etter ble det enda færre. I disse årene kunne en gå lange jaktturer forbi de "sikre stedene" og knapt se ryper hele dagen. I 2008 fant jeg imidlertid et lirypereir med minst 9 nyklekte egg i lia mot Auskaret. Senere så jeg et par store kull på 10 -12 ryper i samme område. I 2009 talte jeg en flokk på rundt 50 fjellryper. I 2010 ble det så observert skikkelig store fjellrypeflokker på Auskaret. Det kan således synes som om det igjen er en viss

bedring i bestanden, spesielt for fjellrypene.

Endringer i rypebestanden er mye diskutert og tre hovedfaktorer synes sentrale; det ene er jakttrykket fra jegere, det andre er påvirkning fra rovvilt som røyskatt, mår, rev og rovfugl, det tredje er påvirkning fra klima og værforhold. I Sykkylven er det stort sett ikke lov å jakte med hund, men likevel kan nok et stort antall jegere svekke bestanden av liryper. Lokalt har en gjort tiltak mot dette ved å redusere jaktperioden og antall jegere både for liryper og fjellryper. For fjellrypene har imidlertid jakttrykket neppe noen betydning. To ganger har jeg sett svære fjellrypeflokker flytte bort fra fjell med stort jegerpress. Den ene gangen kom en kjempeflokk fjellryper over fra Aurdalsnibba til Vardefjellet der jeg befant meg. Jeg hadde da hørt skudd fra Aurdalsnibba og tenkte at jeg nok var på feil fjell. Den andre gangen flyktet en sky av fjellryper bort fra Langfjella der jeg og andre jegere gikk. Rypene for over Sunndalen til Revsdalshornet.

Påvirkning fra rovvilt på rypebestanden er et vanskelig tema. En enkel teori er imidlertid følgende: Skal mange leve av en og samme rypebestand, må det bli vanskelig for bestanden å vokse. Gode smågnagerår justerer dette bildet noe. Selv om rovviltmengden er konstant, så vil mengder av for eksempel mus ta bort presset på rypene i smågnagerår. Forøvrig kan det nevnes at i 1980-åra med mye fjellryper var det også svært mye røyskatt å se i steinurene. Det er ikke utenkelig at en røyskattbestand kan fortsette å øke inntil den overbeskatter og knekker den fjellrypebestanden den lever på. Fjellrypebestanden gikk i alle fall kraftig ned i 1990-åra.

Det som ikke er vanskelig å fastslå, er at værforhold i eggklekkingsperioden har stor betydning. Nyklekkende rypekyllinger må første uka jevnlig bli varmet av rypehøna. Kyllingene stikker kun korte turer ut i terrenget rundt høna for å finne mat. Den første uka lever kyllingene av små innsekt, først senere tar de bær og grønne blad. I flere av årene rett etter årtusenskiftet var det frost og snø langt ned i bjørkebeltet i slutten av juni når rypeeggene normalt klekkes. Et frossent terreng uten insekter er døden for nyklekkede rypekyllinger. Dette er nok med på å forklare det lave antall ryper som ble observert i årene rundt 2005. Det er en oppfatning at rypene kan legge egg på nytt når slikt hender. Det er feil. Forskning

Dagsfangst av fjellryper i 2001. (Foto: Privat)

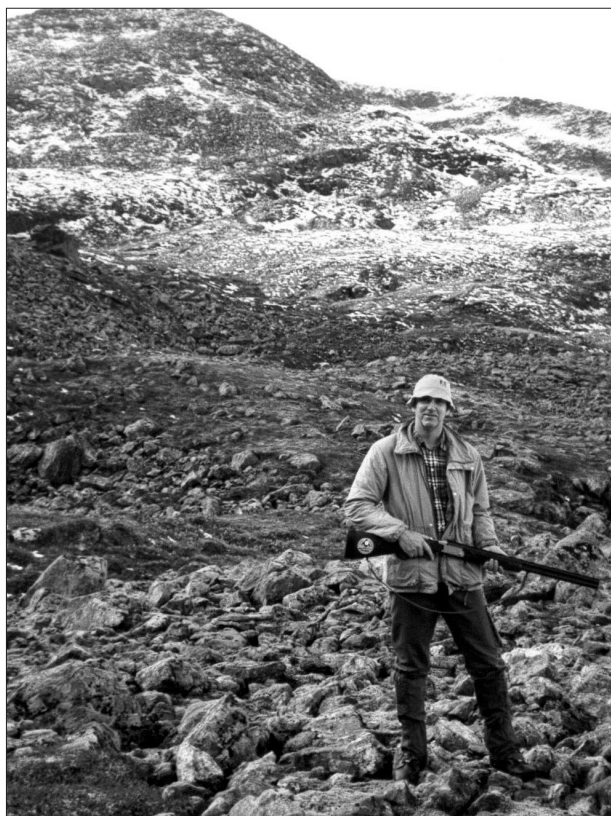
viser at dette kun skjer når selve eggene blir røvet før klekking, da kan nye egg legges. Etter at klekking har funnet sted, legges ikke nye egg.

Forsking viser at ca. halvparten av stamrypene omkommer hvert år. Uten kyllingproduksjon vil altså rypebestanden bli halvert fra ett år til neste. Det er dramatisk. På den annen side finner en at bestanden har evne til å øke med rundt 50 prosent fra år til år under gunstige forhold. Det vil si en femdobling over fire år.

De siste årene har værforholdene vært noe mer gunstige. Selv om det har vært kjølig, så har det ikke vært frost. Vi får håpe på at det er korrekt, som observasjonene tyder på, nemlig at det nå igjen er flere ryper i fjellet. Det ser ut til at fjellrypebestanden spesielt er på vei opp. For jegerne og jakttradisjonene i Sykkylven, er dette i så fall godt nytt.

Hvordan gikk det så med jaktkameraten min inne i botnen av Velleseterdalen? Etter å ha kryss- et elva over på hans side, kunne han fortelle hva som hadde skjedd. Mens jeg var oppe i fjellsida mot Gullmorbrekka, hadde han gått inn i botnen av dalen. Her var det et par jegere og ikke minst, en kjempeflokk med fjellryper, mange hundre.

Og rypene fløy ikke unna. De satt stille på store steiner mens en skaut skudd etter skudd. Problemet til kameraten min var at han hadde skudd med for små hagl. Rypene falt ikke. Snart hadde han brukt opp all ammunisjonen. I sin fortvilelse over ikke å ha flere skudd, mens rypene sprang

Botnen under Holetindane. Ovenfor og til høyre for gruskjegla midt på bildet har jeg jaktet rypeflokker. (Foto: Privat)

rundt han, prøvde han å signalisere sin situasjon med å vifte med hagla og rope "Bom! Bom".

Han fikk noe av min ammunisjon og sammen gikk vi etter rypeflokken. De satt fortsatt stille rundt på steinene. Da vi etter hvert avsluttet skytinga, for jakt var det vel egentlig ikke, hadde jeg og kameraten min 10 -12 fjellryper hver. Hver av de andre jegerne hadde flere. Den store rypeflokken var der fortsatt da vi forlot stedet. Hvor den enorme fjellrypeflokken kom fra og hvorfor den oppførte seg som den gjorde, er ganske uklart. Et faktum er imidlertid at det i dagene før jaktdagen hadde vært storm og snø i høyfjellet, men kun sludd og regn inne i dalbotnen. Muligens var det fjellryper fra området rundt Gullmorvatnet og fjellheimen innenfor som hadde samlet seg og søkt tilflukt lavere ned.

Men hvorfor fløy de ikke unna jegerne? En kan oppleve mye når en går på jakt i sykkylvsfjella, men akkurat dette har jeg ikke opplevd hverken før eller senere.

Nils Einar Rye, (f. 1963), er lærar ved Sykkylven ungdomsskule. Han har tidlegare arbeidd ved Sykkylven vaksen-opplæringscenter, og har i periodar også arbeidd utanfor skulen, mellom anna som journalist, seljar og kurshaldar. Han har tidlegare gitt ut ei skjønnlitterær barnebok, ei sjølvbiografisk bok om det å bli far til eit prematurt barn, samt vore med i diktantologiar. Rye skreiv i 2005 også hundreårssoga til Sykkylven Idrottslag.

Inn i alt det kvite

Av Nils Einar Rye

Lydar langt borte frå fortalde at nokon hadde det fint. Dei andre ungane var ute. Han ville også leike. Sola dansa der dei andre var. Det kunne han sjå, for når sola var oppe og dagen var lys, var gardinene blide. Dei var kvitare enn vanleg, og dansa så lett i pålandsvinden frå fjorden som smaug seg inn gjennom det halvopne glaset. Det var sommar og han fraus. Det var tørt og fint ute, mamma hadde sagt at det måtte vere minst ei veke sidan det regna, og då var det så lite at det nesten ikkje galdt.

Han var brennande varm og han fraus. Han hadde ein vinter inne i seg, og av og til sleppte ein storm laus i brystet hans. Han måtte hoste og hoste, kunne ikkje halde opp. Det gjorde vondt i ribbeina, der inne bak skjorta som var ny i dag tidleg, men som no berre var klam og ekkel. Når han ikkje hosta, fraus han. Det hjelpste godt at mamma la handa si over panna hans. Han såg henne ikkje tydeleg, han gjorde ikkje det, men stemma hennar var den same. Ho snakka lavt om alt han skulle få gjere når han vart frisk att. Han smilte matt. Orda til mor tok han ut av senga. Bar han med seg. Gjennom dei blide, kvite gardinene. Ut til dei andre. Orda til mor sa at far var på veg heim. Til han. Til mor. Til dei alle. Han var her snart, sa mor.

Den vesle guten hadde alltid vore glad i den kvite fargen, og han kunne nesten kjenne med fingrane kor kvite dei nye sengekleda var. Mor hadde styra og skifta alt. Og ho hadde kome med ei heilt ny pute, for den andre var gjennomvåt. No låg guten her, i alt det kvite, og puta ville vere tørr ei god stund. Det var godt, og han kjende sommarhanda til mor på panna. Han fraus ikkje no, han gjorde ikkje det. Lydane utanfrå lista seg inn i rommet. Svakare no, som om dei var redde for å forstyrre den vesle guten. Han hadde vore

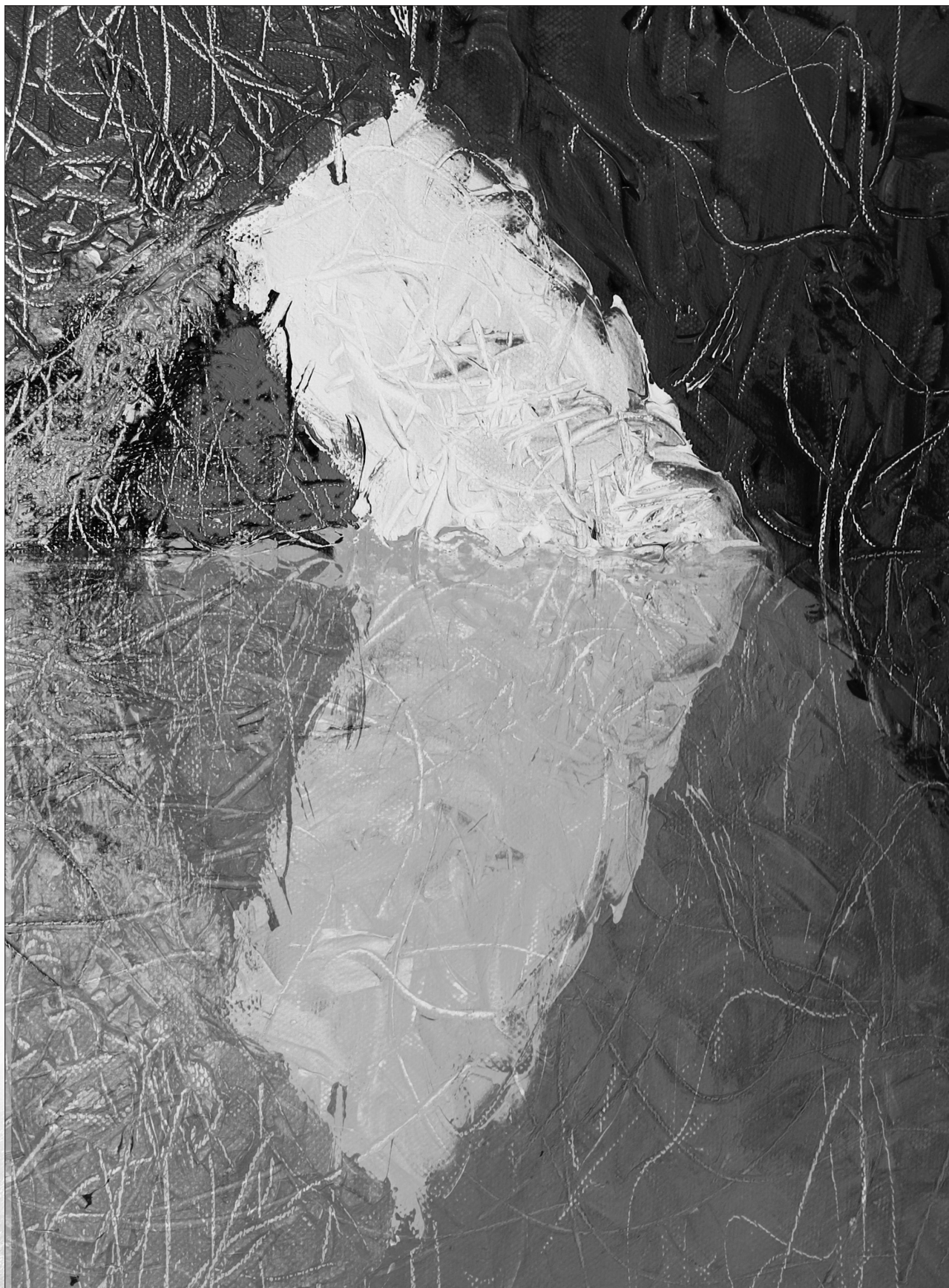
redd i mange dagar, men ikkje no lenger. Ikkje no, når mamma var her med sommarhanda si og pappa var på veg heim.

Redsla kom ikkje enno. Han vart heller ikkje engsteleg då han begynte å hoste att. Shhh, shhh, sa mamma. Sommaren låg der enno på panna hans. Lett og trygg. Ei elv begynte å renne. Først berre som ein liten bekk, seinare vart stryka hardare, og vatnet fekk ein smak av jern.

Då sommarhanda til mor vart borte og han kunne høyre henne skrike, kom redsla til han. Han kunne høyre mor, han visste at ho var der, men sommarhanda var borte, og han kjende seg så frykteleg åleine. Hosten heldt fram, og elva vaks. Han skalv, og prøvde halde fast ved alt det kvite rundt seg. Gardinene kunne han ikkje lengre sjå, og han reiste seg opp i senga. Det kvite var borte. Hosten nekta han å spørje kvifor den raude elva rann nedetter skjortebrystet og spreidde seg utover dei nye, kvite sengekleda som mor nettopp hadde skifta på til han. Han vart lei seg. Stakkars mor, som hadde gjort alt så kvitt og godt rundt han! Stakkars henne. Det var godt hosten gav seg, for no kunne han høyre sterke føter springe oppover trappa. Det var sikkert far. Far var komen heim. Det skulle bli godt å sove i armane hans. Så kunne sommarhanda til mor få kvile seg.

Så vart stega, dei tunge stega i trappa, borte. Mors skrik også. Heller ikkje alt det raude var hos han lenger. No var alt slik det skulle vere. Heilt kvitt. To sterke hender løfta han opp. Han hadde aldri før vore klar over at også pappa kunne ha sommarhender. Men det hadde han.

Den vesle guten slutta å fryse.

Illustrasjon: Jarle Slyngstad

Arild Bergstrøm, fødd 1953, er økonomisjef i Sykkylven kommune. Han er spesielt interessert i krigshistorie og har fått tilgang til opplysningar om krigshelten Harald Svindseth i det britiske krigsarkivet Public Archives. Harald Svindseth var frå Ålesund, men hadde sterk tilknytning til Sykkylven.

Krigshelten Harald Svindseth

Av Arild Bergstrøm

Som interessert i okkupasjonshistoria er eg til tider inne på eit internetforum som tek føre seg krigshistoria. Der kom eg i kontakt med ein engelskmann som også var svært interessert i norsk okkupasjonshistorie – spesielt historia om Gulltransporten. I fjor vart ei bok han har skrive gitt ut på norsk (Bob Pearson: Redd gullet! Dinamo). Han hadde eit spesielt problem som hindra han når han forska på okkupasjonshistoria. Rulleblada som er tekne vare på i "Public Archives" i England omhandlar millionar på millionar som hadde ei eller anna militær rolle under krigen. Desse opplysningane er sperra til vedkomande er død. Med så store arkivmengder undersøker Public Archives ikkje sjølv om nokon er døde. Utgangspunktet er at alle er i live til det motsette er bevist.

Dokumentasjon. Gjennom Forsvaret, Lingeklubben og som offentleg tenestemann med høve til å bekrefte fotokopi og omsetjing frå norske leksikon, kunne eg skaffe dokumentasjon på at personar er døde. Slik kunne eg medverke til at rullebladet deira vart eit offentleg dokument. Rett etter jul bad Pearson meg om hjelp med å skaffe fram stadfesting på at fire ålesundarar var døde. Han visste det alt frå nettet, men Public Archives godtok ikkje artiklar frå nettet som dokumentasjon.

Det eine namnet interesserte meg: Harald Karsten Svindseth. Namnet bar klart samband med Sykkylven. Bob Pearson reiste til London, la

fram attestar og fekk lov til å fotografere av rulleblada. Der var også rullebladet til Harald Karsten Svindseth.

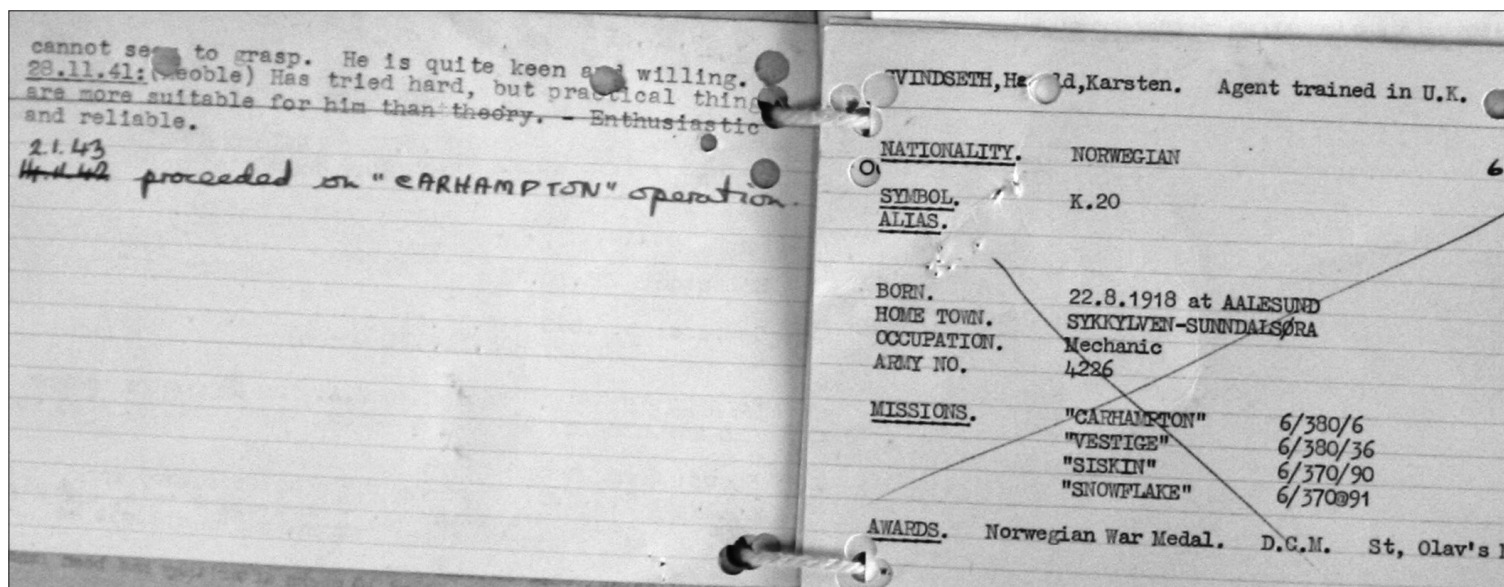
Då Svindseth kom til England, hadde han gjeve opp at han var fødd i Ålesund men at heimstaden hans var Sykkylven – Sunndalsøra. Mappa hans synte også at han hadde dekknamnet Harald Haugen. Rullebladet inneheldt også namnet på foreldra og då var ikkje vegen til "Gards-soge for Sykkylven" lang. Som far hadde han gitt opp Peder Kristian L. Svindseth og mora var Hansine Olivia. I følgje rullebladet budde mora i Ålesund, medan faren var i tysk fangenskap med ukjend opphaldsstad. Under gnr/brn 59/3 – Larsgarden i Ramstaddal, som Per Inge Svindseth eig i dag, fann eg: Lars Petter Larssen Drotninghaug, fødd 1836 og død 1898. Kone Anne Oline Pedersdatter Fausa (Peg) f 1841 d 1924. Dei tok namnet Svinnset. Dei fekk 13 born og ved barn nr 13 stod det: Peder Kristian f

1888, gift med Hansine Pedersd. Jarnes f. 1885, syster til Anne. Dei var busette i Ålesund og var foreldra til Harald Karsten Svindseth.

Det gjorde det mogleg å finne fram til familien i Ålesund. Eine sonen kunne fortelje at faren voks opp i Kirkegata i Ålesund og at han etter krigen starta eige firma i Ålesund. Firmaet heiter H. Svindseth AS og vert drive av to av sønene hans. Harald K. Svindseth var søskenbarnet til far til Per E. Svindseth. Han kan fortelje at Harald

Fenrik Harald Karsten Svindseth fotografert etter krigen (Kjelde Fylkesleksikon for Sogn og Fjordane (NRK))

Harald Karsten Svindseth gav opp Sykkylven - Sunndalsøra som sin Home Town på rullebladet sitt og han er "quite keen and willing."

Svindseth ikkje budde fast i Sykkylven, men han var her svært ofte, i førstninga av krigen, endå meir.

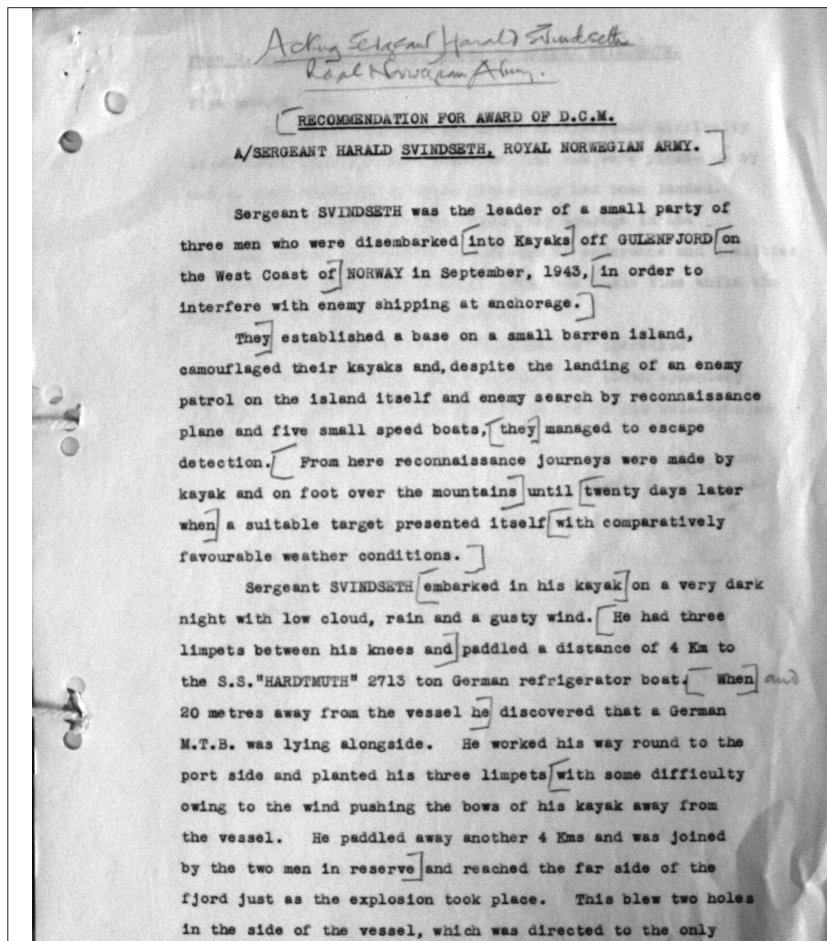
Norisen. Rullebladet til denne ukjende krigshelten fortalde ei fantastisk historie. Harald Svindseth var med i Norwegian Independent Company No 1, (NOR.IC.1 som dei norske soldatane kalla Norisen.) Etter krigen fekk dette kompaniet namnet Kompani Linge etter kaptein Linge som fall under Måløyraidet. Dette kompaniet var ein del av den engelske organisasjonen Special Operation Executive.(SOE) Det var ein sabotasjeorganisasjon som vart oppretta av Winston Churchill. Sjef for kompaniet var oberstløytnant J. S. Wilson og den norske kapteinen Martin Linge tenestegjorde som sambandsoffiser mellom Den norske overkommandoen og britane til han fall. Etter arkivkortet hadde Svindseth vore med på fire ulike sabotasjeoppdrag i Noreg, nemleg CHARHAMPTON, VESTIGE, SISKIN OG SNOWFLAKE. Eit anna kort syner at han i felt vart overført til Operasjon TRACE. Han var dekorert med Krigsmedaljen (Nor), Distinguished Conduct Medal (Br) og St. Olavsmedaljen (Nor). Eventuelle medaljar han fekk etter krigen er ikkje medteke her. Han har nok fått Deltakarmedaljen med rosett, og kanskje andre utanlandske ordenar og medaljar.

Svindseth DCM. Eg vart sitjande å måpe: Dis-

tinguished Conduct Medal! Nokre månader før hadde eg lese at berre ni norske soldatar vart dekorerte med denne medaljen. Distinguished Conduct Medal (for sersjantar, korporalar og menige) og Distinguished Service Order (for offiserar) var formelt sidestilt og dei nest høgaste britiske krigsdekorasjonane. Britane har eit strengt hierarki for medaljane sine. Visse medaljar må ein vere offiser for å få. Då Svindseth vart dekorert med DCM var han sersjant. Han vart seinare fenrik. Den som har Distinguished Conduct Medal, kan føye DCM etter namnet sitt. Harald Karsten Svindseth DCM. På ei engelsk heimeside om engelske krigsdekorasjonar stod det om DCM – "For those who just missed the VC!" – For dei som akkurat ikkje fekk Viktoriakrossen! 2)

På rullebladet freista eg så å finne årsaka til at han fekk denne medaljen. Først oppdaga eg at Operasjon Vestige ikkje var ein operasjon, men heile femten: Vestige I, Vestige II, Vestige III, Vestige IV osv. Alle aksjonane galdt åttak på tysk skipstrafikk. Det var for Vestigeoperasjonane og spesielt for Vestige I at han fekk den høgthengande britiske medaljen. SOE meinte at Vestigeoperasjonane var fullt ut på høgde med Mardonius-operasjonane (Utførte av Max Manus og Oslogjengen). Mindre skipstonnasje vart senka ved Vestige enn ved Mardonius. Årsaka til dette var at tennmekanismane svikta.

Av papira hans kan vi lese at han vart militært

Ei tilråding i samband med søknaden om DCM-medaljen til Harald Svindseth.

utdanna på "Special Training School"(STS). Han deltok i Operasjon Charhampton. Motet, innsatsen og evna til å halde ut var på høgde med dei beste andre operasjonane i Noreg, men det heile enda tragisk.

Kapringforsøk. 2. januar 1943 vart 40 offiserar og meinige landsette nær Abelsnes i Vest-Agder. Dei var 30 frå Kompani Linge og 10 frå Marinen. Målet var å kapre ein fiendtleg konvoi og føre skipa til England. Dette skulle vere den til då største og dristigaste av Linge-operasjonane. Planen var å kome overraskande på tyskarane. Vaktene skulle takast lydløst av dage. Skipa skulle entrast utan at nokon om bord slo alarm. Endeleg skulle skipa førast usett til havs!

10. januar 1943 sette dei i gong, men samordninga svikta. Landstyrken brukte ein halvtime meir enn føresett på å kome i posisjon. Då dei bles av operasjonen, var telefonlinene til vakthytta alle-

reie kutta. Dette vart oppdaga, slik at tyskarane var på vakt.

Ved det andre forsøket, vel ei veke seinare, hadde tyskarane forsterka vakthaldet kraftig og var vel førebudde. Styrken møtte fiendtleg motstand. Fleire tyske soldatar vart drepne, den norske styrken hadde ikkje tap, og måtte trekkje seg attende.

Frå 20. januar til 1. mars var dei jaga vilt. Dei fann seg til slutt ein skjulestad i fjellet. Store tyske styrkar var heile tida på jakt etter dei. Karane var så utslitne at dei ville ikkje makte enno ein retrett. Det galdt å kome attende til England. Dei delte styrken. Den eine delen skulle kapre ein kystbåt. Den andre skulle kapre ein fiskebåt. Båtane skulle førast til England.

Den første gruppa, leia av Odd Starheim, sneik seg 1. mars 1943, i fullt dagslys om bord i DS Tromøsund som låg ved kai i Flekkefjord. Kapringa vart oppdaga og tyskarane sette inn store flystyrkar for å finne båten. Britiske fly vart sende til hjelp. Den første gruppa med britiske fly krinsa over Tromøsund, men måtte flyge attende og fylle drivstoff før avløysarfly kom fram. I mellomtida såg tyskarane sin sjanse. Dei bomba kystbåten og 44 menneske omkom.

Tragisk operasjon. Nokre dagar etter greidde den andre halvparten, 16 mann – mellom dei Svindseth, under kommando av Karl Vilnes (frå Ålesund), å kapre ein fiskebåt og returnere til England. I boka om Kompani Linge står det at "dette ble slutten på den mest blodige og tragiske operasjonen i Kompaniets historie. De så ut som skjeletter, de overlevende som marsjerte gjennom gatene i Hartlepool. Uniformene var filler, støvlene ruiner. Gangen var lutende som den blir når magen krymper av mangel på mat. Men ryggsekkene var tunge av håndgranater og ammunisjon, maskinpistolene ladet og pusset". Frå norsk side vart fleire, mellom dei også Svindseth, dekorerte med den norske Krigsmedaljen. Leiaren Odd Starheim vart dekorert med den norske Krigskrossen. Den norske spelefilmen "Det største spillet", som kom i 1968 om sørlendingen Gunnvald Tromstad, tek også for seg operasjon Charhampton.

Kajakkåtak. I Vestige I-gruppa var Harald Karsten Svindseth, Nils Fjeld og Ragnar Ulstein. Vestige I er sjølsagt godt dekkja i sjølve stand-

ardverket om Kompani Linge, redigert av Erling Jensen, Per Ratvik og Ragnar Ulstein. Vestige I er også omtalt i brevet der J. S. Wilson søker kong George VI om at Svindseth skulle få ei høg utmerking:

”Sersjant Svindseth var leiar for ei lita gruppe på tre menn som frå ei fiskeskøyte vart sendt i land med kajakkar ved Gulenfjorden på vestkysten av Noreg i september 1943. Oppdraget var å gjere skade på tyske skip som låg for anker langs kysten. Dei etablerte base på ei lita, gold øy, kamuflerte kajakkane og trass i at ein fiendtleg patrulje kom til øya for å undersøkje, vart dei ikkje oppdaga. Den tyske patruljen fekk hjelp av rekognoseringsfly og fem hurtigbåtar, men fann dei ikkje. Frå denne øya brukte dei kajakkane til rekognoseringsoppdrag. Dei gjekk til fots over fleire fjell for å sjå etter mål og etter tjue dagar såg dei eitt medan vêret var lagleg. Dei fann eit mål i Svelgen, på Bremangerlandet.

Limpets. Sersjant Svindseth la av garde åleine i kajakken ei sein natt med låge skyer, regn og sterk vind. Han hadde tre sprengemne (limpets) liggjande mellom beina og padla fire kilometer opp til eit tysk forsyningsskip, SS Hardmuth, på 2713 tonn. *1. 20 meter frå båten oppdaga han at ein tysk motortorpedobåt låg fortøyd langs skipet. Han padla då rundt til andre sida av skipet og med store vanskar, fordi vinden pressa baugen på kajakken ut frå skipet, greidde han å feste dei tre sprengemna fast til skipet. Han padla så fire kilometer attende og møtte dei to andre mennene som låg i reserve. Dei rakk akkurat den andre sida av fjorden då sprengladningane gjekk av.

Sprengladningane reiv eit stort hol i sida på båten. Tyskarane greidde å køyre båten opp på grunna, så han sokk ikkje heilt under. Fem månader etterpå var båten framleis ikkje råd å bruke. Seinare greidde dei tre mennene med naud og neppe å trekkje seg attende og dei vart henta av ein MTB frå Shetland, ti veker etter at dei vart sette i land i Noreg.

Sersjant Svindseth synte eksemplarisk mot under angrepet, var uthaldande og viste gjennom heile operasjonen eit leiarskap langt over det ein kan vente då gruppa var på fiendtleg territorium. Sersjant Svindseth var eksemplarisk roleg og uthaldande under operasjon Charhampton i januar og februar 1943, noko som førte til at han

vart vald ut som leiar av gruppa vel eit halvt år seinare.”

Ladningane han festa på båten skulle eksplodere 26 timar seinare, då båten var i rom sjø. I staden gjekk ladningane av etter tre kvarter. Båten vart sprengd 23. september 1943. Limpets var svært farlege saker. Tidsinnstillinga synt seg å vere svært så upåliteleg.

I boka ”Kompani Linge” er det naturleg nok Ragnar Ulstein som skreiv om ”Vestige I”: ”Da han kom nærmere, skimtet han et skipsskrog og padlet forsiktig opp til det. Han tok en magnet opp av lommen og satte den på skutesiden. I magneten var det festet et tau som han hadde bundet om livet. Slik ble han holdt fast til skipet. Da ble en lommelykt tent. Strålen streifet kajakken og Harald så til sin forbauselse at torpedobåten lå bare én meter fra han, på styrbord side. Dette hadde han ikke regnet med. Han skjønte straks at torpedobåten hadde fortøyd til skipet. Sjansene for å bli observert var altså enda større fra styrbord side. Det ble nødvendig å snike seg rundt på den andre siden av handelsskipet.”

I medaljebrevet til kongen blir det også nemnd at sir Georg Pollock spesielt ba om at hans gratulasjon vart formidla til Svindseth. Dette syner at bragda hans i aller høgste grad var blitt lagt merke til. Sir George Pollock var oberstløytnant og sambandssjef i Special Operation Executive. (SOE) i London då Svindseth kom med. To år før Svindseth fekk dekorasjonen sin vart Pollock forflytta til Kairo som sjef for SOE i Egypt. Den vellukka operasjonen i Svelgen fekk han likevel melding om.

På lister over mottakarar av St. Olavsmedaljen, tilgjengeleg på Internett, er Harald Svindseth ikkje med. I rullebladet til Svindseth ligg det ei påskrift vedkomande denne medaljen: ”Not to be published” – ”Skal ikkje offentliggjørast”. Vart ei så høg utmerking kunngjort, var det stor sjanse for at tyskarane greidde å gisse seg til for kva sabotasjeaksjon han hadde fått utmerkinga. Det var også ein otte for represaliar mot foreldra hans i Noreg.

TRACE. Trace var ein støttefunksjon for ubåt-operasjonen Barbara. Gruppa Trace, som vart sendt inn for å rekognosere Nord-Gulen (nord for Florø) og ta imot to einmannsubåtar, oppdaga at tyskarane ikkje brukte hamna lengre. Samstundes bles det opp til storm i Nordsjøen. Ein

storm som varte i fjorten dagar. Motortorpedobåtane som skulle føre ubåtane med mannskap over Nordsjøen, gjorde to forgjeves forsøk. Til slutt vart operasjonen avblåst og Trace vart henta heim til Shetland att.

SALAMANDER. Dette var kodenamnet for planen om ei rad operasjonar med ein ny type dvergubåt som fekk namnet Sleeping Beauty – den minste dvergubåten som vart produsert i Storbritannia under krigen. Han var ca 15 fot lang og hadde open cockpit. Føraren sat i dykkardrakt. Framdrifta var to kraftige batteri. Ragnar Ulstein opplyser at dei var inndelte i fire grupper, Harald Svindseth, Nils Torsvik, Nils Fjeld og Ragnar Ulstein var ei gruppe (Salamander 1) Dei skulle ha operasjonsområde i Nord-Gulen, som var brukt til konvoihamn.

Ei gruppe vart sendt til Nordmøre, ei til Davika. Desse vart oppdaga, utstyret vart teke av tyskarane og resten av operasjonane vart skrinlagde. Gruppa til Ragnar Ulstein vart overført til Operasjon Siskin.

SISKIN. I oktober 1944 landa ei gruppe ved Batalden. Leiar var Ragnar Ulstein saman med Harald Svindseth, Nils Thorsvik og Nils Fjeld. Dei hadde i oppdrag å setje opp militære styrkar i Sogn og Fjordane, instruere dei og trene dei og vere klar når ordre vart gitt frå London. Dei slo seg i første omgang ned i Sogndalsfjella, 12 km frå Sogndal. Svindseth fekk ansvaret for å organisere arbeidet i Sunnfjord og Nordfjord i ein ny operasjon som vart kalla Snowflake.

SNOWFLAKE. Denne operasjonen hadde som hovudmål å sikre at kraftstasjonen i Svelgen og Telegrafverket sin forsterkarstasjon i Stryn ikkje vart øydelagt av tyskarane og elles trygje overgangen frå okkupasjon til fred. Tyskarane fekk nyss om dette og heldt store rassiaer. Mistydingar førte til at England ei stund trudde dei strategisk viktige installasjonane var under tysk kontroll. Kontrollspørsmål per radio om dette, som skulle medføre eit førehandsavtala svar, vart mistydd. Dei måtte røme i ein strabasjøs marsj. Mange vart arrestert.

Tyskarane arresterte nokre, stilte ein del av innbyggjarane i Bareksten opp mot ein husvegg og truga med ei ny Telavågaffære om dei ikkje fekk vite kvar våpenlageret låg. Slik fann dei ein av

våpenlastane frå Shetland. Organisasjonen miste på denne måten ein stor del våpen, utstyr og proviant og måtte starte på nytt. Gjennom tortur klarte tyskarane å "sprengje" deler av organisasjonen. Organisasjonen fekk til slutt sitt hovudkvarter i Ålfotdalen.

Ved kapitulasjonen hadde Snowflake ein organisasjon på 400 mann. Hovudkvarter vart då oppretta i Florø. I løpet av ei natt vart 70 nazistar, angivarar og svartebørshandlarar arresterte rundt i distriktet. Gestaposjefane frå Sogn vart seinare plukka opp på fjellet og ein del andre flyktingar frå Ålesund vart tekne med båtar ute ved kysten. Alle tyske kystfestningane vart tekne og ro og orden oppretthalde i samarbeid med lensmenn og politi.

**1) "Hardmuth" er eigentleg "Hermud", eit norsk skip rekvirert av tyskarane, med tysk marinemannskap om bord.*

**2) Distinguished Conduct Medal (DMC)) var ein svært høgragande medalje for mot og står som nummer to i medaljehierarkiet for britiske militære utmerkingar.*

Frå norsk side vart han for Vestige I dekorert med St Olavsmedaljen med eikegrein.

Krigsmedaljen vart innstifta 23. mai 1941. Medaljen kan utdelast til norske og utanlandske militære og sivile som på ein fortjenestefull måte aktivt har delteke i krigen for Noreg. St Olavs medaljen, i krigstid St Olavsmedaljen med eikegrein. 6. februar 1942 vart det bestemt at St. Olavsmedaljen i krigstid også kunne utdelast til belønning for andre tenester enn den opphavlege, særleg "for personleg innsats for Noregs sak". 22. mars året etter vart det vedteke at han skulle utstyrt med ei eikegrein i sølv når han vart delt ut "for personleg innsats for Norge under krigen". Mellom andre sunnmøringar som er dekorerte med denne medaljen, kan nemnast Joachim Rønneberg, Ragnar Ulstein, Karl Johan Aarsether.

Lampeskjermkurs er ein aktivitet som i si tid samla eit stort publikum i Sykkylven. Arkitekt Karstein Oddmund Vik var ikkje berre ei drivande kraft innan musikk og revy i Sykkylven, men stod også bak signaturen Mixmaster i Sykkylvsbladet. Dette diktet er datert 5. februar 1952.

Lys over land

Karstein Oddmund Vik

Det stod eit kurs i Aure by
i nitten femtito.
Kvar enda dag frå morgon gry
til månen keik bak do
dei sat og sveitta, sat der pal
og sydde skjermar i hopetal.

Dei kom frå nord, dei kom frå sør
den eine etter hi.
Ein aldri såg i bygda før
slik storfelt energi.
Dei stakk seg her og stakk seg der,
men lampeskjermen lell var kjær.

Til slutt eit show med mykje snakk,
der mannen fylgde viv
med fanget fullt så langt det rakk
av skjermar og stativ.
Mykje show og meire snakk
så lenge laurdagskvelden rakk.

Og no er det over og bra er det
for no held ho Lina seg heime,
og no held ho Lina husefred
om Petter er aldri så sleime.
Ho Lina har hendene fulle no,
for enn syr ho skjermar i tankefull ro.

Og over alt finn ein teiknet på
at den nye tid er i gjære:
Lampeskjermar i kvar ei krå,
på kvar ei einaste pære,
i store flokkar frå ti til to
i kjøk og stove, på gang og do.

Lampepunkta strekk 'kje te'
og etter mykje strev
heng lauseleidningar opp og ne'
som kjempe-konglelev,
med skjerm ved skjerm som flugesopp
og lysekruna som edderkopp.

Moral:
Du som syr skjermar har vel neppe
tid til å lese dikt.
Men set ikkje ljuset ditt under ei skjepp,
ein skjerm eller noko slikt.
Lat det lyse klart og fritt
og utan skjerm og flugesnitt.

Mixmaster

Biletkavalkaden 2011

Ved Gyri Aure, Arild Leikanger Aure og Silje Hatlen

Her er nokre glimt med små og store hendingar i året som gjekk, teke ut av Sykkylvsbladet sitt fotoarkiv.

YSTEVASSHORNET

Ein fjelltur til Ystevasshornet fekk eit tragisk utfall då ein av turgåarane fall ned og omkom. Ein stor redningsaksjon vart sett i verk med fleire helikopter, alpin redningsgruppe, politi, Røde Kors og fleire andre. (Foto: Arild Leikanger Aure)

MINNEMARKERING:

Over 200 møtte fram på Sykkylven kulturhus fredag 29. juli, for å delta i minnemarkeringa etter åttaket mot Utøya og regjeringskvartalet 22. juli. Mellom dei som deltok var Erik Kursetgjerde og Andreas Suorza Sørensen, begge overlevande etter Utøya. Her er dei fremst i rosetoget på veg mot fridomssteinen i Kyrkjeparken, saman med dåverande ordførar Jan Kåre Aurdal. (Foto: Frank Kjøde)

SYKKYLVSDAGANE:

Under den årlege utgåva av Sykkylvsdagane vart det arrangert bygdameisterskap i quiz, der over 50 lag deltok. "Black Sheep" som stakk av med sigeren, var sett saman av Jens Arne Grebstad (t.v), Per Ståle Ness, Solveig Vik, Asbjørn Grebstad, Karl Fredrik Vik og Karin Vik. (Foto: Gyri Aure)

TA SJANSEN:

Stig Henning Tandstad var ein av dei mange som gjekk i vatnet under Ta Sjansen i Straumgjerde. Med båten Elefantastisk kom han seg i alle høve velberga ned rampen før han fekk bløyta. (Foto: Silje Hatlen)

PRIVATSKULE:

43 elevar og ni lærarar markerte 18. august, ein ny tids-epoke i Sykkylven sin skulestruktur. Bygda sin første privatskule vart opna, ein skule som skulle føre ein 134 år gamal skuletradisjon i Hundeidvik vidare. (Foto: Arild Leikanger Aure)

SUNNDALEN:

Om lag 1800 personar tok vegen til Sunndalen då landbruket i Sykkylven inviterte til stølstur. Det er sjuande året på rad Stølsturen vert arrangert. Her kunne ein finne aktivitetar som fengjer både store og små. (Foto: Arild Leikanger Aure)

VALET:

Etter kommunevalet 12. september 2011 vart det klart at Petter Lyshol (H) blir ny ordførar i Sykkylven, medan Olav Harald Ulstein (Frp) blir varaordførar. (Foto: Frank Kjode)

GJENSIDIGE 125 ÅR:

I september feira Gjensidige sine første 125 år i Sykkylven. Dette vart gjort med brask og bram på kulturhuset, med over 300 gjestar. Høgdepunktet var utdelinga av ein million kroner til fire gode føremål i Sykkylven (Foto: Arild Leikanger Aure)

LEIKEPlass I SENTRUM:

Arealplanleggjar Annegret Siejak og kommuneplanleggjar Njell Hoftun fortel i september at ein ny leikeplass i Kyrkjeparken på Aure kan stå klar allereie til sommaren 2012. (Foto: Gyri Aure)

STORKONSERT:

Hundrevis av tilskodarar møtte fram då mellom anna Alexander Rybak kom til Sykkylven for å delta på støt-tekonserten for sjøkabel, arrangert av Folkeaksjonen mot 420 kV luftlina Ørskog – Fardal. Tre lokale barnekor fekk opptre saman med Rybak. Fleire andre artistar stilte også opp, mellom andre Elisabeth Andreassen. (Foto: Monica Aure)

Kjell Løseth er tidlegare lærar og skulesjef i Sykkylven. Han er no pensjonist og syslar blant anna med organisasjonsarbeid, kultur og lokalhistorie og er medlem av årbokredaksjonen.

Klokker og kniplingar

Av Kjell Løseth

*Tyske tusenkunstnarar fall for norsk natur.
Dei reiste landet rundt før dei gjorde sitt val og
slo seg ned i Straumgjerde.*

I 1998 reiste Rudi Lohse på ferie til Noreg. Då blei lagnaden hans fastlagt. Han tapte hjartet sitt til flott og spanande natur - fjell og fjord. Her ville han bu! Kvart år i 10 år etterpå brukte han heile ferien sin her i landet. Fleire hurtigruteturar frå Bergen til Kirkenes, fotturar på Hardangervidda og i Jotunheimen.

Han snakkar om Galdhøggpiggen, Besseggen, Torghatten og Svartisen som gamle kjenningar. Han kan ramse opp alle stadene i Lofoten frå A til Å. Han kjenner Noreg frå Lindesnes til Vestkapp

og Nordkapp betre enn dei aller fleste. I rekkje på rekkje med fotoalbum på «showrommet» sitt, kan han vise bilete frå alle stader han har vore i Noreg, systematisk oppsett med namn, dato og årstal.

Etterkvart følgde også Leslie Horn med på desse turane. Ho er sambuaren hans no.

Dei leita etter ein stad i Noreg med vakker natur der dei kunne busetje seg. Valet fall på Straumgjerde i Sykkylven. Frå stovevindauguet ser dei Straumshornet, Straumsheimshornet, Sykkylvsfjorden, Fetvatnet og «Europas kortaste lakselv». Frodig og fint, der alle hovudelementa av norsk natur er med. Her trivs dei. Det same gjer

Frå venstre Cornelia og Leslie Horn og Rudi Lohse
(Foto: Kjell Løseth)

dottera til Leslie. Ho heiter Cornelia og går på ungdomsskulen.

Frå aust til vest til Noreg

Både Rudi (59), Leslie (45) og Cornelia (15) var fødde i Aust-Tyskland. Han i Treffurt - seinare tvangsflytta til Karl Marx Stadt (no Chemnitz). Kommunistleiarane Walter Ulbrich og seinare Erich Honecker styrte landet med jarnhand og kontrollerte alt og alle. Det hemmelege politiet Stasi registrerte all kritikk mot regimet og det var livsfarleg å ytre seg negativt mot styresmaktene. Rudi utdanna seg til fotografmeister, men blei nekta å fotografere slik han ønskte. Utan å gå i detalj om det, fortel Rudi at han kom seg «til den andre sida av muren» og budde ca 20 år i nærleiken av Stuttgart i Vest-Tyskland.

Leslie er fødd i Aue/Ertzgebirge i Sachsen og dottera Cornelia i Zschopau. Ho blei altså fødd etter at Berlin-muren fall. Leslie utdanna seg til urmakar og tok seinare utdanning innan økonomi og rekneskap. Etter at muren fall, flytta dei til Rudi i Vest-Tyskland. Dei kjende kvarandre frå før. Leslie fortel at Cornelia var med til Norge i 2004 for første gong. Ho var då ni år og sa at ho ville bli norsk. Og slik blei det. I 2008 kjøpte dei hus i Straumgjerde - «Petter Hjorthol-huset» i dagleg-talen.

Rudi og Leslie er svært nevenyttige. Dei har fullrenovert huset innvendig. Rudi «kan alt». Han har stått for tømrar-, røyrleggjar-, flise- og elektriskarbeidet sjølv – alt godkjent etter norske retningslinjer. Interiørarkitektar har dei vore i lag. No står utvendig arbeid og garasjebygging for tur. Alt arbeidet må gå føre seg i fritida. Begge har fått seg jobb i Noreg – han som vaktmeister ved Stranda hotell, ho som kontorleiar ved Åknes/Tafjord beredskapssenter på Stranda.

Klokkemannen

Rudi Lohse er ingen kven som helst når det gjeld klokke. Ur-entusiast, samlaren, reparatøren, oppfinnaren, klokkemakaren og «klokkeskribenten» kan ta pusten av nokon og einkvar når han syner fram og fortel om den store hobbyen sin. Over alt i huset - på vegger og på golv, i stove og på loft, finn ein veggklokke, golvur, skipperklokke, stolkklokke, gaukur etc. i alle slags former og utføringar. Mange av dei ser ut som reine kunstverk. Dei er samla frå heile Europa, til dømes franske veggur frå perioden 1680 – 1870.

Her er klokke frå Tyskland, Italia, Holland, Danmark og fleire andre land. Mange tital til saman.

Han kjenner innmaten i dei alle, og har sett dei i stand. Dei fungerer sjølv om dei er mange hundre år, somme av dei. Set han i gang alle urverka på ein gong, høyrer ein ei salig blanding av klokkeklang, ringing, klunking, gaukegaling og klokkeslag kvar halvtime, kvarter osv. Då blir det litt av eit hurlumhei!

Rudi kjenner godt den tusenår lange mekaniske urverkshistoria som leier fram til våre flotte mekaniske og elektroniske armbandsur. Det er forvitneleg å få innsyn i vekselspelet mellom kunsthandverkarar og vitskap, mellom matematikarar og fysikarar når det gjeld utviklinga innan kunsten å måle tid.

Firkanta tannhjul

Rudi er ein velkjend person i klokkesamlarmiljøet i Europa. Det vitnar artiklane hans i fagmagasina om. I magasinet «Klassik Uhren-journal für klassischer Zeitmesser» skriv han om korleis han laga ei klokke med firkanta og heksagonale (sekskanta) tannhjul! Det var ein teknisk raritet som det var berre tre eksemplar att av frå 1680-talet - omtala i klokkelitteraturen. Desse tre eksemplara kom vekk under krigen, så ingen teikningar eller dokumentasjon av urverket var tilgjengeleg.

Rudi fekk i oppgåve å prøve å bevise at firkanta tannhjul kunne brukast i urverk. Han blei så oppslukt av dette arbeidet at han fila og saga og pønska ut kvar einaste del og detalj. Etter eitt år blei det til ei flott bordklokke med ein globus på toppen, ja, også sola er med. Og klokka funka! For dette fekk han stor internasjonal heider i klokkemiljøet. Kunsthandverk på høgt plan! Det er ikkje den einaste klokka han har designa og laga, men i dei ser tannhjula ut som tannhjul - og då er dei runde!

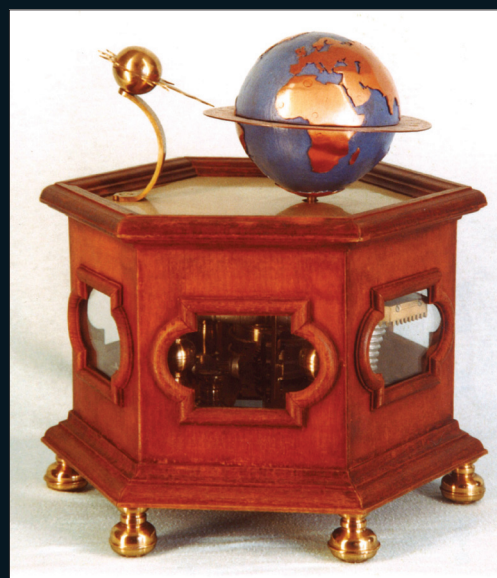
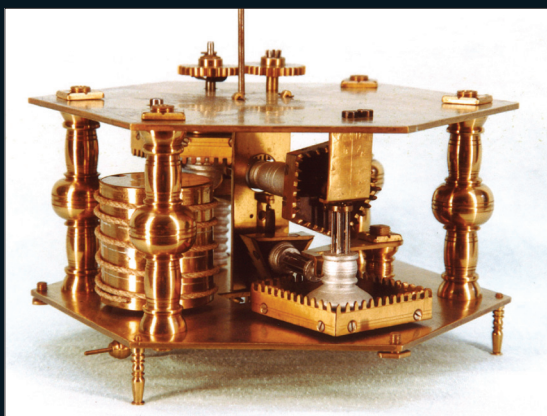
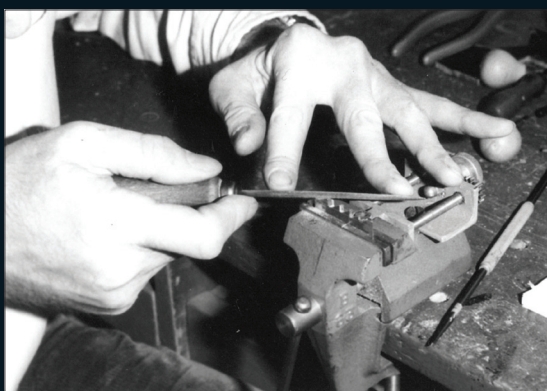
Kniplingkvinna

Ein kunne kanskje tru at Leslie, som er urmakar-utdanna, er klokkeentusiast. Nåja, ho veit kva det dreier seg om når Rudi held på med klokkene sine. Men ho har ein annan stor lidenskap, nemlig kniplingar - ei form for tekstilkunst. Vi kjenner alle til trådarbeid som hekling, fletting, veving og brodering. Mindre kjent i dag er kniplingkunsten. Opphavleg var kniplingarbeid eit

Det er klokker og urverk over alt i huset til den vesle familien Rudi Lohse og Charlotte og Leslie Horn i Straumgjerde. (Foto: Kjell Løseth)

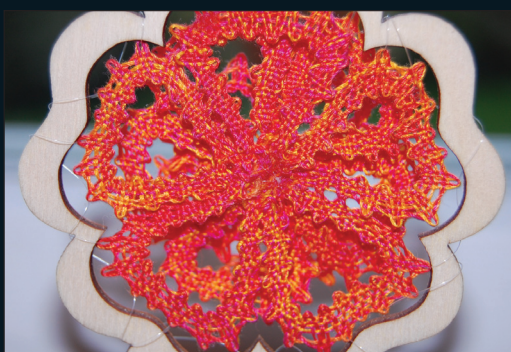
Mekanisk klokkearbeid er handarbeid på det argaste. Rudi Lohse løyste mysteriet med firkanta tannhjul og plasserte det klas-siske urverket i denne vakre bordklokka med globus og måne i bane.

Klokkene får dominere heime hos tusenkunstnaren Rudi Lohse. (Foto: Kjell Løseth)

Finsnikkarkunst interesserer også når det gjeld møblar. Dette skapet er eit praktstykke frå 1630. (Foto: Kjell Løseth)

Dei vakreste blomster veks ut av hendene på Leslie når ho kniplar. (Foto: Kjell Løseth)

avsluttande, kunstferdig stykke på ein duk eller eit teppe (blondar). Ekte kniplingar er handlaga på mønstra tekstilar. Kniplingpute, knappenåler og tråd er viktigaste arbeidsreiskapar.

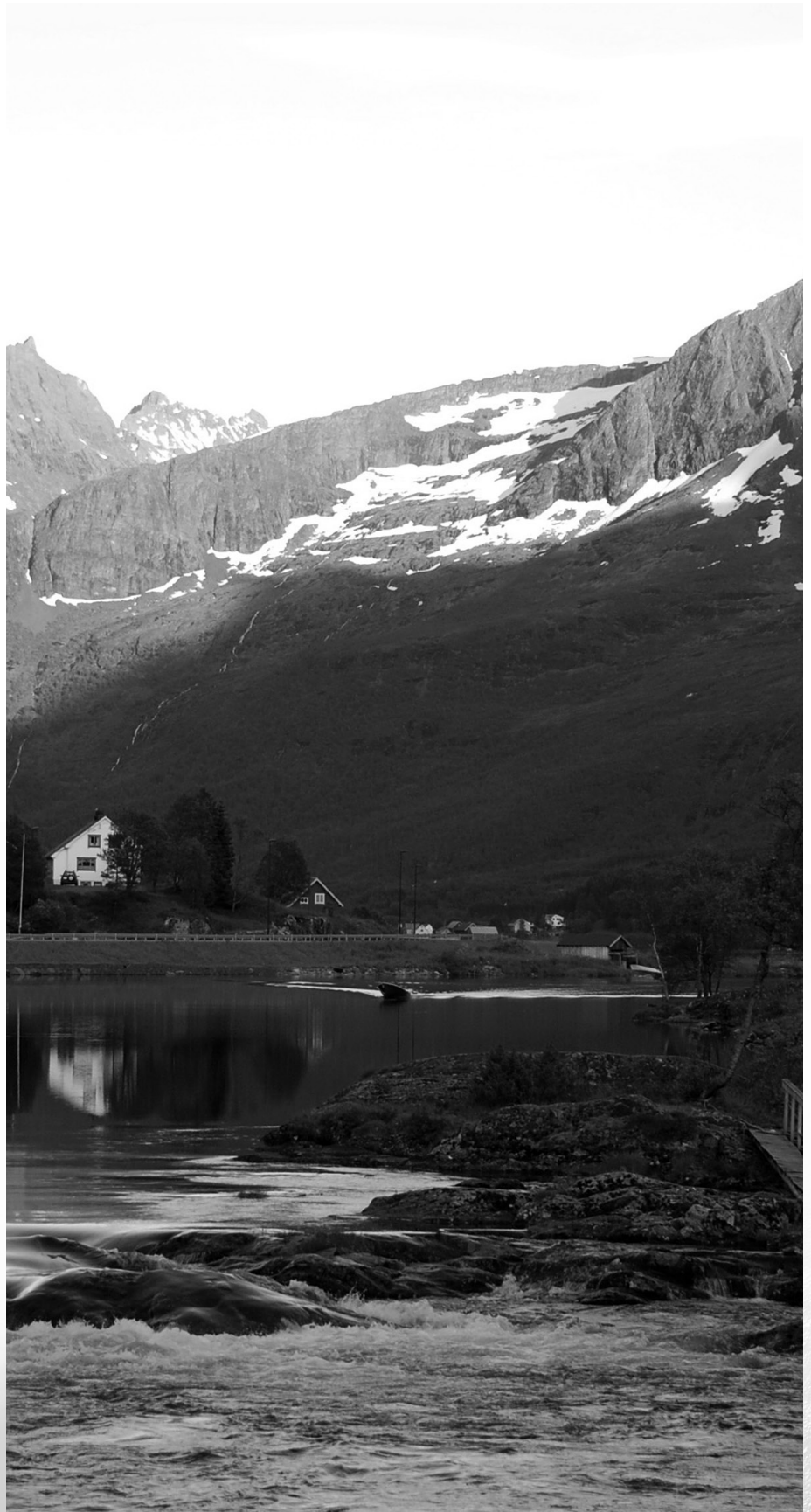
Maskinproduserte kniplingsimitasjonar tok over med nye teknikkar, som også forringa kunsthandverket. Ulike land har utvikla ulike tek-nikkar. Leslie lærte ekte tysk kniplingteknikk av mor si frå ho var ni år gammal. Å kniple er svært tidkrevjande. Likevel har ho ein stor produksjon av bilete, dukar, pyntegjenstandar, blomebukettar etc. Naturen skapt som blomar gjennom fargerikt kniplingsarbeid, har kunstneriske verdier i seg.

Møblar og interiør

Møblane og interiøret i heimen dei-ra er ikkje akkurat daglegdagse. I eine stova står eit gedigent sveitsisk renessansemøblement i monumental form. På skapet er årstalet 1630 utskore! Møbelkunstnarar fanst det på den tida og! Stolar frå barokken, skåp og gamle gjenstandar frå ymse stilepokar fyller opp huset og skaper eit spesielt miljø saman med klokke og ur i hopetal. Interiøret på kjøkkenet er utforma og innreidd av Leslie og Rudi. Alle stolar, bord, hyller og høgtalarar er kunstferdig laga av Rudi. Også dottera Cornelia har talent for interiør, og har vore med i arbeidet.

Spennvidda i Rudi sitt kunsthåndverk er breitt. Løvsagarbeid med ymse utskjeringar pregar interiøret - særleg i adventstida og juletida. Sjølvlaga adventsstakar og juletre i "naturleg storleik" med julefigurar på plater som går rundt og rundt - drivne av elektromotor.

På spørsmål om dei ikkje er redde for tjuveri, opplyser dei at dei har system som vil avsløre og defrosniere dei som vil prøve seg.

Med idylliske Straumen like utanfor stovedøra trivst Leslie og Rudi godt i Straumgjerde. (Foto: Leif Erling Løvoll)

Kai Løseth er frå Ramstaddal, men bur no i Ålesund og er pensjonert overlege ved sjukehuset i Ålesund. På fritida granskar han lokalhistoriske kjelder og han har skrive ei rekkje lokalhistoriske artiklar med utgangspunkt i Ramstaddal.

Forliset ved Alnes 1882

Kai Løseth

Før i tida var det vanleg at bøndene inne frå fjordane på Sunnmøre reiste på fiske ute på havet utanfor kysten.

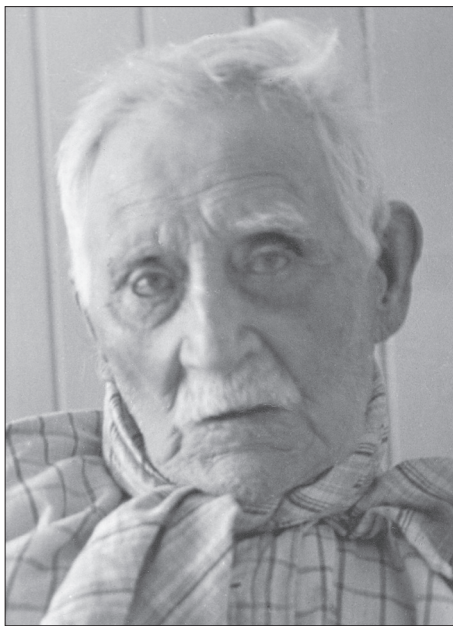
Dei budde i losjhus ute på øyane, dei fleste på Godøya. Fisket kunne gi ei kjærkoma inntekt om dei var heldige. Men det var også risikabelt – mange omkom. Radio og værmelding var det ikkje på den tida. Det eg skal fortelje om her, hende med eit båtlag på åtte mann den 4. mars 1882.

Åttring. Båten dei brukte var ein sunnmørsåttring. Sunnmørsåttringen var mellom 26 og 28 alner lang. Desse båtane var grunne i høve til lengda og kunne få problem når det var skavl og storbåre. Rigga med råseil var den vanskeleg å manøvrere i tronge farvatn. Det vart freista å forbetre båten, mellom anna ved å rigge den med to mastrar, slik denne båten som forliste hadde. I dag finst det berre ein original sunnmørsåttring som er bevart, og den står på Sunnmøre Museum.

Båtlaget hadde ståande garn i havet vest for Godøya. Dei reiste ut grytidleg om morgonen laurdag 4. mars for å drage garna. Vêret var ganske bra då dei seila ut, og det samla seg mange båtar som var ute i same ærend.

Forliset

Ein av dei som var med på forliset, og som vart berga, var Johan S. Ramstad. Han fortalde om denne hendinga. To av dei som hørte han fortelje om dette, og som har fortalt det vidare til

Johan S. Ramstad som vart berga og fortel om hendinga. Han overlevde i alt 3 forlis.

Johan var fødd i 1845, døydd i 1942.

Biletet er teke i påska 1941, det året han fylte 96 år. (Foto: Zummer.)

meg, er Bjarne P. Klokk og Olav O. Løseth. Her er kva Johan fortalde dei:

”Medan vi låg og drog garna endra vêret seg fort, det tjukna raskt til. Det stod som ein svart vegg i vest, vinden auka raskt på, kom som sleppt ut av ein sekk. Fleire av båtane kutta garnlenkene og sette kursen mot land. Men vi hadde enno mange garnlenkjer i sjøen, og syntest det var forargeleg å miste dei. Vi ville prøve å berge mest mogleg. Derfor var vi ein av dei siste båtane som heiste seil og la kursen mot land.

Vi var komne ganske nær land då vi plutseleg møtte ei svær bære, og kollseila. Båten låg med kjølen i vêret, og vi i sjøen. Vi prøvde å nå tak i gjenstandar frå båten å halde oss i, og å nå bort til kvelvet.

Eg lukkast å nå tak i ei tilje og kava meg bort til båtkelvet. Men eg hadde store problem med å halde meg fast. Sjøen var grov, med svære bårer, kvelvet var glatt, og sjøen var iskald.

Då fekk eg tollekniven opp av slira, fekk køyrt han fast mellom kjølen og kjølbordet og meinheldt meg i skaftet. Det var så forferdeleg grov sjø at eg fleire gonger heldt på å miste taket.

Den tyngste stunda. Medan eg låg slik og heldt meg, såg eg i hovudet på ein mann så nær kvelvet at eg greidde å nå han. Eg fekk tak i håret og drog hovudet opp av sjøen. Då såg eg at mannen var Jakob Ramstad – næraste naboen min. Han var då i live. Eg heldt han opp av sjøen så

lenge eg greidde. Men det var kaldt, og etter kvart var eg så kraftlaus i handa at taket glapp, og eg måtte sjå han forsvinne i havet. Dette var tyngste stunda i mitt liv. Eg hadde brukt slik kraft då eg heldt han at det pipla blod under neglene. Eg var sikker på at det same ville hende med meg. Eg sa til Vår Herre: om du bergar meg no, skal eg tene deg med hud og hår resten av livet”.

Notis i avisa. Folk hadde sett kva som hadde hendt, og dei fór ut med båt for å prøve å berge dei som kava for livet i havet. Johan og to til av mannskapet vart berga. Kven dei to andre var, har eg ikkje funne ut.

I Aalesunds Blad tirsdag den 7. mars 1882 finn vi ein notis om fiskeriet inne i avisa. Først er det referert frå fisket i Lofoten. Så om dårleg leverkvalitet, at det går 1000 fisk med for å få ei tønne lever, og to tusen fisk for å få ei tønne damptran. Så litt om vêret:

‘Søndmørsfisket blev Nat til Lørdag afbrudt ved stærk sydlig Vind’.

Til slutt står dette:

(Faksimile frå Aalesunds Blad)

Igaar og idag Landligge paa Grund af nordvestlige Storme med Snefog og Kulde.
Under Indseiling fra Havet Lørdags Formiddag kulseilte en tomastret Otring fra Ramstad et Par Kabellængder udenfor Alnæs Fyr. Af Besætningen druknede de 5, medens 3 bleve bjergede af en anden Baad.

Igaar og i dag Landligge paa Grund af nordvestlige Storme med Snefog og Kulde.

Under indseiling fra havet Lørdags Formiddag kulseilte en tomastret Otring fra Ramstad et Par Kabellængder udenfor Alnæs Fyr. Af Besætningen druknede de 5, medens 3 bleve bjergede af en anden Baad.

Eg har gjort meg nokre tankar om kontrasten

Den einaste originale sunnmørsåttringen i båthallen ved Sunnmøre Museum. (Foto: Kai Løseth)

mellom det vesle oppslaget den gong av ei ulykke der fem mann frå distriktet drukna, og korleis oppslaget ville ha vore i dag – sjølv sagt med store typar på første side. Og med kriseteam på plass.

Uvêrsvinter. Det hadde vore mykje uvêr denne vinteren. Fyrvaktaren på Hogsteinen på Godøya, Ole G. Mork, skriv til stortingsmann M. Aarflot i brev av 4. april 1882 om

“... ødelæggende Stormer i 6 Maaneders tid ..., saavel uafbrudt og vedvarende kan ikke den ældste nulevende Mand siges Exempel paa. Ikke nok dermed, 3nde Baadmannskaper er omkommet paa Søen, og faa Meniskeliv ere reddet.”

I alle fall somme av dei som omkom dreiv i land ute i Sandvika på vestsida av Alnes. Morgonen etter uvêret venta lokalkjende folk mannefall. Johan Alnes tok med seg gardshunden og gjekk til grannen Hans Alnes. Saman gjekk dei utover for å sjå etter båtar og folk. Då dei kom ut på ytste neset, tok hunden til å gøy. Då kunne dei sjå døde folk som dreiv langs land i storbåra. Dei såg ryggane på folka der dei låg og flaut. Skinnboksene og skinnkuftene verka som oppblåsne ballongar i sjøen.

Dei som omkom. Gardbrukar Jakob Nikolaisen fødd 1844, frå Ramstad, Bnr. 8 Småtuene. Gardbrukar Magnus Severin Amundsen, fødd

1847 frå Melset, Bnr. 4 Åmundgarden.
Gardbrukar Lars Petter Andreassen, fødd 1851,
frå Kråka, Bnr. 1.

Nils Poulsen, fødd 1862 frå Skoger i Gudbrands-
dalen, dreng på Ramstad, Bnr. 1 Bøen.

Desse fire vart gravlagde ved Ørskog kyrkje 11.
mars 1882.

Den femte som omkom var:

Plassemann Bastian Amundsen, fødd 1852. Han
var bror til Magnus Severin Amundsen, gift og
budde i Spjelkavikgjerde. Han vart gravlagd ved
Borgund kyrkje 11. mars 1882. Det var altså to
brør frå Åmundgarden som drukna.

Merkjeleg oppleving

Etter denne ulykka fortalde Petter Olsen Lø-
seth (1817 – 1886) at han hadde opplevd noko
merkjeleg. Andreas O. Løseth (1886 – 1970) fekk
høyre om dette av ein eldre mann då han voks
opp, og har fortalt det vidare:

Om kvelden same dagen som ulykka hende, var
Petter ein tur ned til sjøen. Han visste ikkje noko
om ulykka på det tidspunktet. Då han kom ned
mot nausta, hørde han fleire mann som snakka
i eit av nausta. Dette syntest han var både uventa
og rart - at mange mann skulle vere i naustet om
kvelden etter at det var mørkt.

Petter gjekk bort til naustet der stemmene kom
frå for å undersøkje kva det var som føregjekk.
Då han kom bort til naustet, vart det slutt på
snakkinga - og der var ingen i naustet då han
opna døra og gjekk inn. Der var heller ingen å sjå
rundt naustet.

Etterpå fekk han høyre kva som hadde hendt ute
på havet den dagen.

Forklaringar:

Alen: Definisjon på alen kan variere, men vanleg var
62,75 cm.

Kabellengde: ikkje eintydig definert, men dei to van-
legaste definisjonane er 185,2 og 225,9 meter. Vi kan
då gå ut frå at båten forliste ca 400 meter frå land.

Skriftlege kjelder:

Kyrkjebok Ørskog 1878-1890.

Klokkarbok Borgund 1872-1886.

Aalesunds Blad.

*Dette er kista som Jakob N. Ramstad hadde med når han
var på fiske. Lengda er 97 cm. høgde 39 cm, breidde 41 cm.
Loket er dekorert på innsida. Noverande eigar er Jostein B.
Løseth i Søvikdal. Han er sonens son til Jakob. (Foto: Kai
Løseth)*

Munnlege kjelder:

*Bjarne P. Klokk og Olav O. Løseth, fortalt av Johan S.
Ramstad.*

Andreas O. Løseth.

*Magne Godøy, intervju ca. 1980 med Petrine K. Alnes
f. 1894, og Johan L. Alnes f. 1913.*

Grethe Østerhus Røyr er pensjonert lektor ved Sykkylven vidaregåande skule. Ho leier og er ei drivande kraft i Veneforeninga til møbelindustrimuseet Norsk Møbelfaglig Senter.

Eit liv i møbel

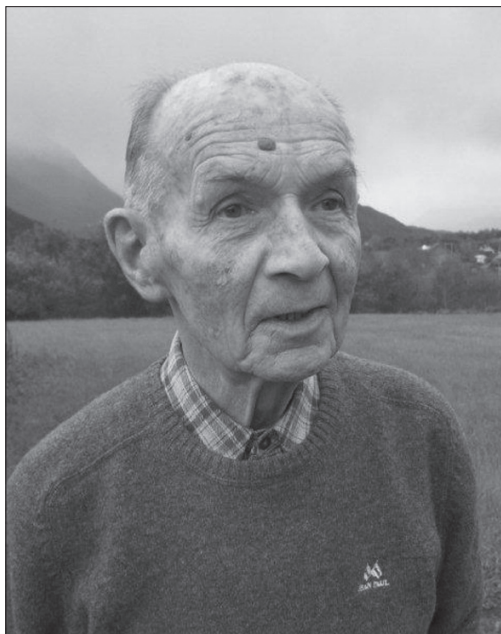
Av Grethe Østerhus Røyr

Bjarne Muldal (90) har eit godt minne og er ein god formidlar. Han brukte store delar av arbeidslivet sitt på Tynes Møbel-fabrikk og kan fortelje om daglegliv på fabrikken frå før, under og etter andre verdskrigen.

Då eg byrja på Tynes i 1938, hadde vi 48-timarsveke. Laurdag arbeidde vi til middag klokka 12. Vi byrja på fabrikken klokka åtte, hadde ein time middag og var ferdige klokka fem-halv seks om kvelden. Kvar fredag fekk vi løn. Det var kasseraren på kontoret som gav oss lønningsposen opp i handa. Vi hadde elles den ordninga at vi alltid skulle ha ei lønning til gode. Eg byrja på 39 øre timen. Vi fekk lønnstillegg kvart halvår, ti øre timen. Men då eg kjøpte meg sykkel og måtte betale 50 kroner kontant og 15 kroner månaden i avbetaling, var det ikkje mykje att av løna, sjølv om eg budde gratis heime, seier Bjarne Muldal.

Kokelag. Han minnest at det under krigen var 103 tilsette på Tynes på det meste, medrekna kontorpersonalet. Heilt i byrjinga hadde dei med seg niste. Men så kom kokelaga, der dei som ville kunne få kjøpe middag. Dei som arbeidde i fabrikkane på Vikøyrane, Vik & Blindheim og Solid, kom også inn til Tynes-fabrikken for å ete middag. Det var middag med enten suppe eller dessert etterpå. Ho som dreiv kokelag lengst på Tynes, var ei austlandsdame som heitte Margit Solaas, minnest han.

- Enkelte av arbeidarane hadde full kost i koke-

Bjarne Muldal (90) kan sjå tilbake på eit langt møbelliv. (Foto: Kjetil Tandstad)

laget. Bernhard Tynes bygde på kjøkken og matsal i eine enden av fabrikken og han kosta alt, kokekar og dekketøy medrekna. Det kom folk frå Kirkenes i nord til Kristiansand i sør for å arbeide på fabrikken. Mange var unge, men også eldre søkte seg dit.

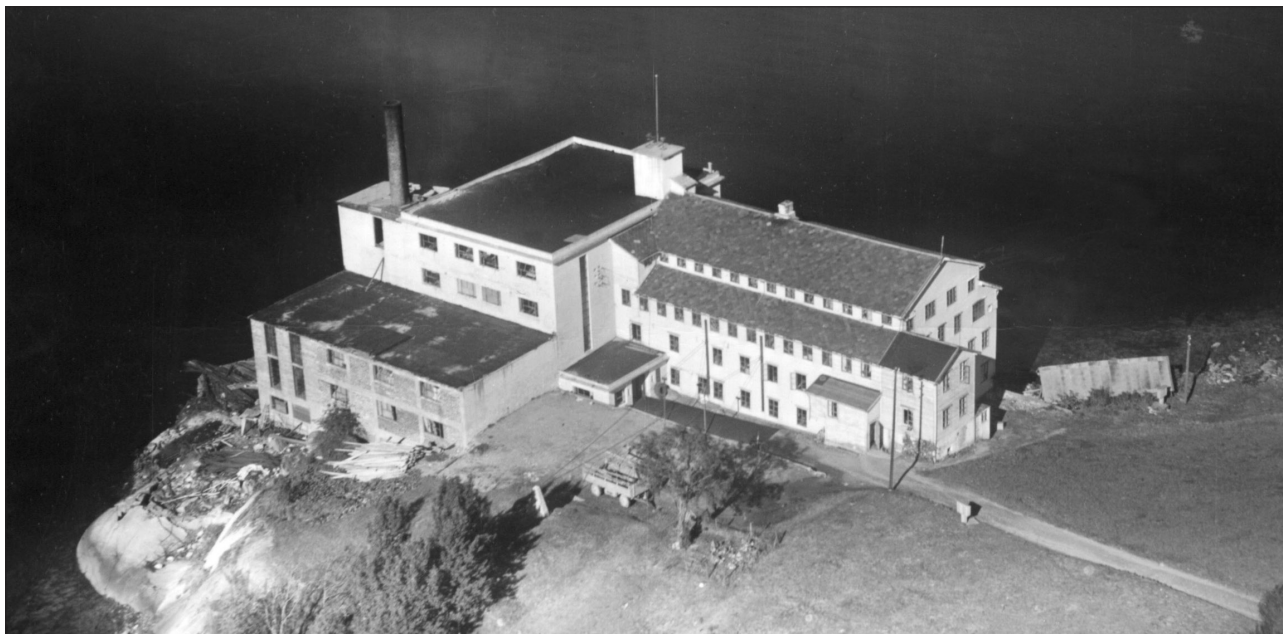
- *Korleis budde tilflyttarane?*

- Det var stor etterspurnad etter hyblar. Det kunne vere mange hyblar på same lofts-etasje. Ute på gangen stod vasskranen, der stod hybelbuarane med vaskefata og venta på å tappe kaldevatn, så var det inn att på hybelen og vaske seg. Han smiler til spørsmålet om korleis hyblane var. Du veit, det var no

enkle greier. Det var som oftast ei seng, eit bord og ein stol.

- *Du budde på Haugset og arbeidde på Tynes. Korleis kom du til og frå arbeidsplassen?*

- Om sommaren var det greitt – då sykla vi. Det var også nokre som hadde motorsyklar som ein kunne få sitje på med. Men om vinteren var det verre. På Aure hadde Statens Vegvesen ansvaret for å pløggje vegane, så der var det nypløgde vegar til ei kvar tid. Men framme i Grebstaddalen var det kommunal veg, og ordføraren såg seg ikkje råd til å betale for bil og skikkeleg snøplog. Der brukte kommunen ein treplog som hesten drog, det var lite tess. Vi måtte derfor gå på ski ned til Eliasløa, akkurat i svingen ved ungdomsskulen. Der stod sykklane våre, som vi kunne bruke inn til Tynes. Om vinteren brukte vi 30 - 45 minutt inn til Tynes-fabrikken. Men enkelte ivrige skiløparar

Tynesfabrikken i 1950-åra.

som var med på renn, dei fór over fjell og dalar og tok desse turane som trening.

Fire etasjar

Bjarne Muldal arbeidde først ved samansettingsmaskina. Han skulle ta unna ferdig tillaga møbeldelar frå sag- og dimensjonshøvel. Heller ikkje den gongen var det lov å arbeide med maskinar før fylte 18 år. Når materialskutene kom, måtte dei yngste arbeidarane ta imot materialen og lø han opp. Det var tungt arbeid.

I første etasje var det maskin- og finéravdeling. Dei som finerte, høvla materialen på begge sider, delte så plankane opp, la dei ut og limte dei saman til ei finérplate ved hjelp av ei tvinge. Tynesfabrikken laga finérplatene sjølv frå førtitalet og framover. No er det ikkje finérplater lenger. Sponplatene har overteke. Seinare kjøpte Bernhard Tynes laminat av Petter Aursnes, som dreiv berre med slik produksjon.

I gamlefabrikken til Bernhard Tynes var kjellar-etasje i høgd med kaia. Der i underetasjen vart plankane kappa i alle slags lengder for å bli sende opp til maskinane i andre etasje. Når møblane var ferdig samansette, gjekk dei vidare til tredje etasje. Der vart dei beisa og polerte. Smaken var forskjellig då som no. Nokre ville ha lysbeisa møblar, andre mørkbeisa. I tredje etasje vart dei ferdige møblane også pakka.

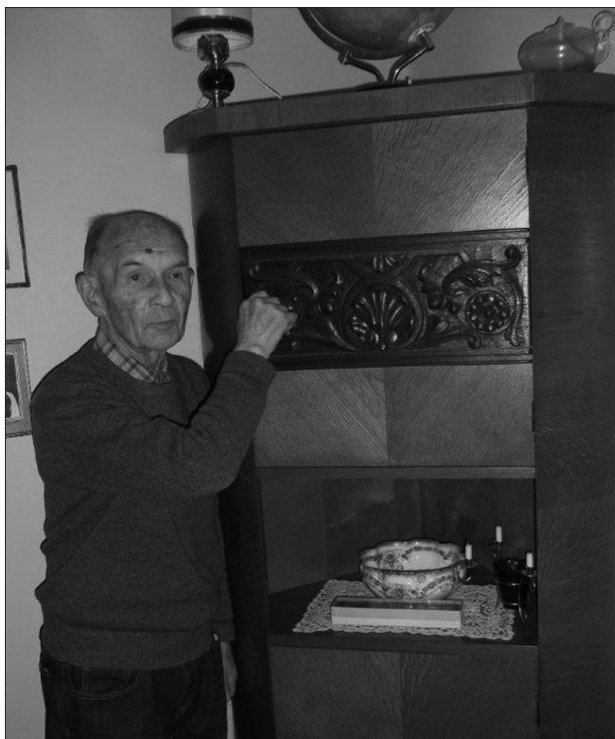
I fjerde etasje var stoppesalen der møbeltapetserarane arbeidde. Her heldt også treskjerarane til. Stopping av møblar byrja vi med under krigen. Då det vart slutt på treskjerjing, overtok stoppesalen heile fjerde høgda, fortel Bjarne Muldal.

- *Kva kontakt hadde dei som arbeidde i første etasje med treskjerarane i fjerde?*

- Vi hadde ikkje så mykje kontakt i arbeidstida. Men eg hugsar ein gong vi sat ute, så kom treskjeraren Daniel Hagerup forbi med ein utskoren figur under armen. Han gjekk inn på maskinavdelinga og bort til bandsaga. Der skar han av ei hand og ein nase. Det var tydeleg at han ikkje var fornøgd med det han hadde gjort. Elles hugsar eg småjentene til Bernhard Tynes, Tove og Randi, som leika rundt fabrikken, fortel han.

Streik. Arbeidsmiljøet vil han seie var godt, men spenningar var det nok. For arbeidarane ville ha mest mogleg og arbeidsgjevarane ville ikkje betale meir enn dei måtte. Vi hadde ein streik på fabrikken i 1949 mot den såkalla Vestlandstarriffen.

Det var ein tariff som gav arbeidsgjevarane på Sunnmøre høve til å betale fem øre mindre i timen enn elles i landet. Dette var grunngitt med at arbeidarane hadde tilgang til mykje god fisk i havet og derfor kunne leve billegare enn andre stader i landet. Fabrikkarbeidarane streika i over ei veke. Dei kunne ta seg anna arbeid, berre ikkje

Bjarne Muldal med eit kråskap frå Tynes heime i stova si.
(Foto: Kjetil Tandstad)

i møbelindustrien. Arbeidsgjevarane måtte til slutt gi seg og ta til å betale vanleg tariff også til møbelarbeidarane på Sunnmøre.

Arbeidsmiljøet kunne vere støyande. I første høgda var der til dømes ei stor vifte som skulle suge opp spon frå alle maskinane. Denne laga mykje bråk, slik var det også der det var saging og høvling. Det var stillast på toppen, i fjerde høgda, Dei som arbeidde på same avdeling vart godt kjende og var mykje i lag, også på fritida, særleg på søndagane.

Mange hadde gard ved sida av fabrikkarbeidet. Då var det vanleg at konene tok fjøset morgon og kveld medan karane hjelpte til om kveldane. I vårvinna og i slåttan hadde arbeidarane avtale om fri frå fabrikk. Sommaren var ei roleg tid. Arbeidarane fekk feriepengar. Då brukte dei gjerne å gå på fabrikk og kjøpe seg møblar for pengane. Folk frå øyane og rundt i distriktet gjorde det same.

Haustrferie for ein fabrikkarbeidar var potetferie. Då fekk dei ikkje ha arbeid ved fabrikk, dei vart utskrivne for å ta opp poteter av styresmaktene. Under krigen kunne dei også bli utkommanderte for å arbeide for tyskarane.

Arbeidarane hadde både jule- og påskeferie, men

utan lønn. Bjarne Muldal arbeidde på Tynes frå 1938 til 1946 og frå 1948 til 1963. Det var til saman 23 år. Han hadde eit avbrot på to år då han arbeidde på Austlandet. Eg følte eg måtte kome meg ut og få sjå andre forhold, forklarar han.

I 1948 kom han tilbake til heimbygda, og trass i tilbod frå andre fabrikkar, valde han Tynesfabrikken. Eg hadde dei fleste og beste minna frå denne arbeidsplassen. No vart det både fabrikkarbeid og gardsarbeid. På fritida var han med i ungdomslaget.

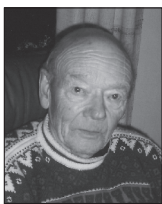
- Kanskje var det då du fekk sjå andre forhold at du verkeleg forstod for ei oppdatert og moderne bedrift Tynesfabrikken var?

Han er ikkje ueinig og illustrerer det ved å fortelje om då han og nokre arbeidskameratar frå Tynes vart sende til Teknologisk Institutt i Oslo for å bli oppdaterte om dei nyaste tekniske framstega. Dei fann fort ut at det var lite å lære når det galt maskinar og utstyr. På Tynesfabrikken hadde dei meir moderne hjelpemiddel enn på Teknologisk institutt, med unntak av utstyr for kalkulasjonar og overflatebehandling.

Moderne. Stillære var også nytt og kjekt å lære, smiler Bjarne og fortel om korleis sykkyllvingane lærte folka på Teknologisk Institutt nye bruksområde for den nye senkemaskinen dei hadde der og som blant anna vart brukt i produksjonen av skuffer. Det høyrer ut som skryt, men det var faktisk slik at vi laga eit verktøy som gjorde nye arbeidsoperasjonar moglege med denne maskinen, seier han.

Samtalen vender tilbake til møbelproduksjonen ved Tynesfabrikken, og Bjarne Muldal fortel om dei tunge, utskorne spisestueene som til dømes Synnøve Solbakken, som vart produserte frå 1938 og utover. Med seks stolar vart møblelementet selt for 1000 kroner under krigen. Stolane hadde stoppa sete i kjeskinn som Tynes kjøpte ferdig beredde i Velledalen. Skinna hadde rosettar i kvart hjørne som ein fekk fram med å trykkje skinnet ned på ei form som truleg Hagerup hadde laga.

I dag finst desse spisestueene i Sykkylven og andre stader. Dei er ikkje lette å få tak i, men dei som finst er synlege minne om god norsk handverks- og kulturtradisjon som møbelbygda Sykkylven kan vere stolt av.

Jostein Nysæter, fødd 1928, pensjonist og tidlegare fabrikkarbeidar. Han er oppvaksen i Pettergarden på Nysætra.

Ein familielagnad på Nysætra

Av Jostein Nysæter

Eit ungt ektepar gifte seg og tok over som brukarar i Pettergarden på Nysætra i 1850. Dei skulle få eit hardt liv på fjellgarden og dei menneskelege tragediane vart mange.

På Stranda var det ein Ole Andreas Olsen frå Svenngarden på Fram-Fjørstad (1823 – 1884). Strandaren hadde fått eit godt auge til jordajenta i Pettergarden på Nysætra, Lovise Marie Pettersdatter, (1828 – 1905). Edvard Solsletten på Fausa fortalde at Ole kom som skikken var med belemenn til Nysætra ved juletider i 1850. Dei reiste tilbake over Skura via Fausa til Stranda. Då var frieriet ordna, og bryllaupet skulle stå ved jonsoktider.

Då dei gifte seg, var Lovise 22 år og Ole 27 år.

Ole fekk bygselsetel frå Fredrik Sjøholt, tinglyst 7. oktober 1857, og vart offisielt brukar av Pettergarden på Nysætra med kår til svigerforeldra Marte Cecilie og Petter Olaus. Ole er oppført som brukar frå 1857, men må ha drive garden saman med svigerforeldra dei første sju åra. Då tok han seg også delvis av halvbroren Syver Olsen Fjørstad (f. 1833). Han hadde ein sjukdom i ein fot og var sengeliggjande på Nysætra, "hvorhen det er umulig å komme til denne årstid", står det i Fattigkommisjonens Copibog for Ørskog 5. februar 1855. Då var den sjuke guten alt flytt til heimen til ein annan bror, Petter Andreas Olsen på Løset i Ramstaddalen, "der han skal befinde seg i ein sørgelig tilstand, og lægen bedes tilse at han er der på fattigvæsenets regning".

*Pettergarden på Nysætra, fotografert ca 1910.
(Foto utlånt av Jostein Nysæter.)*

Hardt liv

Livet på Nysætra vart etter kvart for hardt for Ole. I bygdeboka for Sykkylven står det at han ofte vart stemnd for smågjeld og at han sette stova to gongar i pant. Nysætra kunne nok gi Ole og Lovise eit visst levebrød, men det var inga overflod. Kontantar var nok, her som dei fleste stader, ei mangelvare. Det er fortalt at Ole ein gong måtte hogge tuntreet, - ei stor furu som stod aust for stova - for å skaffe pengar.

Den største ulukka for paret i Pettergarden var at dei skulle misse begge dei to borna sine tidleg. Sonen Bernt Petter Olaus var utdanna lærar og heldt visst skule i Vestnes då han fekk hjernebetennelse og døydde. Det er ukjent når han døydde og om han let etter seg noko familie. Ole skal ha vore kjellarmann i eit bryllaup i Ramstaddalen då han fekk vite at sonen var død. Då vart han med ein gong klinkande edru, vart det fortalt. Bernt skal ha vore ein svært begava person, fortalde Edvard Solsletten, som fekk skulebøkene etter Bernt og sette stor pris på det.

Heller ikkje dottera Marte Eline (1854-1872) fekk dei behalde. Ho døydde i ei fallulykke i Kvittfjellet 18 år gammal. Ungdommane frå strand- og fjellgardane hadde den skikken at dei samlast på dei enkelte gardane til julelag. Slik var det også med ungdommane i Fausadalen. Denne gongen var dei bedde til strandgarden Skjortnes. Det var dårleg vêr, slik at dei ikkje kunne nytte sjøvegen. I staden tok dei råsa over fjellet om Svartvassnakken og Halsane til Skjortnes. Der er det ein nesten loddrett fjellhammar som vert kalla for Kvittfjellet. Då ungdommane tok ut frå Fausa 3. januar 1872, var det hardebrev, men det var dårleg vêr med mykje vind. Om Marte Eline var einaste jenta på turen er uvisst, men i ei vise som vart dikta etter ulukka,

skal det ha heitt at "Fausagutane henne med seg drog".

Utan ein "bronk"

Korleis ulukka hende, er lite kjent i dag. Oddgeir Bruaset skriv i boka Folket langs Storfjorden at det var ei utanbygds jente, som var i teneste på Nysætra, som bad om å få vere med. Ho lengta like mykje etter samvær med andre unge som alle hine. I det dei skulle over eit utspring der stigen var som smalast, sklei ho og fór utfor ein hammar. Ho landa på ei hylle 200 meter nedanfor.

Det vart ikkje noko juleselskap på Skjortnes den kvelden. Først tre dagar etter spakna vêret så mykje at eit par mann greidde å fire seg ned til jenta.

Til si undring fann dei henne sitjande på hylla utan ei skramme på kroppen. Ho sat som ho kvilte, sa dei. Når og korleis ho døydde, våga ungdommane knapt tenkje på, skriv Bruaset. Jenta som omkom var nok dotter i Pettergarden. Edvard Solsletten fortalde at ei vindbyge slo i stakken til Marte og førte henne utfor fjellet, men trass i det høge fallet var det ikkje ein "bronk" (Ivar Aasen: brunkje" - brun/blå flekk) på kroppen hennar.

Ulukkestaden, Kvittfjellet. (den kvite fjellhammaren er midt i bildet) mellom Fausa og Skjortnes. (Foto utlånt av Jostein Nysæter.)

Motgangen og borna som omkom så brått, må ha gitt Lovise og Ole mange tunge dagar og det vart vel også etter kvart stusseleg. I 1875 flytte brordottera Hansine Tomasine Petrine, som då var tolv år, frå plassen Haugen på Løset i Ramstaddalen til Nysætra.

På den tida dreiv dei med småhøyslått i Røvsdalslia, der dei hadde sel og løe. På førjulsvinteren 1883 var Johan og Ole fram i lia, som dei sa, og skulle køyre heim høyet. Johan tok ut høyet frå løa, og Ole jamna og trakka lasset. Ole gjekk bort til ein stor stein og vart ståande ei stund. Då han kom tilbake, sa han: det er i grunnen rart å tenkje

Over døra i Pettergarden kan ein framleis sjå inskripsjonen: (men han er utydeleg og nesten ikkje til å sjå på bildet) Det er initialane i namna til Ole og Lovise og årstalet 1879. (Foto utlånt av Jostein Nysæter.)

på at dei vert enkjer, både mi og di kjerring.

Brennevin

Ole vart nok etter kvart litt for mykje avhengig av alkohol. Det er fortalt at siste jula han levde, var forbruket av alkohol så stort at Lovise måtte leie han frå rom til rom. Då brennevinsankeret var tomt, tok Ole ankeret med seg og gjekk til Ramstad og ville ha med seg folk til å ro til byen, men ingen ville vere med fordi dei syntest vêret var for dårleg. Då sa Ole at han skulle vise ramstaddalin-gane at det gjekk an å ro til byen om det var litt ruskevêr og så tok han ut åleine.

Båten til Ole skal ha blitt attfunnen i Vaksвика og det tomme brennevinsankeret dreiv i land på Dyrkorn. Ole vart aldri funnen. Dette skjedde 19. januar 1884. Lovise sat att som kårenkje på Nysætra. Johan døydde i 1919, og kona hans Marte sat igjen som enkje på Nysætra, så utsegna i Røvsdalslia var rett.

Omgjengeleg

Lovise må ha vore ein omgjengeleg person, for to brør frå nabogarden på Nysætra, som var utflytte til Velledalen, Elias Lade og Tomas Nysæter, brukte å reise inn på Nysætervatnet for å fiske. I slike tilfelle tok dei ofte tok turen inn på Nysætra med ei hank med krede til Lovise. Til gjengjeld fekk dei seg ein kopp kaffi og ein prat. På ein slik tur vart Elias og Tomas ueinige om eitt eller anna nede med vatnet. Det enda med at Elias tok

staven til Tomas, som var funksjonshemma, og gav han juling. Frå den dagen har denne plassen heitt Tomasattelega.

Lovise skal ha spådd at det ein gong ville bli bygt rundt heile Nysætervatnet. I dag er ein på god veg med hyttebygging. Ho hadde eit mål på vêr-temperaturen. Ho brukte å leggje ein smørklatt i glaskarmen. Når han smelta, så gjekk det eit visst tal veker før dei kunne så kornet.

Kårbustaden til Ole og Lovise var i den vestre delen av stovehuset i Pettergarden. Dei hadde stove og kjøkken med gang på baksida, truleg den opphavlege inngangen til huset, og eit kam-mers.

På døra mellom stova og gangen, som er i dag, står forbokstavane i namna til Ole og Lovise og årstalet 1879. Når Olave Nysæter fortalde noko etter Lovise, sa ho det alltid slik: "Gamla vår sa det". Lovise sat som kårenkje på Nysætra til ho døydde i 1905. Ole hadde ein eldre bror på plas-sen Haugen i Ramstaddal, Petter Andreas. Han vart kalla Dansken, for han snakka så mykje om å utvandre til Danmark. Hans Petter (Nysæter-Hans), som budde på Haulplassen, var ein yngre bror til Ole.

Eldar Høidal, fødd 1956, er lokalpolitikar, sykkelentusiast og møbelhistorikar ved Norsk Møbelfaglig Senter. Han har skrive ei rekkje industrihistoriske bøker, blant anna om bedriftene Ekornes og Stokke, historia til møbelbransjen og jubileumsboka til Norsk Treindustriarbeiderforbund.

Sporveskatt til inga nytte

Av Eldar Høidal

Heilt opp på 1930-talet skal bønder i Sykkylven ha betalt ei årleg avgift til prestane i Nykirken i Bergen for å få bønehjelp mot sporv i kornåkeren.

Folk klagar og bér seg over skattetrykket. Ja, det finst jamvel politiske parti som har som hovedføremål å få avgifts- og skattetrykket ned. Det spørst om dei ikkje hadde vel så stor grunn til å klage over skattetrykket, forfedrene våre. Uansett kor lite penning dei hadde på kistebotnen, kongen og kyrkja skulle ha sitt. Skattane kunne vere av ymse slag. Det var ikkje alle som hadde landeigedom, men skatteinnkrevjarane visste råd. Dei fleste eigde eit skopar eller to. Dermed var det grunnlag for ein skoskatt (1711). Frå Velledalen høyrer vi at dei i mange år betalte ein sporveskatt. Denne skatten skal dei ha betalt til Nykirken i Bergen for at kyrkja sine folk skulle be om at sporven ikkje åt opp såkorna deira.

Frikjøp

Sporveskatten er omtalt i ein artikkel i Sunnmørsposten i januar 1935. Her går det fram at nokre gardbrukarar i Sykkylven framleis midt i 1930-åra betalte denne skatten til Nykirken. 30 kr i årleg avgift var taksten for at presten skulle be om at sporven heldt seg vekk. Men det ser ikkje ut som om bønene nådde fram, eller så var prestane slappe i tenesta – "for spurvene grasserer verre enn verst og ødelegger alt hvad de kan komme over."

Avisa skreiv vidare at det ikkje var heilt beinkløyvd å kome seg fri frå denne skatten. Dei som prøvde å vri seg unna, vart truga med utpanting. Einaste måten å kome ut av det på var å betale ein større eingongssum. Det vart vist til at nokre hadde betalt 500 kroner for å sleppe unna sporveskatten ein gong for alle.

Sverre S. Brunstad, som skreiv ned folkeminne frå Velledalen, omtalar også sporveskatten. Han arbeidde ei tid ved likningskontoret i Sykkylven i trettiåra, og då fekk han vite at nokre bønder frå dei beste korgardane i Sykkylven betalte ei fast årleg avgift til Nykirken i Bergen: "...det var ikkje likt for alle, det kunne vera frå 20 - 32 kr. Dette skulle då verka på den måten at prestane i Nykyrkja vart pålagde å beda frå preikestolen til den allmechtige og allvitande Gud at han måtte halda sporven burte frå åkrane åt desse som betalte denne skatten."

Brunstad syntest dette høyrde meir heime i katolsk tid, og meinte at bøndene godt kunne få sleppe denne børa. Men han fekk vite av likningssekretæren at så enkelt var det nok ikkje. Lensmannen kunne ta pant om ikkje skatten vart betalt. Den einaste måten å bli kvitt sporveskatten på, var å betale ein større eingongssum. Summen skulle tilsvare den årlege avgifta i tjue år. Var årsskatten 30 kroner, så vart utløyssingssummen 600 kroner. Det var mykje pengar i ei tid då dei ikkje kunne få meir enn 70 kroner for ei slaktekyr. Så langt Sverre Brunstad.

Sporveskatt er jordreige?

Det var visst ikkje berre i Sykkylven dei betalte det som vart kalla sporveskatt. I saga om Ørsta kyrkje skriv Ragnar Ørstavik at sporveskatten er kjend frå sunnmørsbygdene Volda, Herøy, Sande, Rovde og Sykkylven. Frå Indre Trandal vert det fortalt at eit bruk i si tid betalte sporveskatt til sykkylvskyrkja for å få sporven vekk frå åkrane.

Det kan høyrst underleg ut at gardbrukarar i Sykkylven betalte sporveskatt til Bergen, medan menneske på andre sida av Hjørund-

illustrasjon/collage: Eldar Tandstad

fjorden betalte samme skatten til sykkylvs-kyrkja. Kanskje ligg det i dette eit spor som gjer at vi kan forstå kva for slags skatt dette var. Kanskje snakkar vi ikkje her om ein skatt som gjekk til forbøn, men om ei vanleg jordeleigavgift?

Før reformasjonen i 1537 var kyrkja ein stor jordeigar. Kyrkja hadde frå kristendommen vann fram i landet fått tilført mykje jord, mellom anna gjennom gaver frå menneske som ville sikre seg ein blid skjebne i det neste livet. Frå den katolske kyrkja si historie veit vi at dei geistlege kravde inn avgift for at kyrkja sine folk skulle lette vandringa for nyleg avlidne gjennom skirselden og til rommet innafor (avlatshandel). Det var mellom anna dette den store reformatoren Martin Luther reagerte mot.

Etter reformasjon vart kyrkjegodset i prinsippet lagt under krona. Likevel vart dei geistlege landeigedomane også i åra framover nytta som underhald for prestane. Sjølv om det gamle kyrkjegodset etter kvart kom på andre hender, og bønder i Sykkylven og andre stader vart sjølleigarar, skulle dei betale ei årleg jordavgift på garden til kyrkja. Avgifta vart rekna etter gjennomsnittet av dei siste ti års kapiteltakster. Frå 1848 vart det mogeleg å løyse inn jordavgifta med ein eingongssum. Kanskje er det restane av desse avgiftene vi finn att i det som vert kalla sporveskatt i Sykkylven?

Katolske sporvar

I alle fall er det, som Sverre Brunstad, var inne på, grunn til å tru at skatten skriv seg tilbake til katolsk tid. Ein indikasjon på dette er at heller ikkje opplysningspresten Hans Strøm, som gjorde teneste i Volda på slutten av 1700-tallet, kjende noko til kva grunnlag sporveskatten kunne ha. I Ørsta-bolken i Søndmørs Beskrivelse (1762) skriv han: "I øvrig har denne Kirke (Ørsta-kyrkja) som eies af en Proprietair, et lidet jordegods, bestaaende af 8 V. (våger), 1 Pd. 10 Mk (merker) Fisk, og deriblant især 2 Mællag, beliggende i de 2 Gaarde Vælde (Velle) og Moe, som kaldes Spurve-Mællagene, af Aarsag, at de i gamle Dage skal være skienkede til Kirken, for at afvende den for Agrene skadelige Spurv, hvilken Fugl man paa den tid maae have anseet for en større Landeplage, end nu omstunder."

Strøm fann denne bønetenesta så usannsynleg at han trudde sporvenamnet heller måtte kome av at jordeigaren som gav stykka vart kalla Spurv. Men nokon herr eller fru Spurv er visst ikkje kjent i Ørsta-soga, så mest sannsynleg er det katolske sporvar som har skulda for heile plaga. Etter at trua på bønens kraft overfor sporvane minka, og kyrkjegodset forvitra, levde sporvane vidare i namnet, i ei avgift som etter kvart altså hadde eit anna grunnlag. Mest truleg er enno ikkje siste ordet skrive om sporvane, såkorna og avgiftstrykket i Sykkylven.

Karl Johan Stadsnes voks opp på Lerstad i Ålesund kommune og fatta tidleg interesse for naturen. Han har bachelorgrad i naturforvaltning og mastergrad i økologi frå Universitetet på Ås. Eitt semester på New Zealand og eitt semester i Alaska i studietida har vore verdifullt for den faglege breidda i utdanninga. Til dagleg jobbar han som miljø- og landbrukskonsulent i Sykkylven kommune.

Sjeldne plantar i Sykkylven

Av Karl Johan Stadsnes

Færøymarikåpe *Alchemilla faeroensis* er ein art i rosefamilien. Det var feltbiolog Dag Holtan som først oppdaga ein stor førekomst med ca. 500 individ av arten i Baklidalen i 2003. Marikåpa vart

Færøymarikåpe.

først klassifisert som Sunnmørsmarikåpe sjølv om Holtan stilte spørsmål til universitetet i Oslo om dette ikkje var ei færøymarikåpe.

Sommaren 2011 kom den kjente botanikaren Stefan Ericsson på synfaring i Baklidalen. Han tok med seg nokre eksemplar tilbake til Umeå universitet i Sverige og planten vart bestemt. Det var ei færøymarikåpe. Dette representerer ein botanisk sensasjon då denne planten berre er påvist i Baklidalen i Sykkylven kommune i heile Skandinavia. Baklidalen ligg sør for Hundatinden og nord for Sunnavindsnipa, på grensa til Ørsta kommune. Færøymarikåpa er i nær slekt med Sunnmørsmarikåpa som ein finn i Norddalen. Blada er djupe, med 9 -11 flika, spisst tanna og framoverbøygde håra tenner. Bladskafte og nervane under blada er lange med tiltrykte silkehår. Sia denne først vart påvist i 2011 i Noreg er den ikkje registrert i den norske raudlista .

Solblom (Vu) *Arnica montana* er ein fleirårig lyselskande art i korgplantefamilien. Den har ein kraftig jordstengel, og heilranda motsette, bogenerva blad. Korgene er store og gule, med like lange korgdekkblad i to lag. Den aromatiske solblomen finst i naturbeite, heier, i open skog og på slåttemarkar. Arten er i tilbakegang grunna opphøyr av beite og utslått. Den største lokaliteten i Sykkylven, og ein av dei største lokalitetane i landet av denne vakre planten, finn ein i området ved Drotninghaug. Her vart det påvist ca. 6000 rosettar då området vart kartlagt i 2003. Solblom er oppført som sårbar (VU) på den norske raudlista.

Barlind (Vu) *Taxus baccata* (2-20 meter høg) er

Barlind. (Taxus baccata).

eit vintergrønt tre med smale, flattrykke nåler. Den er sjeldan funnen på steinete kalkhaldig jord ved kysten. Nokre stader kan ein òg sjå planta barlind. Kongla er bærliknande i utforming, og inneheld eit frø som er ca. 5 mm langt, omkapsla av ei mjuk, bærliknande kappe med raud farge. Heile kongla er 8 - 15 mm både i breidd og lengd, og har ei opning i enden. Frukta mognar 6 - 9 månader etter pollineringa, og er ein

delikatesse for fuglar. Smaken på fruktkjøtet er søtleg. Fruktkjøtet er det einaste på barlinda som ikkje er giftig. Dei harde frøa går ufordøya gjennom fuglane sitt fordøyelsessystem, og vert på denne måten spreidd. Det tar 2 - 3 månader før frøa spirer. Den harde veden er veleigna til finare snikkararbeid, og som svartbeisa går den under namnet «tysk ibenholt». Veden er naturleg brunraud i fargen. Barlindgreiner er svært smidige, og vart tidligare brukt til boge, armbrøst og ulike reiskapar. I Byrkjeneslia aust for Andestad finn ein den største barlinda som er funnen nord for Hordaland med eit tverrmål på over ein meter. Barlind vert sterkt beita av hjorten på Vestlandet. Barlind er oppført som sårbar (VU) på den norske raudlista.

Kvitkurle (NT) *Pseudorchis albida* (10-30 cm) er ein plante i orkidefamilien. Blomane er små, kvite og halvlukka. Den er sjeldan på frisk og mager jord. Den finst i open fjellbjørkeskog, naturbeite, slåttemarkar og nokre stader også i myrkantar. Akset er smalt og 3 - 6 cm langt. Støtteblada er like lange som dei vakre små blomane. Den letteste måten å skilje kvitkurle frå fjellkvitkurle er å lukte på den. Fjellkvitkurla lukter sterkt av vanilje medan låglandskvitkurle har svak duft. I Drivdalen i Sykkylven finn ein spesielt mykje kvitkurle i den opne gamle fjellbjørkeskogen aust for kraftverksvegen. Arten er oppført som nært truga på den norske raudlista.

Praktdraugmose (Vu) *Anastrophyllum donnicum* høyrer til levermosane som er ei søstergruppe til karplanter. Denne mosearten veks typisk på råhumusjord over blokker og i kanten av sig, spesielt i nordaustvendte lier og fjell. Den finst også ved fossar på lågare høgdenivå. På bildet av denne mosearten kan ein legge merke til den nikkande svanehalsforma øvst. Dei små langspissa blada peikar innover i ein 30 graders vinkel som skil den distinkt frå den meir raudbrune og større slektningen prakttvedbladmose.

Sykkylven har fem kjente lokalitetar av denne arten. Den største finn ein i Regndalen i Velledalen. Dette er det området kor det er gjort funn av flest praktdraugmose i Møre og Romsdal. Arten er reelt truga av attgroing, grunna opphøyr av beite, og kan hende også klimaendring. Dette fører til høgare skoggrense som vil gje arten færre leveområde. Arten er oppført som sårbar (Vu) på den norske raudlista.

Takk til:

Feltbiolog Dag Holtan for gode faglege innspel og kvalitetssikring av artikkelen.

Referansar:

Holtan 2003. Kartlegging av biologisk mangfald i Sykkylven kommune.

Mossberg og Stenberg 2003. Gyldendals store nordiske flora.

Norsk raudliste 2010.

Praktdraugmose.

Jarle Tusvik er direksjonssekretær ved Ekornes og har lokalhistorie, gamle bilde og historieforteljing som hobby. Han er medlem av årbokredaksjonen.

Dannebrogmannen Sivert Olsen Hatlemark

Av Jarle Tusvik

Han var dekorert krigshelt, tollar, handelsmann og vart ein drivande ordførar i Haram. Sykkylvingen som slo seg ned på Stafsethneset i Veggund fortente å bere sin sabel.

I gardssoga for Sykkylven, band III, side 466 finn vi omtalen av Sivert Olsen Hatlemark, som vart fødd i Hatlemark på bruk nr. 1 i 1782 av foreldra Ole Olsen Blakstad, f. 1748 d. 1804 og Anne Monsdtr. Hundeide (bnr 1), f. 1749 d. 1788. Ole Olsen var brukar av bnr 1 Hatlemark frå 1780 - 1800. Sivert hadde ein bror, Elling f. 1785 d. 1811.

Dannebrogmann

Sivert gjorde ein karriere som det står respekt av. Frå gardssoga kan vi lese at i 1808 var Sivert

med i krigen mot svenskane og utmerkta seg i eit slag i Lier 2. september, då han var korporal i det Lysterske kompani. For dette fekk han Dannebrogordenens sølvkors.

Sivert vart undertollbetjent i Lodshamn 21. desember 1825 og overtollbetjent på Haram 2. juli 1834, ei stilling han hadde fram til 28. oktober 1853.

Sivert Hatlemark vart i 1837 vald til første ordføraren i Haram. Møtebøkene han førte, finst endå. Kanskje var det ikkje så vanskeleg å bli vald sjølv om han kom utanbygds frå. I 1830 gjekk den britiske barken Albion på grunn eit stykke utanfor Uksnøya. Mannskapet vart berga og store delar av lasten òg. Men så viste det seg at den berga lasten likevel vart borte. Lasten var i stor grad stry - altså lin- og hampfibrar som skulle brukast til å

Hovudbygningen på den gamle handelsstaden Stafsethneset. Veggund var handelsstad frå 1500-talet. Dette huset på det som seinare vart kalla Stafsethneset vart bygd av Sivert Hatlemark ca 1850. Han dreiv handel og gard og det blir sagt at han var spesielt interessert i sauehald. (Foto: P.O. Dybvik)

spinne hyssing eller som tetningsmateriale. Men det var tydelegvis ettertrakta. 181 innbyggjarar vart sikta og 122 dømde for vrakplyndring. Ein stor del av innbyggjarane i kommunen miste alt så retten til å ha offentlege verv.

Sivert Hatlemark skulle etter segna vere ein drivande kar som kommunemann. Han kom seinare til Vegsund og dreiv handelen som Mechlenburg hadde hatt. Sivert Hatlemark bygde husa som enno står på handelsstaden Stafsethneset.

I tidsskrift for Sunnmøre historiske lag frå 1937 kan vi lese den dramatiske hendinga då Sivert utmerka seg i den siste krigen mot svenskane.

Av alle soldatane som deltok, var det ingen som utmerka seg meir enn Sivert Olsen Hatlemark. Det er likt til at saga hans er alt gløymt, eller i det minste svært lite kjend av den ætt som lever no, skriv M. Rogne. Han vil derfor fortelje det han har lese om han i H.J. Barstads bøker: "Bergenhusingar i felten 1808 -1811".

Her står det at han var døypt i Sykkylven kyrkje 16. desember 1782. Elling Monsson Hundeide og Salomon Drabløs sto fadderar til Sivert Olsen. Si fyrste skuleopplæring fekk den unge ihuga Sivert av morbroren, skulemeisteren Elling Monsson Hundeide frå Hundeidvik. Sivert vart utruleg flink til å skrive, så han måtte visst ha gode evner. Det er difor rimeleg at han vart utnemnd til korporal før krigen tok til.

Om våren 1808 vart han utskriven mellom musketerane som for til Bergen, der dei hadde øvingar i garnisonen.

Musketer

Musketerdivisjonen måtte i juni og juli 1808 gå den lange og tunge vegen frå Lærdal i Sogn og helt til Eidskogen ved Kongsvinger. Her vart dei straks førde fremst i lina mot svenskane, som vart kommandert av general Armfeldt. Han kom over grensa 15. april 1808 og støyte tett ved Magnor på ein norsk forpost, som var driven heilt attende til Matrand. Den norske hæren vart kommandert av de Sau.

Kaptein Sevrin Lohman sto ved Magnor med 4. divisjon av Bergenhus musketerbataljon, som var samansett for det meste av fjordingar og 20 mann frå Sunnmøre. Lohman budde på Sunnmøre. Bergenske musketerbataljon vart kommandert av Grubeling.

Ved elva ovanfor Vilsberg sette han ei feltvakt på 22 mann. Desse vart kommanderte av Sivert Olsen Hatlemark, som no vart kalla korporal. Han vart 3. mars 1808, under garnisonstenesta i Bergen, utnemnd til korporal for det lysterske kompani frå Sogn, men no 2. september 1808, var det vossingar han hadde hjå seg ved Vilsberg. Dei sto under løytnant von Krogh, som med resten av kompaniet sto eit stykke nedanfor – ved elva – ca. ein kilometer frå riksgrensa. Etter tradisjonen skulde endå ein sunnmøring, Lars Tormodsson Midtliid frå Skodje, vere i lag med Sivert Hatlemark her.

I august månad gjekk alt roleg, men 1. september sto svenskane under Adlersparre ferdige til å rykke fram mot Magnors skanse. Natta til 2. september kom det tjukk skodde, og no nytta dei det gode høve dei fekk for å kome heilt usedde over dei norske forpostane ved Vilsberg. Desse visste ikkje ordet av før dei såg svenskane kome stormande fram.

Sivert Hatlemark kommanderte "fyr", og so dreiv dei på og skaut på svenskane ein heil time. Løytnant Krogh hørde dette og kom straks til hjelp. Kaptein Lohman på Magnor hørde også geværskytinga og forsto godt årsaka, men han gjorde ingen ting for å kome vaktpostane til hjelp.

Grubeling, som låg med hovedstyrken av bergenhusingane på Itlaugmoen, hørde også striden ved Vilsberg. Han rykte straks ut, men då han kom fram, var striden slutt, og svenskane hadde alt returnert tilbake over grensa. Kaptein Lohman vart mykje lasta fordi han ikkje våga seg ut i krigen. Han fekk avskil frå tenesta, og kapt. Coucheron fekk plassen hans på Magnor.

Mann for sin sabel

"Løytnant von Krogh, korporal Hatlemark og 30 mann ble tatt til fange av svenskene. En svensk perlementær som dagen etter meldte seg, gjorde meget vind av våre bravour, - især at han som hadde bivånet affærer (slag) med de franske, ikke hadde funnet make til korporal Hatlemark, og at offiserene derfor hadde tatt ham til deres bord, samt at høistkommanderende hadde overlevert Von Krogh sin sabl med de ord: "han fortjente å bære den".

Korporal Hatlemark og dei andre fangane vart straks sende langt inn i Sverige, like til Hjo ved

*Frå rekonstruksjonen av slaget ved Lier ved Kongsvinger.
(Foto: Ole-Johnny Myrvold, avisa Glåmdalen)*

Vetteren. Ein svensk desertør fortalde at han hadde sett Sivert Hatlemark og folket hans ved Hjo. Den 7. september – fem dager etter slaget ved Vilsberg, skriv Sivert Hatlemark eit brev til kapteinen sin. I dette brevet fortel han mellom anna at han var komen 28 mil inn i Sverige, til Wenersborg, og dagen etter skulde dei reise åtte mil til, ned til Marstrand. "Vi er i alt 32 mann, foruten vår løytnant som er fangne. Det smerter mig meget og blir mig en sorg til min død at jeg skulde bli tatt til fange, ti min lyst var å stride for min konge så lenge jeg kunde. Men dog kan det håp igjen glede mig at jeg har oppfylt min plikt og min ed som jeg har svoret for min konge, ti jeg stred så lenge jeg formådde."

Den 27. april 1809 melde generalmajor Staffelt at han hadde fått tilbakesendt 16 mann av Bergenhus musketerbataljon som var fangar ved Vilsberg, og derimellom var korporal Hatlemark. Det var i alt 90 norske og svenske fanger som vart utveksla den gongen. Mange av fangane frå Vilsberg døydd i Sverige. Dei hadde det fælt vondt der. Både Hatlemark og ein vossing, Seim, som var i lag med han, klaga over at lusa ville ete dei opp. Det var som ventande stor naud på klede, og reinhald var det ikkje tale om.

Djerve som franskmenn

Då Sivert Hatlemark kom tilbake frå fangenskapet i Sverige, vart han førd fram for prins Kristian Fredrik, som hadde høyrte kor tappert han hadde kjempa ved Vilsberg. Prinsen roste "de brave bergenhusinger", og ga Sivert Hatlemark dannebrogskorset i sølv. Svenskane roste også bergenhusingane og sa dei minte mykje om franskmennene, so framfuse og djerve dei var.

Den 15. juli 1809 vart Sivert Hatlemark utnemnd til underoffiser (furér) ved nøre Nordfjord kompani, - og som han sidan i felttoget 1813-1814 kommanderte.

M. Rogne skriv at Sivert Hatlemark var gift før 1814, men namnet på den fyrste kona hans har eg ikkje funne. Ho døydd før 1820. Men iflg. Gardssoga for Sykkylven vart Sivert gift i 1802 med Berte Olsdr. Dravlaus, f. ca. 1766, d. 1812. Han vart gift 2. gong med Charlotte Severine Kristensdr. Riksheim (bnr 1).

I første ekteskap hadde Sivert to barn, Kristian Elias f. 1821 og Severine f. 1833. Ho vart gift i 1870 med Chr. Knudsen, son til presten H.J. Knutsen. Etter det tradisjonen kan fortelje om dei fekk Severine 7000 spd. då ho gifte seg med Knutsen. Dei flytte til Kristiania, der Knutsen m.a. dreiv med eigedomshandel og bokforlag. Dette gjekk så dårleg at dei 7000 spd. gjekk tapt på to år.

Då Sivert gifte seg med 2. kona, var han 38 år og ho han gifte seg med var då berre 18 år. Dei budde ei tid i Sykkylven, men kring 1825 søkte Sivert Hatlemark posten som overtollbetjent på Myklebust i Haram, som var ledig etter Lars Møller, og han fekk posten. Her budde han til 1850-åra, då han kjøpte handelsplassen i Vegsund etter gamle Iver Meklenburg, som døydd 1855.

Sivert Olsen Hatlemark døydd i Vegsund 13. januar 1859.

For den som vil lese meir om slaget i Lier, følg linken
<http://www.festningsspillet.no/gfx/Side%2010-12.pdf>

Linkar til sider om slaget ved Lier i 1808:

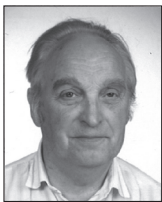
http://www.winnem.com/Assets/Images/Slaget_ved_Lier.pdf

http://no.wikipedia.org/wiki/Lier_skanse

http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/hedmark_og_oppland/1.6197607

Eg vil også tilrå denne interessante heimesida:

<http://www.13de.net/12042360>

Per Fauske, fødd 1930, er pensjonert gardbrukar frå Stave. Han var også kontrollassistent i landbruket (fjøscontrollør) i Sykkylven i fleire tiår. I år fortel han om ein tur til Ålesund for å selje bær.

Til Kiperviktorget med bær 1939

Av Per Fauske

Det var vanleg den tida at folk for til Ålesund for å selje bær. Det var både stikkelsbær, solbær og ripsbær. Rips var det vel mest av, og det vart brukt både til sylting og safting. Byfruene kom og kjøpte, men dersom dei kjøpte ein del, forlanga dei å få bæra bringa opp i kjøkkenet.

Eg var med på ein torgtur med bær i 1939. Eg var ni år gammal. Vi plukka rips ein heil dag alle saman på garden. Vi hadde bæra i 36 kilos smørkasser av tre og hadde med oss fem - seks slike kasser til byen.

Vi køyrde inn på Erstadkaia der mjølkebåten til byen skulle gå klokka 07.15. Etter at mjølka var levert på meieriet, gjekk mjølkebåten oppunder Kipervikpiren, slik at vi fekk bæra på land der. Vi fekk tak i ei dragevogn som høyrde torget til, og fekk tildelt ein plass å stå.

Så var det å vente på kundar som ville kjøpe bær. Prisen var 30 øre kanna. I kanna var det eit van-

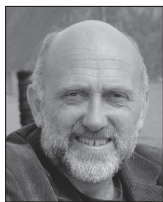
leg mål den tida, ca 2 liter (1,951 liter). Bæra var plukka i kongler (med stilker) og vi fylte opp i målet med ei trespøde, som ein gaffel. Byfruene kom, og salet gjekk bra.

Ei dame skulle ha ei heil kasse og far måtte bere henne opp i tredje etasje. Då vart det eg som måtte måle opp og selje. Det var spennande og eg hadde lært meg å rekne så pass at eg visste prisen det vart. Etter kvart selde vi ut bæra. Det var brutto kr 25 og det var ikkje så verst når ein tenkjer på at timelønna då var under ei krone timen.

Vi nådde rutebåten inn att frå Ålesund klokka 16 og var heime att klokka 19. Då hadde vi vore vekke i 12 timar. Det var ein lang og spanande dag som eg har hugsa sidan.

Kiperviktorget i Ålesund – nokre tiår før Per Fauske stod der og selde rips. (Foto: FylkesFOTOarkivet i Møre og Romsdal.)

Kjetil Tandstad, fødd 1950, har studert media og historie og har vore journalist blandt anna i Sunnmørsposten. Han er no avdelingsleiar for Norsk Møbelfaglig Senter og redaktør for Årbok for Sykkylven. I denne artikkelen presenterer han endå eit nytt kapittel av revyhistoria i Sykkylven. Årbok for Sykkylven har tidlegare omtalt Velledalsrevyen (2006) og Hundeidvikrevyen (2008).

Revyglimt frå sentrumskrinsen

Av Kjetil Tandstad

Karstein Oddmund Vik var i mange år ei viktig drivkraft i kulturlivet i sentrumskrinsen Aure. Lokalrevyen var eit hjartebarn og Lurlåt-revyen Kritikus i 1948 var eit høgdepunkt.

“Han er alltid lyseblått og utan snev av skygge. Han har teikna mangt eit slott, som ingen ville bygge”. Slik vart arkitekt og revy-entusiast Karstein Oddmund Vik presentert ved charterfesten i Sykkylven Rotaryklubb i 1956, då det var ein del av programmet å presentere medlemmene kort og fyndig.

Pådrivar. Det var ingen dårleg karakteristikk. Karstein Oddmund Vik var ein mann som kasta seg fryktlaust ut i alle utfordringar som baud seg og var ein kreativ pådrivar både innanfor næringsliv og kulturliv i dei spennande tiåra etter krigen.

Han byrja på arkitektstudiet, men forlet Høgskolen i Trondheim i 1942, då tyskarane ville nazifisere undervisninga. Han reiste heim til Sykkylven. Saman med Haldor Vik skipa han firmaet Ino Armaturer og sette i gang med å produsere lampar med utskorne motiv som biletskjeraren Daniel Hagerup var med å utvikle. I 1947 reiste han tilbake til Trondheim og fullførte arkitektstudiet. Han tok eksamen og opna arkitektpraksis i heimkommunen.

Det skulle bli nok å gjere i ei etterkrigstid prega av modernisering og gjenreising. Huset han bygde til seg sjølv og familien i Haugbukta var eksperimentelt moderne. Det vekte oppsikt og kommentarar frå bygdefolket. Men som arkitekt må eg nytte

Karstein Oddmund Vik var ein allsidig og kreativ person i kulturlivet i Sykkylven. (Foto: P. P. Lyshol)

sjansen og prøve ut nye idear på mitt eige hus først, brukte han å svare dei skeptiske.

I tillegg til eit hektisk yrkesliv, var han også ei drivande kraft innanfor ungdomslag, kor og korps. Han laga ikkje berre tekster, men også melodiar. Sonen Arne Vik har teke vare på ei mappe med tekster og notemateriale. Her er det høvesdikt og songar frå mange ulike samanhengar. Karstein Oddmund Vik var ein populær bidragsytar med dikt og songar til ungdomslagsfestar og jubileum, speidarfestar og Rotary og meir private lag i samband med fødselsdagar og bryllaup.

I denne mappa finst også notar og tekster skrivne til Lurlåt-revyane i 1943 og 1948. Særleg Lurlåt-revyen Kritikus i 1948 blir hugsa som ein stor suksess. Karstein Oddmund Vik hadde fått med seg Carl (Kallemann) Tandstad som musikalsk leiar og arrangør. Revyen vitnar om impulsar både frå den sterke amatørtradisjonen i ungdomslagsrørsla med sine spelstykke og sketsjar. Men det er også godt å merke påverknaden frå den meir akademiske studenttradisjonen som Karstein Oddmund Vik tok med seg heim frå det vitale revymiljøet ved NTH i Trondheim.

Tekstene er tidsbilde som fortel ein heil del både om omgangstone og humor i dei første tiåra etter krigen. Revysjef Karstein Oddmund Vik hadde ein finger med i alt, også sminke og kulissar. Næringslivet i Sykkylven støtta revyen. I programheftet var det annonser frå fotograf P.P. Lyshol, Severin Grebstad, Sykkylven Drogeri og

Sketsj om kvinneforeningslivet. Frå Lurlåt-revyen 1948. Frå venstre Karoline Brudeli, Randi (etternamn ukjent), Borgny Sandal (Rieve Kristiansen), Ingrid Melseth, Petra Hellebostad (Barmen), Oddny Vik og Alma Hareide. (Foto: P. P. Lyshol).

møbelbedrifta Hole og Lillebøe, som reklamerte for "Småmøblar, lysekruner og lampettar."

Opningssongen. Bjørg Roald Eliassen var 22 år i 1948. Ho var medlem i Sykkylven Blandakor og var henta inn for å vere med å syngje i koret som framførte opningsvisa i revyen. Der vart det på tradisjonelt vis bede om orsaking i tilfelle nokon ville bli fornærma av tekstane. Ho minnest enno nokre strofer frå songen:

"Kanskje ein av våre granna'
Vert ein liten grand forbanna
Fordi vi skildrar det heile litt for skakt,
Men hugs det, alle som vert bløytt,
litt fornærma eller støytte
det er'kje meint so vondt som det er sagt."

Det vart slått stort på. Så vidt eg hugsar var det tre framsyningar på ungdomshuset Valhall i sentrum. Etterpå turnerte vi til ungdomshusa i resten av kommunen, minnest Bjørg Eliassen.

Revyforma var noko nytt og spennande. I ungdomslaget hadde dei lenge laga sketsjar og framført skodespel. Men revy var noko anna. Dei skulle vere frekkare og det skulle vere skikkeleg musikk til. Dirigent Carl C. Tandstad sørge for profesjonelt tonefølgje. Muskarane vart henta frå Musikklaget Lurlåt. Songarane kom i stor grad frå Sykkylven Blandakor.

Kleopatra. Tekstene spente frå lyriske songar til elleville sketsjar og humoristiske viser. Ein sketsj handla om forviklingane på eit kvinneforeningsmøte. Ein annan parodierte ein fotballkonferanse. Blant dei minneverdige optrinna var ei dansescene frå sketsjen Kleopatra, med egyptiske kostymer og eksotisk dans og musikk. Her var sketsjen Haudelaust kommunestyre, der flisespikkeri om detaljar var temaet. Her var det også ei vise om den fryktelege Kraftverkdjevelen, som alltid såg ut til å ta siste stikk. Han slo stadig til mot det kommunale kraftverket, som stadig opplevde tilbakeslag i sitt arbeid for å levere nok lys og varme til abonnentane. Slik kunne Kraftverkdjevelen triumfere frå scena:

"Eg har mange leigde fyrar
Som mot allslags ljøs er på vakt
Og vår gamle kraftverkstyrar
har eg lenge hatt i mi makt.
Og det hjelper visstnok ikkje grand
At de gjev styret til ein annan mann
Han skal nok bli soldat i bygdas mørke hær.
Stakkars den som kjem sin
kraftverkdjebel nær!"

Ein annan sketsj gir att ein framtidssamtale frå året 2050. Karstein Oddmund Vik song sjølv si eiga vise "From over There". Det var ei vise om norskamerikanaren frå Sykkylven som kom tilbake

Frå opningssцена i Kritikus, Lurlåt-revyn i 1948. Frå venstre Bjørn Stige, Bjørg Roald (Eliassen), Alfild Klokk Bø og Einar Eliassen. (Foto: P. P. Lyshol).

til bygda etter mange år i USA. Eitt av poenga var kva som skjedde med alle dei klesplagga han hadde sendt heim i Amerika-pakkane dei siste åra. Den flotte grønne shorts i pakken hadde mottakaren brukt til underbukse:

... "og hans pretty unge kone
fant jeg også med besvær/
satt med bøtta mellom knærne, yes may be
og melket ku i mine fifty dollars
ridebukser her.
Slikt gjør vi never over there,
you see."

Olava. Ei av dei mest slitesterke karakterane i Kritikus var den drabelege varakvinna i kommunestyret som alltid vart kalla inn når noko kontroversielt skulle opp. Kanskje kan det framleis vere lærevers for nye representantar i kommunestyret: Ein fryktlaus andre varamann som kan ta støyten er ikkje å forakte!

Visa er i alle fall skriven på god heimestrikka sykkylvsdialekt og er eit bilde på eit tid som hadde sine eigne konflikhtar og motsetningar. Tittelen var Olava. Teksten var som vanleg ved Karstein Oddmund Vik. Karakteren vart første gong framført i 1948 av nordnorske Randi (etternamn ukjent) som var butikkjente hos P. P. Lyshol.

Karstein Oddmund Vik saman med dottera Anita Vik Wættan.

Visa vart framført på nytt i revidert og aktualisert utgåve i 1971. Her er ho i den nyaste utgåva:

Mitt namn e' te dagle' Olava
Å no e ej høgt uppå strå
For ej e blitt nestvarakvinnje
I vårt herredstyre her innje,
Ja, kvinnje med store bokstava
so ikkje e redd å sei frå
Ej møte når Per eller Pål e forkava
Då må ho tej, ho Olava!.

Frå Lurlåt-revyen Kritikus 1948, dansescena i sketsjen Kleopatra. Frå venstre Karoline Brudeli, Judith Slinning, Alma Hareide, Asbjørg Olsen og John Brudevoll. (Foto: P. P. Lyshol)

Å no he ej møtt på kvart møte,
Det siste var her om da'n
Når sakje med krut e i leia
Kjem øfte et kvaslag i veia,
Å då e dei allje so søte
Og læt mej få møte i sta'n
For når det ska stemmast me store bokstava
Då må ho tej, ho Olava!

D'e herle' å vere politisk
Frå ende tej hinj kommunal.
De e so å danse på line,
So høgt over allje dei hine.
D'e herle å vere so kritisk
Slå ne på vår fæle moral.
Å de vil ej gjere te ej ligge i grava
Det seje ej, Olava!

Ja, sjå på dei onge, gu' bere!
Dei he' verken vilje enn vit
Å gå der i gatne å slengje
Å gå der med hauda å hengje
Dei he ikkje snyfta å gjere,
Dei veit'kje om tåre og slit
So vil'kje foreldra no stramme på krava,
Så må ho tej, ho Olava!

Når guta he hår som ei gjente
Å gjentne he brok som enj gut
Nei, aldri so he vel vårherre
Skapt nøkinj teng so e verre
Ja e de no annja å vente
at ungdomsmoralen glir ut.
No gjeng de tej donders me store bokstava
Det seie ej, Olava.

Å samfunnshus, trøste og bere!
Me flaske og fyllj i kvar krå.
Ei ekte fordervelsens bule
Der rett attved kirkje og skule.
Der synda so fritt kanj florere.
Å, kanj ikkje nøkinj forstå?
Finst de'kje mannjfolk so begava?
Då må ho tej, ho Olava!

Kjelder:

Etterlatne manuskript og notar etter Karstein
Oddmund Vik, utlånt av Arne Vik.
Samtale med Bjørg Eliassen, september 2011.

Solbjørg Eikemo er tidlegare telefonbod og telefondame. Ho måtte slutte då telefonen vart automatisert i 1979 og arbeidde sidan i skatteavdelinga ved kommunekassa i Sykkylven. Gjennom egne minne og avisutklipp fortel ho om miljøet på ein viktig kvinnearbeidsplass som vart borte.

Telefonstasjonen og damene der

Av Solbjørg Eikemo

Telefonsentralane var viktige arbeidsplassar for kvinner. Sentralen i Sykkylven vart seint automatisert, men då det skjedde, vart mange kvinnearbeidsplassar borte med eit pennestrøk.

Då telefonstasjonen vart flytta frå gamle Privatbanken til det nye kommunehuset i Sykkylven, stod dette i Sunnmørsposten, laurdag 9. oktober 1954: "Telefonistinnene i Sykkylven velnøgd med nystasjonen. Ei omvelting frå tidlegare tilhøve. Frå eit meir enn krøbelt tilvære flytta rikstelefonstasjonen i Sykkylven inn i eit nytt flott lokale i heradshuset i slutten av august månad. Biletet over desse linene tyder på at telefondamene har all grunn til å være nøgd med omsiftinga. Styrarinna, Leikny Stuen, gjev og uttrykk for dette. Utbygginga av telefonstasjonen har ikkje vore i pakt med utviklinga elles i kommunen. I etterkrigsåra er ei rad nye verksemdar komne opp og

dei gamle er vorte mykje utvida, og vi vann ikkje følgje med i denne utviklinga, seier styrarinna. No har det funne stad ei omvelting her, og både personalet på stasjonen og abonnentane er velnøgd. Betre lokale og utstyr enn vi no har fått til rådvelde, kunne vi snautt ynskje oss. No har vi 320 abonnentar og 20 står på venteliste. Den nye automatteljaren vår har 400 liner og til no er 160 av dei tekne i bruk," seier Leikny Stuen som blei pensjonist i 1976. Borghild Midtlid tok over som stasjonshaldar frå same tid.

Sysselbod

Solbjørg Alfarnes, gift Eikemo, fortel om då ho begynte i Televerket som bod og seinare som telefondame:

- Leikny Stuen, som var telefonstyrar den gongen, ringde og spurde om eg kunne tenkje meg å vere sommarvikar som bod på telefonen. Den jobb-

Siste dag for telefondamene i Sykkylven i 1979. Frå venstre Karete Fauske, Oddrun Vanebo, Solbjørg Eikemo og Norunn Eliassen. (Foto utlånt av Solbjørg Eikemo).

en innebar at eg måtte sykle heile bygda rundt med telefonrekningar og krevje inn pengar. Elles høyrde det med til jobben å sykle med telefonbeskjedar, dersom det var meldingar til nokon som ikkje hadde telefon. Det kunne vere opp på Hjellane, inn til Øvre Tynes til Haugland og Lars med beskjedar, eller ut til Aursnes og elles i bygda. Eg skulle også sortere kort, vaske alle golv og handle til damene til pausen deira. Eg svara ja til jobben, for den skulle no berre vare i tre månader. Til Ikornnes gjekk det ferje og eg tok sykkelen med. Eg sykla så ut til Jarnes, begynte der, vidare til fabrikkane innover, alle hus som hadde telefon inn over Sørestranda til og med Riksheim. Eg måtte heilt opp til kraftverket. Eg kan hugse at mor mi sa at vi hadde slekt i alle hus frå Daveneset og inn til Erstad.

Det kunne vere mange opplevingar på ein slik tur. Om vinteren var det mange som ville gi meg noko varmt i livet. Ein gong eg var på Ikornnes, var det ei dame som hadde bryggja øl til jul, ho spurde om eg ville smake for å kjenne om det var godt, eg takka nei. Etter ein slik tur til Ikornnes, sykla eg heile vegen rundt fjorden og tilbake med pengane. Så skulle eg handle til damene, til dei skulle ha pause, sortere kort og vaske golv, var ikkje fri før klokka 1700.

Søst

Ruta eg hadde på denne sida var, ut til Aursneset, så Grebstad, Eidem, Lyshol, Andestad, Aurdal og Haugset. Så inn til Vik, Tynes, og heile Aure med alle forretningar, fabrikkar og privatfolk. Det var ikkje mange kronene i telefonrekning den gang. Dersom eg var heldig hadde dei pengar, viss ikkje måtte eg sykle ein ny tur, det kunne vere ei seks – sju kroner for ein vanleg abonnent. Ei telefonrekning til ei møbelbedrift kunne vere på ca 500 – 800 kroner.

Eg sykla også rundt med telefonkatalogar som eg hadde i ei kasse bakpå sykkelen. Eg kan hugse ein kald vinterdag eg sykla med rekningar og telefonkatalogar oppover Grebstaddalen, då eg kom til Lyshol, heldt ei gamal dame på å koke søst. Eg såg sikkert veldig frosen ut, for ho auste opp ein stor tallerken med myse som ho ville at eg skulle ha i meg, for å bli varm. Det vart med den eine skeia. Då eg ikkje ville ha meir, slo ho alt tilbake i panna.

Første lønningsslippen har eg enno, den var på kr 315,- det var for ein måned, dei 15 kronene var for sykkelslit. Det hende kjeia rauk og eg sykla meg i koll. Huska eg måtte til "Le-Inga" som ho blei kalla, ho sette på plass det som var ute

Damene på telefonsentralen siste arbeidsdag i oktober 1979. Fremst: Ingunn Dalseth og Anne Marie Otterstrøm. Andre rekkje: Malfrid Fredriksen, Kirsti Lyshol, Merete Tafjord, Liv Brudevoll og Rannveig Gerhardsen. Tredje rekkje: Solbjørg Eikemo, Leikny Stuen (delvis skjult), Agnes Løseth og Hildur Erlandsen. Fjerde rekkje: Kjellfrid Haram, Petra Digernes og Liv Kjemphol. Femte rekkje: Kjellaug Skog, Karete Fauske, Borgny Aure, Jorunn Svindseth, Oddrun Vanebo, ukjend og Inger Aursnes og Norunn Eliassen. (Foto utlånt av Solbjørg Eikemo.)

Lilly Nordli og Merete Tafjord i telefonsentralen i kommunehuset. (Foto utlånt av Solbjørg Eikemo)

av ledd. Elles så sykla eg med paraply, og utan noko hand på styret. Denne jobben hadde eg i ca eitt år, 1957. Eg blei godt kjent med folk. Mykje kjekke folk, som tykte det var slitsamt for ei ung jente å fare slik i allslags vær. Eg mangla aldri noko pengar etter innkrevjing av telefonrekningar.

Telefondame

Då styrarinna Leikny Stuen spurde om eg ville fortsette, så skulle eg få begynne å lære å bli telefondame. Eg svara ja. Det var mykje kjekkare enn å vere bod og eg tente meir.

Då eg begynte i telefonen, var der tre telefonbord, før eg slutta, var der ni. På bordet var der to rekkjer med leidningar, ei til å svare med og ei til å sette opp forbindelse med. Vi hadde stoppeklokke som vi sette i gang når samtalen blei oppsett, og vi melde inn på kvart tredje minutt som var ein periode. Det var både lokalsamtalar og rikssamtalar. Vi hadde også eit rom med to telefonboksar på den nye telefonstasjonen på kommunehuset. Der kom folk for å ringe som ikkje sjølve hadde telefon eller som var tilreisande. Mange av abonnentane hadde opptil fire partar på ei line, då var det a, b, c og d, då brukte vi forskjellige signal.

Dei fyrste åra eg arbeidde i telefonen hørde vi under Sjøholt distrikt, seinare blei det Ålesund Teleområde, då blei stillingsnemninga endra til

teleekspeditør.

Hadde eg nattevakt, begynte eg klokka 14.30 ein dag og sat til klokka 14.30 neste dag. Det heitte sovande nattevakt, sjølv om vi var oppe mange gonger om natta. Hadde vi helgavakt, sat vi frå kl 14.30 laurdag til klokka 14.30 på søndag og måtte springe mellom telefonane for å få litt mat, for på søndagen sat vi åleine. Det var ikkje noko som heitte arbeidsmiljølov den gongen. Eg fekk sjølv lære opp nye telefondamer i mi tid, då sat vi med doble telefonar når vi underviste dei.

Samansveisa

Vi var ein samansveisa flokk damer som sat på rekkje og rad, for å svare på telefonar. Hadde vi østlandsdamer på tråden, måtte vi "språke", elles så ville dei ikkje forstå kva vi sa. Då sa dei berre "hva sier Di, jeg forstår ikke hva Di sier." Fabrikkane ringde mykje rikstelefon til sine forretningsforbindelsar og forhandlarar, ein del også til utlandet. Det hende dei måtte vente opp til ein halv time. Vi hadde ingen direkteliner til Oslo. Vi måtte gå om Ålesund for nesten alle samtalar som skulle vidare rundt om i landet. Då eg begynte, hadde vi mange småstasjonar i heile bygda. Hundeidvik, Tusvik, Ikorntnes, Straumgjerde, Velle, Brunstad, Søvikdal og Ramstaddal. Etter kvart vart dei nedlagde og alt samla til Aure. Det var også vi som sette på brannsirena. Det var

ikkje spesielt kjekt dersom det var om natta. Eg kan hugse ein konfirmasjonssøndag, eg sat åleine på vakt då eg fekk beskjed om å sette på sirena. Det var ein ekstra hektisk søndag med mykje telegram, og det var mange som ringde for å få vite kor det brann. Det sit i minnet mitt, for det var nabohuset.

Eg hadde vakt siste nyttårsaftan før telefonen blei automatisert. Då var dei fleste telefonstasjonar automatisert, så dei fleste kunne ringe direkte til oss, men vi måtte framleis sette opp sambandet til abonnentane i Sykkylven. Eg hadde fullt arbeid og sat ved telefonbordet heile natta, men det heitte framleis sovande nattevakt. Dette blei min arbeidsplass fram til automatiseringa i 15. mars 1979.

Vi var 24 damer på slutten, 12 fekk plass i Ålesund, ei blei pensjonist, åtte blei utan arbeid. Eg blei tilsett på skatteavdelinga på kommune-kassa i Sykkylven.

Avisoppslag:

Vemodig å slutte etter så mange år

Ho tok det siste "stikket" på Sykkylven sentral i går:

Det er ikkje til å legge skjul på at det er litt vemodig å måtte slutte her ved sentralen etter så mange år. Det eg vil kome til å sakne mest er dei eg har jobba saman med og den gode kontakta vi har hatt med abonnentane våre. Her ved stasjonen har vi alltid hatt eit godt samarbeid mellom dei tilsette, og vi har også hatt greie abonnentar. Aldri har nokon abonnent skapt ubehag for oss. Eg har også lyst til å nemne det gode samarbeidet vi har hatt med telefonsentralane rundt omkring, og det gode forholdet vi har hatt til våre overordna i Ålesund.

Det er avdelingsleiar ved telestasjonen i Sykkylven, Borghild Midtlid, som seier dette til SA like før telefonen i kommunen vart automatisert i går ettermiddag. Klokka 16.00 kopla Televerket sine folk om, og frå då av hadde Sykkylven automat-telefon. Med andre ord ei historisk hending for telefonen i kommunen.

Borghild Midtlid har arbeidd i Televerket i til saman 39 år. Av denne tida har ho vore 36 samanhengande år ved stasjonen i Sykkylven. Borghild er ei av dei som har fått seg nytt arbeid i Televerket. Men, ho får ikkje den nye arbeidsplassen sin i Sykkylven. Heretter må ho kvar dag pendle til Ålesund. Borghild skal ta til i halv stilling, men

veit enno ikkje eksakt kva det nye arbeidet skal gå ut på.

– *Korleis ser du på det å måtte pendle til å frå Ålesund?*

– Eg kan ikkje seie at eg er så oppglødd, men likevel er eg takksam for at eg får halde fram i Televerket. Av oss som har hatt arbeidet vårt her ved stasjonen, står åtte utan arbeid, og eg trur ikkje det vil verte så lett for alle å finne seg nytt.

– *Har det skjedd stor utvikling sidan du tok til her ved sentralen og fram til i dag?*

– Ja, det var noko anna då eg tok til i denne jobben i 1943. Den automatiseringa som skjer i dag er ikkje einaste utviklinga som har skjedd. Då eg tok til her hadde vi kun eit bord. Abonnent talet var ikkje meir enn 40-50, og det var kun ein person på vakt. I dag har vi 1250 abonnentar, og dette skulle vise litt av utviklinga som har skjedd.

– *Har det vorte travlare med åra?*

– Ja, det har vore travlare for kvart år, i takt med at talet på abonnentar har stige, seier Borghild Midtlid.

Den siste dagen ved telefonsentralen i Sykkylven var nok ikkje den minst travle for dei tilsette. Trafikken om sentralen var ekstra stor i går. Kollegaer frå fjern og nær slo på tråden for å få ein prat og for å takke for eit godt samarbeid gjennom mange år.

Då omkoplinga var eit faktum og telefondamene kunne overlate det heile til teknikken, vart det servert kaffi og kaker og på denne måten markert at ei tidsepoke for telefonen i Sykkylven er over. Til stades i går var også Leikny Stuen, som er den personen med lengst samanhengande tenestetid ved stasjonen i Sykkylven. Ho tok til ved stasjonen i 1933 og gjekk av med pensjon i 1976. Ho har arbeidd saman med alle dei som i går måtte bøye unna for teknikken. (Sunnmøre Arbeideravis 15. mars 1979.)

Automatiseringa gjer reint bord i Sykkylven. Televerket let Stranda sleppe heldigare

Onsdag kl 1600 mista 39 kvinner i kommunane Sykkylven og Stranda arbeidet sitt. For på same tid blir det slutt med å høyre dei blide damene på telefonsentralen svare når abonnentane sveiver på apparata. No skal dei nytte talskiva for å få kontakt med omverda. Automatikken tar over og gjer samstundes slutt på trivelege arbeidsplassar".

- Vi har akseptert situasjonen, og dei fleste av oss vil freiste å pendle, seier avdelingsleiar Borghild Midtlid til Sunnmørsposten. Her på sentralen i kommunehuset vert det ingen att frå Televerket. Det skal kome talestasjonar med myntapparat på Sjølyst Turistheim og på Posthuset. Begge stadar skal ein kunne sende telegram. Men etter mi meining kjem vi veldig dårleg ut her i Sykkylven i høve til Stranda. Åtte av oss vert heilt utan arbeid etter automatiseringa, og det er ikkje lett å få anna høveleg arbeid her i Sykkylven. Nei, vi er nok budde på å pendle, vi som gjerne vil halde fram i Televerket.

For ein triveleg arbeidsplass har det vore, strekar dei under alle som var på plass då Sunnmørsposten var innom ein føremiddag. Trongt sat dei, men det har aldri skapt problem. Kvinner tar dette arbeidet lettare, ser det ut til. Menn trivst ikkje, for han som prøvde seg i Sykkylven for ei tid sidan, fann ut at det ikkje var så greitt å halde fylgje med dei munnrappe damene.

Arbeidsstokken i Sykkylven har vore stabil med ein gjennomsnittalder på mellom 40 og 50 år. Televerket har vore ein god arbeidsgjevar, men truleg har Televerket vore vel så heldig som har hatt slike solide folk i si teneste i alle desse åra.

– Kontakten med abonnentane vil vi sakne, seier Borghild Midtlid, og det kan vel hende det går mykje informasjon tapt med oss. Det trasigaste med automatiseringa vert kan hende at det blir vanskeleg å få tak i legevakt og ambulanse og slike ting i ei fart, men det går vel det og etter kvart. (Sunnmørsposten, 14. mars 1979)

“Abonentane vil sakne oss så fole” Presis automatisering i Sykkylven

“Dei delte siste arbeidsdagen dei 22 damene på sentralen i Sykkylven. Første pulje heldt på til klokka 1200 middag, og dei andre sat dei rest-erande fire timane. For alle vart det travle timar. Mange abonnentar ringde for å få ein siste prat med kjende røyster. Særleg var det ein god del eldre som ville vite korleis dei no skulle gjere. Trong- en for meir informasjon var heilt tydeleg.

Nokre ringde og gratulerte med dagen, og ei dame frå Ulsteinvik gav uttrykk for “si medkjensle i sorga” som ho sa.. Men jamt over var det blide fjes å sjå på sentralen. Alle var møtt fram på sin vante arbeidsplass då siste samtalen vart eksped-

ert av Merete Tafjord. Presis kl 1600 vart det kobla over til den nye automatsentralen på Høgebøane. Med eitt var det slutt på all plugging. No er det utkobla, kunne Borghild Midtlid konstatere, då signalet gjekk. Det var slutt på å seie “hallo”, “sentralen” og “Sykkylven”.

Så strøymde blomstrane på. Tilsette på kom- munehuset og andre som kjenner damene på sentralen kom med bukettar og konfekt. Det var duka til festleg lag inne på sentralen, og på det vesle kjøkenet sto rikeleg med smørbrød, kaker og lefse, og kaffien var sterk og god. Ein av fab- rikkane i bygda hadde sendt ei kake med sitt eige nummer i raud glasur. For dei trong noko å styrkje seg på denne dagen. Hos nokre var tårene ikkje langt unna. Dei fleste freista å vere så blide dei berre kunne, men vemodet var der like fullt.

Alle abonnentane som ringde oss i dag har sagt dei kjem til å sakne oss så fole, seier Liv Kjemphol. Og det er dette saknet abonnentane i Sykkylven kjem til å merke i tida framover. Slik og for kjøp- mann Jens Ullavik, jamvel om han har dagleg kundekontakt og snakkar med ei rekke personar i arbeidet sitt. Men det kjem folk i forretninga hans for å låne telefonen, og Jens Ullavik veit at fleire av desse var svært glade for å få hjelp til å treffe rette folka berre dei fekk tak i hjelpsame damer på sentralen. Det vil nok ta ei tid før sykkylvin- gane vert fortruleg med talskiva, rekna han med. På automatsentralen på Høgebøane gjekk om- koplinga utan særlege vanskar. Ikkje alle abon- nentane hadde fått kopla over til det nye grå telefonapparatet og får neppe kontakt kor mykje dei enn sveivar. På Høgebøane var det langt fleire montørar denne dagen enn elles. Det summa i dei nye koplings-apparata, og ingen ting hadde slått klikk i omkoplingsfasen. (Sunnmørsposten av 15. mars 1979)

Her vert gamle Sykkylven sentral rasert

“Dei har fått summetonen!”

Så har også telefonabonentane i Sykkylven fått summetonen. Det skjedde i går ettermiddag. Då vart telefonnett i kommunen automati- sert. Dermed er det ikkje bruk for dei gamle sveiveapparata. Ei heller dei mange sentralbord- damene. Ikkje mange minutt etter omkoplinga gjekk Ole Ingar Strand og andre montørar i gong med nedrigging av dei gamle sentralane.

(Sunnmørsposten 16. mars 1979)

For noen tiårs siden

Den 9. oktober 1954 vart det nye kommu-

nehuset (rådhuset) i Sykkylven innvigd. Men alt i september vart nyhuset teken i bruk, og dei første som flytte inn var Telegrafverket og Posten.

På bildet har vi tre av dei åtte tilsette (med vikarar), ved Telegrafverket den gong,

f.v. Agnes Løseth, Borghild Midtlied og Solveig Aarseth, på plass ved eitt av dei tre nye borda, medan Leikny Stuen var stryar.

Då det vart automatisering i 1979, var det 24 tilsette ved avdelinga i Sykkylven.

Foto: Bjarne Skarbovik

Faksimile frå Smp.Telefondamer i 1954. Frå venstre Agnes Løseth, Borghild Midtlied og Solveig Aarseth. (Faksimile frå Sunnmørsposten)

"Endå ein Stranda-siger over Sykkylven!"

"I går sat eg og arbeidskameratane mine for siste gong på telestasjonen i Kommunehuset. Det var vemodig å misse ein god arbeidsplass. Men folket i bygda vil og misse eit godt servicetilbod. Sykkylven sentral har hjelpt folk – natt som dag. Automatiseringa kunne ingen stoppe, men mange bygder med mindre trafikk enn Sykkylven har fått behalde sine skranketenester og vaktssentral. Stranda greidde det.

Hovudautomatsentralen ligg på Stranda, og der inne beheld dei 6 halve stillingar og vil få skranke-ekspedisjon, der folket kan få hjelp og råd.

Ja, vi undra oss, vi telefondamene, kvifor ikkje også Sykkylven skulle få behalde si skranketeneste. Ca. 1500 ekspedisjonar per månad skulle

vel vise trongen for det. Særleg vil dei eldre få det vanskeleg, og tilreisande skal, etter det som er planlagt, visast vegen over Strandafjellet. Korleis det vil gå med varsling til sjukebil tør eg ikkje tenkje på, men tida vil vise det.

P.S. Alle telefondamene er invitert til Stranda på festleg lag. Det er ikkje strandarane som byr til fest, men andre innanfor Televerket. Plaster på såret? Adressa for dagen vart sjølvsaugt Storfjord Hotell, Stranda, medan Sykkylven søv.

Helsing telefonvikar KIB (Sykkylvsbladet 16. mars 1979.)

Rapport frå Sykkylven sogenemnd

Det største løftet for Sykkylven sogenemnd det siste året var utgjevinga av InnflyttarBoka. Gjennom tre år arbeidde redaksjonskomiteen, med redaktør Edel Pernille Ystenes i spissen, for å samle innflyttarminne frå eldre og unge sykkylvingar. Til slutt vart det 41 historier om korleis det var å kome til kommunen og korleis det gjekk å finne seg til rette her. Det er få kommunar som har hatt så stor tilflytting som Sykkylven dei siste seksti åra, så vi meiner at InnflyttarBoka har blitt ei bok som dokumenterer den nye sykkylvshistoria.

Sogenemndsåret starta med julemessehelg i Velledalen i november, der InnflyttarBoka vart presentert for første gang. Medlemene i sogenemnda set pris på desse arrangementa der vi kjem i direkte kontakt med sogeinteresserte sykkylvingar. Vi trur også sykkylvingane set pris på å få bli nærare kjent med sogenemnda og kva vi kan tilby. Sjølv om bøkene våre ligg tilgjengelege i bokhandelen, er det greitt å få alle titlane samla ein stad slik at ein kan skaffe seg betre oversikt. Bokslet er ikkje det viktigaste for oss i denne samanhengen, viktigare er samtalar som kjem i gang rundt det utømelege temaet, lokalhistorie. Vi har fått idear til mange artiklar i Årbok for Sykkylven under desse arrangementa.

Gjennom fleire år hadde Sykkylven sogenemnd ein datamaskin plassert ved Sykkylven bibliotek. Etter kvart såg vi at bruken av denne maskina minka. Då vi fekk tekniske vanskar med utstyret, kom vi til at vi like godt kunne avvike dette tilbodet og heller presentere det same stoffet på heimesida vår på internett. Vi må innsjå at dei fleste no har fått eigne datamaskiner med internetttilgang. Dersom du klikkar deg inn på heimesidene våre på internett, www.sogenemnd.no, vil du mellom anna finne historiske fotografi frå kommunen og faksimile av bøker som er utselde; Utvandarsoga og Sykkylven i eldre tid. Her kan du også lese dei første utgåvene av Årbok for Sykkylven. Vi håper at sidene våre kan bli endå meir nytta i framtida. Har du spørsmål om lokalhistoriske emne, kan du stille dei her.

Sykkylven sogenemnd ser at framtida er digital. Då vi i sommar bestemte oss for å gje ut eit lokalhistorisk leksikon, skjønna vi raskt at det måtte bli eit leksikon på internett. Føremunen med eit slikt leksikon er at ein heile tida kan oppdatere informasjonen. Med å bruke lenkefunksjonen kan ein også få mykje ny og relevant informasjon om kvart emne som er omtala. Hvis du vil leite etter historisk informasjon om Sykkylven kan du gå inn på adressa www.lokalhistoriewiki.no og søkje på Sykkylven. Under overskrifta Sykkylven leksikon vil du finne informasjon om bedrifter, personar, grendelag, hendingar m.v. Det vil gå nokre år før leksikonet vert slik vi vil ha det, og ferdig vert det aldri, for det kjem stadig nytt til historia. Oppbygginga av det lokalhistoriske leksikonet er tenkt som eit dugnadsprosjekt der alle kan ta del. Har du eit tema du veit ein del om, set deg ned og skriv og send artikkelen til oss på sykkylven@sogenemnd.no.

I år har Sykkylven sogenemnd vore med og støtta ei viktig bokutgjeving. Grunneigarlaga for Aurdal, Aure, Eidem, Grebstad, Haugset og Kjemp-hol kom i haust med boka Sætrar under Nibba. Her er samla mykje viktig informasjon og biletmateriell om ei driftsform i landbruket som mange berre har høyrte om. Men framleis er det liv i Sund-dalen og dei andre sætrane i området. Så boka er også eit vitnemål om eit livskraftig landbruk i Sykkylven.

Sogenemnda avslutta driftsåret med å gje ei bokgåve til skulane i kommunen. Alle skulane fekk fem eksemplar av InnflyttarBoka og ti eksemplar av boka Fortel meir då, Besta. Gåva kan vi sjå på som ei takk til skulane som år etter år har hjelpt oss med distribusjonen av Årbok for Sykkylven. Dei har vore med å gjere Årboka du no les i til ei årviss suksesshistorie.

Eldar Høidal

Leiar Sykkylven sogenemnd

Desse har vore med å støtta utgjevinga av

Årbok for Sykkylven 2011

Sparebanken Møre

Nordea

Brunstad AS

Nyborg AS

Advokat Kjetil Kvammen

Maxbo Idébygg

Amatec AS

Formfin Møbler AS

B.S. Aure AS

Møre Trafo AS

Ekornes ASA

Modum Sikkerhetssenter, Brannsikring Møre AS

Ø. Uri & Sønn AS

Sykkylven Bok og Papir AS

Spar Sykkylven, Elias Vinje

Kiwi Sykkylven

Sykkylven Gjensidige Trygdslag

EldArt Grafisk

Coop Mega Sykkylven

Handelskompaniet

Fotograf P.P. Lyshol

Safe Support

Sandella Fabrikken AS

Kjødes Frisørsalong

Illustrasjon: Atle Brunstad Nyborg